

PANNON TÜKÖR

Esztergomi összeállítás

Prantner Ivett Rita: „A Fecskefészék” (Babits Mihály és Esztergom – „hol megállhat a láb nyugodtan és bölcsen, s kinyúlhat égig a lélek”)	3
G.Tóth Franciska: „...nőjünk ég felé...mint a fák”	7
Szemes Péter: A szó és szeretet apológiája (Kaj Ádám esztergomi Babits-előadásáról)	15
Kaj Ádám: „Játszani is engedd” (Interjú Pásztor András magyartanárral, dramaturggal és diákszínházzal-vezetővel)	20
Elmer István: Sodronyok (Regényrészlet)	25

Szépirodalom

AZ ELTŰNT VERS NYOMÁBAN

Vörös István: Az eltűnt vers nyomában	30
Walther von der Vogelweide: Azt hittem sokáig hallgat a rím; Bocsáss meg úrnóm légy okos; Egy nő remekül megcsinálva; Mi bajom van valaki kérdi; Szívem szerelme kicsi hölgy; Úrnóm ez a koszorú tied (Márton László fordításai és kommentárjai)	31

EGY MONDAT

Kun Árpád: 2016. június	41
Vass Tibor: Kondorlány-töredékek (Az El, Kondor, pláza idejéből)	44
Báthori Csaba: Melankólia XLIV; Melankólia XLV; Melankólia XLVI; Melankólia XLVII	52
Háy János: Haszontalan; Magára gondolt; Egy nő; Egy nő	54
Krippel Gréta: Az öregek; Anyám; Bálványok	56
Áfra János: Az úr, aki vagy	58
Barna T. Attila: Próza; A régi háznál; könnyecsepp	59
Marno János: A cselekmény – Isten ha egyszer lábra kap 12; 12/b	60
Bíró József: (3); (18); (21); (27)	61
Molnár Miklós: Havlíkóvá néni végakarata (Részlet a Kapd el a birkát című regényből)	62

Bence Lajos 60 - összeállítás a költő tiszteletére

Tari István: Bence Lajos köszöntése	67
Halász Albert: Szószüret (Bence Lajos köszöntése)	69
Pál Péter: Phaiákoktól hazafelé (Bence Lajosnak)	70
Kardos Ferenc: Ágrólszakadt töredékek (Bence Lajos barátomnak)	73
Szemes Péter: Hinni a kaszaélű szavakban (Bence Lajos Szóval vágok rendet című kötetéről)	75

Tanulmány, esszé, kritika

Boldog-Bernád István: Egy vita árnyékában: Kisfaludy Sándor megjelenése Kisfaludy Károly és Kazinczy Ferenc leveleiben	79
Szabó P. Katalin: Lelkiségi vonatkozású irodalom a kortárs kultúrában (Az Égi múzsa: Isten-élmény és Isten-hiány az irodalomban című kötetéről)	82
Szemethy Tamás: A magyarországi jakobinus mozgalomról szlovák szemmel (Eva Kowalska-Karol Kantek Magyar rapszódia avagy Hajnóczy József tragikus története című kötetéről)	85
Suhai Pál: Tözsér Árpád: Imágók – „verses” levél egy csodaöreghez	87
Göncz László: Hetés hányatott évtizedei	91

Testvérmúzsák

Kostyál László: Kilencven éve született a grafikus próféta, Gácsi Mihály	104
Bognár Anna: Tiszta szándék (Formák a mindenségéből – Király Ferenc szobrászművész retrospektív kiállítása a Várkert Bazárban)	108
Takács Ferenc: Dús 75 (Dús László jubileumi kiállítása a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben)	109
Mozsár Eszter: Negyedszázad inspirációi – Jubileumi tárlat a Zsinagógában és az ideai GébArt művésztelep (Beszélgetés Prokné Tirner Gyöngyivel és Budaházi Tiborral)	113
Szemes Péter: A Denevértől a Hattyúdalig – egy közel teljes színészi pálya története (Tucsni András Egervári Klára című kötetéről)	117
Csik Veronika: Az építőkockák a helyükre kerülnek... (Turbuly Lilla Nekünk nyolc!? című ifjúsági előadásáról)	121
Turbuly Lilla: Egerszeg nyitott egy kortárs színházi fesztivállal (Interjú Gáspár Annával a ZA-KO Fesztiválról)	123
Király László: Kodály anekdoták III.	126

Hírek Szerzőinkről

A folyóirat archívum a www.pannontukor.hu weblapon elérhető.
Ugyanitt információ a folyóiratról és a Pannon Tükör könyvsorozatáról.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

Szerkesztőbizottság:

Balogh László - elnök (Nagykanizsa)
Gyimesi Endre (Zalaegerszeg)
Hóbor Erzsébet (Zalaegerszeg)

Szerkesztőség:

Kaj Ádám - főszerkesztő
Bence Lajos - munkatárs
Bene Zoltán - munkatárs
Braun Barna - munkatárs
Payer Imre - munkatárs
Szemes Péter - munkatárs
Szemes Botond - munkatárs

Rovatvezetők:

Vörös István - vers
Somogyi Zoltán - próza
Balazsek Dániel - műfordítás
Szabó P. Katalin - tanulmány, kritika
Kostyál László - képzőművészet
Turbuly Lilla - színház
Király László - zene

Online főszerkesztő:

Tóth Imre

Készült Zalaegerszeg MJV és Nagykanizsa MJV Önkormányzata, a Magyar Művészeti Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

nka

MMA
MAGYAR
MŰVÉSZETI
AKADÉMIA

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900
Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.
Tel: 06/92 951-513

E-mail: pannontukor@gmail.com

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Felelős kiadó: Cséby Géza elnök

Előfizethető csekken vagy számlázással,

mely a szerkesztőség címén igényelhető.

Számlaszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet,

Zalaegerszeg 75500258-10809415

Ár

1000 Ft/szám

4000 Ft/év

ISSN 1219-6886

Lapterv:

Náspáng Grafika

horvathemz@gmail.com

Nyomdai munkák:

Göcsej Nyomda

8900 Zalaegerszeg,

Bajcsy-Zsilinszky tér 2.

E-mail: info@gocsejnyomda.hu

További támogatóink:

NB FORSZ

Szolgáltató és Tanácsadó Kft

Könyvvezetés - Könyvvizsgálat

Tel: 92-510005, Fax - 92-

510006

Enteriőr Dús László kiállításáról - Városi Hangverseny és Kiállítóterem - Zalaegerszeg

Prantner Ivett Rita

„A Fecskefészek”

(Babits Mihály és Esztergom – „hol megállhat a láb nyugodtan és bölcsen, s kinyúlhat éjig a lélek”)

A szekszárdi születésű, nagypolgári neveltetésű Babits Mihály már gyerekként ráérezett a versírás örömeire, és szerencséjére szülei, később tanárai is támogatták ebben. Saját bevallása szerint, már 5 éves kora óta írói pályáról álmodott és érezte magában a bimbózó tehetséget. Fiatalként családi vacsorákon, szülei zenés estjein, két zeneszám között szavalataival szórakoztatta a közönséget. A vendégek persze rögtön találgatták, hogy ez az éles eszű gyermek vajon szintén bírósági lesz-e, mint az édesapja? De az ifjú Babits Mihály már ekkor öntudatosan azt válaszolta, hogy ő bizony költő lesz! ...és így is lett. A Nyugat első nemzedékének nagy alakja, a XX. század magyar irodalmának költőfejedelem és saját művein túl, a kor kultúrájának kiemelkedő alakja válik belőle.

Az írói, munkás élete Budapesthez köti, de mindig szívesen gondolt a gyermekkori, vidéki, gondtalan életre, a szekszárdi dombok és szőlőlugasok kusza soraira. Ezért Babits Mihály és felesége, Tanner Ilona a vidéki létet választják feltöltődés gyanánt és a kikapcsolódás örömeire, és a Budapesthez közeli, Duna menti kisvárosokban töltik a nyári hónapokat. Így jutottak el először 1923. augusztus 15-én egy hajóút alkalmával Esztergomba.

Az első esztergomi út meghatározó volt a Költő házaspár számára.

„A valóságos, eleven Esztergomot hajóról pillantottam meg először, a Dunán: s ez csakugyan olyan volt, mintha valami fenséges és szent királyi székhelyre vonulnék be. A bazilika magasból nyújtotta elibém keresztjét; az alkony arany szőnyeget terített a hullámokon át a palotáig; fölötte széles ünnepi karzatot mímelt a várhegy fennsíkjá, ahol nagypénzű s szenvedélyesen tervezgető primások egykor a Magyar Siont ábrázolták ki.”

Az esztergomi girbegurba utcák Itáliára emlékeztették, a dombok szőlőlugasai pedig régi emlékeket idézték fel benne: Szekszárd városát. Ekkor határozták el magukat, hogy ha lehetőségük nyílik, itt vásárolnak majd egy kis nyaralót.

Szerencsés egybeesés, hogy Babits Mihályt felkérték Dante *Paradicsom*ának lefordítására, amiért nagyobb összegű honoráriumot kapott inflációs koronában. Hogy a pénz értékét megőrizze, egyik barátját, Dr. Nagy Zoltán ügyvédet, a Nyugat egyik költőjét bízta meg, hogy az összeget a bankban értékpapírba helyezze, amiben nem romlik tovább a megszerzett fizetség. Emellett az volt Babits Mihály terve, hogy a meglévő pénzét további fordítások árával gyarapítja majd, és az így megszerzett kis vagyomból egy nyaralót vesznek valahol.

Nagy Zoltán, megfogadva Mikes Lajos tőzsdei tippjeit, szerencsésen alakította az ügyletet: a költő számára gondosan kiválasztott és megvásárolt értékpapír „hirtelen kiugrott” és akkora hosszt produkált, mint még soha előtte! „Két hét múlva a vételár dupláját érte!” Babits Mihály nagyon aggódott a tőzsdei fordulat miatt, hogy a könnyen jött pénz könnyen is megy, ezért arra kérte ügyvéd barátját, keressen neki egy stabilabb, erős pénznemet, amibe áttehetik az eddig megszerzett tőkét. Ekkor Nagy Zoltán dollárt vásárolt Babits Mihály pénzén. De ahogy átkerült Babits pénze dollárba, a dollár megbolondult és „két héten belül már olyan összeget ért”, hogy komolyan „lehetett gondolni a házvételre”.

Így a csodával határos, áldásos pénzszaporítás megsegítette őket abban, hogy hamarabb meglett az összeg, aminek köszönhetően 1924-ben egy kis „Fecskefészeket” tudtak venni az esztergomi Előhegyen.

Innentől válik Esztergom a költő életének fontos színterévé.

A Babits ház az esztergomi Előhegyen

„Ez a város volt, mely munkámnak otthont és pihenőt adott, ösztönző otthont és nyájas pihenőt”

„Nem is úgy épült, hogy századokig álljon, csak rövid tanyául, mint a fecskéfészek”

A budapesti belváros hangulatos palotái között, a Reviczky utcai sötét, háromszobás kis lakásában élt Babits Mihály feleségével és a cseléddel, a harmadik emeleten. Szűken, élénk látogatóforgalommal, felülről szemlélve a város ritmusát.

Így nagy öröm volt, hogy lett egy hely, egy tágas kert házzal a számukra Esztergomban, ami teljesen az övék: 1924. március 27-én vásárolták meg a 227 négyszögöl nagyságú telket, szoba-konyhás parasztházzal, Toldezsán Istvánnétől 35 millió inflációs koronáért.

Jóleső érzéssel utaztak Esztergomba és vették birtokba a telket, Kárpáti Aurél és Tirpay Dezső segítségével, s hamarosan a gondos kezek otthont varázsoltak a kezdeti tanyából. A kedvelt Horatius idézet, a *Szatírák* második darabja is pont úgy kezdődik, ahogy Babits legbelső vágya szólt:

„Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus, hortus ubi et tecto vicinus iugis aquæ fons et paulum silvæ super his foret Auctius atque di melius fecere. Bene est. ...”

„Erről álmodtam mindig: kicsi, egyszerű birtok, hol házam mellett kert s csörgedező patakocská s mindezeken kívül kicsi erdő volna. Nagyobbat, szebbet kaptam az égtől. Jó így.”

És valóban jó volt.

A hangulatos, első királyi székhelyen töltött idő, az Előhegy oldalában álló kicsi ház adta panoráma, az átellenben magasodó Bazilikával, a város partjait mosó, méltóságteljesen folyó Duna, a költő személyesebb hangvételű, líraibb oldalát hívta elő.

Itt megtalált mindent, amire szüksége lehetett. Ha el akart szakadni a felbolyult világtól, ha újra fel akarta idézni ifjúkora szép és otthonos emlékeit és egy hasonló tájban megtalálni azt, ennek a lehetőségét megadta a Duna-parti kisváros, amit rögtön megszeretett: Esztergom.

A második alkalommal, jól felpakolva, vonattal érkeztek meg a városba és kényelmesen berendezkedtek, majd hamarosan megszülettek az első barátokat invitáló, élménybeszámoló levelek is: *„Kedves Vilim! (Szilasy Vilmosnak 1924. VI. 16.)*

Most egy kis kulipintyót vettem egy könyvem árán, amiből Ilonka Lili példáján lelkesülve kertgazdaságot akar csinálni, s ezzel könnyíteni legalább nyári megélhetésünkön. Az első héten kidül egy fal, képzelheted milyen izgalom. Pénzhajsza, építtetés. ...”

Tanner Ilona – írói álnevén Török Sophie – naptárai szerint, a vásárlás után hamar birtokba vették a kertet és a házat: már az év elején, április 11-én elutaztak Esztergomba, ami után, kisebb megszakításokkal, egészen október 8-áig az előhegyi nyaralóban tartózkodtak. Időközben a ház egyik fala egy nyári esőzés következtében bedőlt. Az építési munkálatokhoz kölcsönt akartak igénybe venni. Kárpáti Aurél siet segítségükre és az ő közvetítésével ismerik meg Einczinger Ferencet, az esztergomi festőművészt, aki a helyi takarékpénztár tisztviselője volt. Ő segített nekik, aki műértő ember lévén később a költő barátjává, valamint Babits Mihály esztergomi dolgainak ügyes intézőjévé is válik.

„Az elkövetkezendő években Einczinger Ferenc Babits egyik pénzügyi tanácsadója volt: adóügyeit intézte, hitelt szerzett, a lejáró váltókat kifizette, a takarékpénztárban elhelyezett csekély pénzt kezelte. Távollétükben gondoztatta a kertet, súlyos betegsége idején pedig helyi kezelőorvost is keresett a költőnek. 1928-ban az ő kezdeményezésére választotta Babitsot tiszteletbeli tagjává az esztergomi irodalmi társaság, melynek

ünnepi ülésén a költő Balassáról tartott székfoglaló előadást. Einczingerék néha még szállást is adtak Babitséknek.”

17 éven keresztül folyamatosan bővült és csinosodott az előhegyi ház.

Ahogy a fecske is sárcomóról sárcomóra gyúrja össze a fészket, Babits Mihály és felesége is évről évre mindig egy újabb helyiséget tapasztottak a meglévő épülethez és lett olyan hosszú maga az épület, ahogyan a mai napig is látható. További fordítások árából vásárolt földdarabokkal bővítették a kis villát körbeölelő telket is, hogy a költő házaspár és vendégei számára kényelmes, tágas otthon legyen.

*„Léckatonáim sorban állnak már, pici
földem a földből kikerítve, könnyű szál
dzsidások módján állnak őrt, hatalmasan
igazságukban; ők a törvény, ők a jog,
erőm, munkám, nyugalmam és jutalmam ők,
s jel hogy vagyok”*

A Nyugat költői és írói közül majd mindenki hosszabb-rövidebb időt vendégeskedett Esztergomban.

A vendégségbe érkezőket leggyakrabban Babits és felesége levélben invitálta, de az is előfordult, hogy valamelyik jó barátjuk ajánlkozott hasonló módon látogatásra. Lassan rendszeres rítusa alakult ki a vendégjárásnak: a reggeli vonattal érkeztek a meghívottak és az esti hajóval tértek vissza Budapestre.

Bajor Ágost
színezett tollrajza a
Babits házról

A teljesség nélkül, olyan nagy emberek fordultak meg a költő házaspárnál, mint: „*Rédey Tivadar, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtár-igazgatója; dr. Hoffman Edit, a Szépművészeti Múzeum Grafikai osztályának igazgatója, az Országos Képzőművészeti Tanács tagja. Gellért Oszkár, a bölcs mérsékletű szerkesztőtárs; Schöpflin Aladár, az éles szemű kritikus, sokoldalú kitűnő író. Szabó Lőrinc, a jellegzetes, nagy, feketekeretes pápaszemével, és Sárközi György, a gyengéd hangú lírikus író. Hegedűs Lóránt nyugdíjazott pénzügyminiszter, a Tébe elnöke, polihisztor, író. Karinthy Frigyes, a kivételes tehetségű író, akit minden forrón izgatott s a nevetni való világot oly érdekesnek látta. Kosztolányi Dezső, a fölényesen józan, sziporkázó szellemű, ezerlelkű életíró; Tóth Árpád, az egységes, zártlelkű, gáncstalan költő. Laczkó Géza, a magyar Flaubert, a magyar faj európai műveltségű, mozaik írómestere; Illyés Gyula, a vers és próza harcos, avatott, fiatal mestere. Komjáthy Aladár, a régi tanítványból fejlődött, lágyszavú költő és jó barát, Erdélyi József, a Pilis népi költője. Horváth Henrik műfordító, Kárpáti Aurél, műkritikus, író, Móricz Zsigmond, a nagy életerejű, gazdag tehetségű író. Szini Gyula író, Artinger-Oltványi Imre, Farkas Zoltán és Elek Artúr művészeti írók; Gál Mózes bácsi, a tanár, csupa szív, hajdani kartárs, gimnáziumi igazgató, majd Medgyaszay Vilma és Simonffy Margit előadó művésznők. Beck Ö. Fülöp szobrászművész, a kiváló Babits-plakett szerzője, Basch Edit festőművésznő, Simon György János, a Svájcban élő, modern magyar festő. Nagy László Endre, a kabaré műfajának megteremtője, a csupa szellem és író, ki pompás rajzokat rögtönzött a ház falára.*” S Radnóti Miklós, Dr. Kapossy Béla, Illyés Irma, Karinthy Gábor, Németh László, Csinszka, Márffy Ödön, Szerb Antal, Füst Milán, Ortutai Gyula, Sík Sándor, Weöres Sándor, Scheiber Hugó... stb.

Einczinger Ferenc készítette a költő számára azt az autogramfalat, ahol a vendégek saját kezükkel hagyhatták ott a nevüket. Babits Mihály minden vendégének adott egy puha szenet, hogy mielőtt a hajóállomásra indulnának, búcsúzóul a porhanyós szénnel írják fel a nevüket a veranda falára. Miu-tán a vendég végzett és elbúcsúzott, a költő és a felesége azon kezdtek el vitatkozni, hogy a név vajon fennmaradhat-e a falon? Ha kedvező volt az ítélet, kazeines festékekkel festették át az aláírás mulékony betűit, de ha kedvezőtlen volt a verdikt, egyszerűen letörölték a szenes aláírást a falról. A turpisságra Nagy Endre jött rá, és elhatározta, hogy valahogy megtréfálja Babitsot, hogy az ő nevét ne lehessen letörölni a falról. Igyekezett minden otlétekor diszkréten, de alaposan átkutatni a ház minden egyes szegletét, hátha megtalálja a freskós ibriket. Amikor meglett, Babits Mihályt kérte, hozzon neki is egy jó porhanyós szenet, hadd írja ő is alá a falat. Hosszas unszolás után el is ment Babits, hogy hozzon egy puha szenet, de ezt nem várta meg tétlenül Nagy Endre. Török Sophie-val összekacsintva, felkapta a freskőfestékes vödört, és az első üres helyre felírta, hogy Nagy Endrék – mert a fia is Endre volt és így legalább ő is felkerülhetett a falra –, valamint felfestette az aláírás alá a fiát és önmagát. Babits Mihály, mikor visszaért, kezében a koromfekete szénnel, és látta, hogy arra már semmi szükség sincsen, jót mulatott Nagy Endre ötletes tréfáján.

Az évek során fontos színtérré alakul a kis előhegyi ház. Több lesz, mint az esztergomi nyári hónapokra kialakított vendégváró nyaraló, a nyugalom szigete. Babits Mihálynak és pályatársainak alkotó- és ihlető helyévé, irodalmi világítótoronnyá magasodik és már a költő életében, ahogyan az autogramfal is árulkodik róla, irodalmi zárandokhelyé alakul át az egykor még parasztházként vásárolt épület. Babits Mihály számos műve mellett van olyan Nyugatos folyóiratszám is, ami ott születik meg a boltíves dolgozószoba falai között és Esztergomból posta viszi Budapestre a nyomdába a gondosan beszerkesztett írásokat.

A ház ma is azt az állapotot tükrözi, mintha még itt élne Babits Mihály. Az eredeti bútorokkal gazdagon berendezett terek között haladva, az ember szeme előtt szinte látható és hallható, hogyan beszélgethettek, nevettek az írók egymás társaságában, és hallani lehet, ahogy a ház falai visszhangozzák az írógép billentyűzetét, ami kopog-kopog az alkotás ritmusában.

„Most eleresztem ujjaimat az írógép billentyűin, és nézem, mit írnak? Szaladjatok, kis csikók, szaladjatok! Az alaktalan márványtömbben szobrok rejtőznek... a legszebb szobrok, minden szobor... csak ki kell fejteni. Így rejti magában az írógép billentyűzete is a legcsodálatosabb költeményeket - vigyázatok, ti csodálatos ujjak, micsoda sorrendben ütitek le őket!”

G. Tóth Franciska

„...nőjünk ég felé, ...mint a fák”

(Híradás az esztergomi Babits Mihály Emlékév kiemelkedő augusztusi eseményeiről)

„Áradj belénk hát, óh örök
igazság és szent szeretet!
(...)nőjünk ég felé, (...)mint a fák,
kiket mennyből táplál a Nap.”
(Babits Mihály: *Eucharistia*)

Babits két pannon lelkületű rokonvárosa, Szekszárd és Esztergom helyi, városi szinten, és közösen is Babits Mihály Emlékévet tart az idei évben a költő halálának 75. évfordulója alkalmából.

Esztergomban augusztus 3-án este, a méltán országos hírnévre szert tevő Várszínházban *A próféta magányossága* című előadást tekinthették meg az érdeklődők. A darab előadója és rendezője Ács Tamás, a Soproni Petőfi Színház színművésze volt. Augusztus 4-én pedig Babits nyomdokán járva,

egy tereken és időközön átívelő, irodalmi zárandokút részesei lehettünk: a szobortól a sírig. Az esztergomi, hányatott sorsú Babits Mihály szobortól indultunk, amelynek jelenlegi helye a város főtere. Rövid kitérőként említsük meg, hogy emlékezetes volt, nagy port kavart fel, amikor Borbás Tibor Babitsot ábrázoló bronz szobrát (1983) ellopták eredeti helyéről. Esztergom város életerejét, művészetpártoló gesztusát példázta, Szabó Judit kiváló szervezésének köszönhetően, hatalmas polgári összefogással, hogy 2008-ban újraöntötték a ma látható szobrot. A közös séta közben megálltunk a városi kórháznál. Ott található ugyanis Borsos Miklós *Jónás könyve* c. domborműve (1966), majd felsétáltunk az előhegyi fecskéfészekbe. A Babits Emlékházban rövid megemlékezésre került sor. A program délután Budapesten, a Kerepesi temetőben, Babits Mihály sírjánál folytatódott, szónoklatokkal, versekkel, zeneművekkel. A Babits Mihály Emlékév kiemelkedő eseményét Esztergom Város és Szekszárd Város Önkormányzata közösen, valamint az Esztergom Város Önkormányzata által életre hívott Babits Mihály Emlékbizottsággal együtt szervezte meg.

A megemlékezés és a költő sírjának megkoszorúzása méltó és ihletett pillanata volt a jelenkori Babits-kultusz ápolásának. E beszámoló keretében szeretnénk hírt adni az eseményről úgy, hogy a szónokoknak adjuk át a szót, és hozzájárulásukkal közöljük a Babits sírja mellett elhangzott beszédeket.

Fr. Tokár János OFM¹

„Mindenható Istenünk! Örökkévaló Atyánk!

Te, aki felékesíted napsugárral a világot és megengeded az éjszaka sötétjét. Aki ringatod a bölcsődalt és megzokogtatod az eltemető éneket. Aki a menyasszonyi fátyolba hímezed az élet hajnalát és a halál csöndjéből szövöd a szemfedőt. Te, aki a földre küldöd az embert, hogy legyen a gondolat kelete, az élet időszerűsége s új feladata, és visszahívod, amikor végrehajtotta szándékaidat. Te, csak Te tudod, mit jelent az, hogy a fájdalom magunkra boruló magányában ez a valóságba bele nem férő néhány szó a történelmünk: Néhai való, jó Babits Mihály” – olvashatjuk a *Babits Emlékkönyv*ben (1941) Brisits Frigyes imádságában, amely Babits Mihály ravatalánál hangzott el.

A ciszterci pap így kezdte búcsúbeszédét az egykori pécsi ciszter diák ravatalánál. És folytatta: „A legnagyobbat bíztad rá, amit embernek csak adhattál: az ígét!”

Az Ígét! A teremtő Ígét! Ahogy a teremtetlen Bölcsesség megnyitotta a mélységeket és a létbe hívta mindazt, amit a világban ámulva látunk! A teremtő „Legyen!” lett minden mozdulatlan létező és minden csúszó-mászó élőlény életbe hívó szava. És ez az örök teremtetlen Szó lett az idők teljességében is az Örökkévaló Szava hozzánk, Akiben feltárta a soha ki nem mondhatót, a soha fel nem foghatót, a soha meg nem érthetőt: az Ő Szentségét.

Ez a Szó a költő szava is. A teremtő szó. Az életet hordozó szó. Több magánál a kimondójánál. Fölötte áll az ember személyes erkölcsi horizontján. Nagyobb, mint aki hordozza. Ezért jelent ennek a tiszta szónak, a költői igének a megszülése a halandónak kínkeserves kihordást, állandó belső izzást, elviselhetetlen hangulati hullámzást, a tökéletességre feszülést és kritikus önmarcangolást minden a tiszta szón ejtett emberi seb miatt. Szent a szó, amely életet hordoz, amely új világot nyit meg. Ami a teremtésből veszi önmagát, túl is mutat önmagán, túl a halálon is. Így érthető a horatiusi mondat: „Non omnis moriar!”

Az igaz, a szép, a jó szó szent is! Mindaz, amit a költészet a létre hoz, az ősi időktől fogva isteni erőt hordoz és az örök hírnév ígézetével kecsegteti az alkotót. A halálon túl is életben tartja őt az általa kimondott, leírt, létbe hívott Ige: „Nem halok meg egészen!”

És azért szép, jó és szent az igaz költészet minden szava, mert benne minden értő ember tetten éri önmagát. Az Ige bennünk akarja élni az életét! Az igaz szóban egymásra talál az, aki ad, és aki kap. Egymásba olvad az alany és a tárgy. A felfogott szóban megtaláljuk önmagunk. És ez az önmagunk már nem az, aki előbb volt. Mert az igaz szó, a szent szó átalakít. Mint azt is, aki megszülte azt. Az élő Ige már nemcsak egy részt őriz meg belőlünk a halhatatlanságnak. Teljes egészében átvisz minket a

¹ A Ferences Gimnázium egykori igazgatója, a Budapesti Katolikus Pedagógiai és Továbbképzési Intézet vezetője.

túlsó partra. Felmagasztosít! „Dixit ei Iesus: ego sum resurrectio et vita qui credit in me et si mortuus fuerit vivet (Jn. 11,25).”

És ez a szent Szó, a halhatatlan Ige bennünk-lakása elevenítő máglya. Kiéget belőlünk az időben minden salakot és minden szennyet. Mert minden szent szó, ami bennünk egyszer is megfogant, életre kelt és elhintette az igazság magvait, átalakítja, felékesíti azt az embert is, aki beleadta önmagát. És most engedjük, hogy együtt vigyen bennünket az éltető Ige, a tiszta, szent szavak áradatában Babits Mihály átélmélkedett, lelkében megérlelt soraival:

„Alpha s Ómega, nagy Isten,
(...)

Kinek szeme mindent-tudás,
erőd mindentbíró csudás,
kinek léted a legfőbb jó,
s műved minden, ami még jó.
Mindenen allul és föllül,
mindenben s mindenen kívül;
mindenben, de nem bezárva,
mindenen kívül, s nem árva,
minden fölött, s nem toronyban,
minden alatt, s nem elvontan;
föllül, s mindig elnökölve,
allul és mindent emelve,
kívül, s mindent egybeöltve,
bellül, és mindent betöltve.
Bellül, soha nem szorulván,
kívül, soha szét nem hullván;
föllül, és semmise támaszt,
allul, s semmi súly nem fáraszt.
Nem mozdulsz és mindent mozgatsz,
helyet foglalsz, s nem foglaltatsz;
időt váltasz, s nem változol,
utat rögzítsz, s nem utazol.
Külső erő s szükségesség
nincs, hogy lényed cserélhessék.
Ami nekünk holnap s tegnap,
neked örök most és egy-nap;
örökös ma és egyetlen,
oszthatatlan, véghetetlen,
hol mindent előre láttál,
mindent egyszerre csináltál,
s mintájára nagy lelkednek
formát szabsz az elemeknek.

Ezt mondja az igazi hit,
amely tévedést nem tanít.
Akként hiszem, ahogy vallom;
más, hazug tanhoz nem hajlom
s innen van az, kegyes Isten,
hogy kétségbe sohse estem,
bár halálra ítélve már:
a halálban új élet vár.”
(Hildebert de Lavardin: *Alpha és Ómega*)

„Ne engedd, Mindenható Atyánk, hogy szomorúságunk azért, mert Ő elment, nagyobb legyen, mint hálaadásunk azért, mert itt járt, s a miénk volt... Krisztus Urunk, segítsd, jutalmazd meg a Te hű szolgádat boldog örökkévalósággal. Amen.”

Csillagné Szánthó Polixéna²

Tisztelt Emlékezők!

„Hűséges szeretettel a szülőváros, Szekszárd” – ezt írtuk a koszorúra és egy idézetet a *Hazám* című versből: „Áll a régi ház még”.

Nem azért jöttünk, hogy nagy költőnk életművét elemezzük, méltassuk. Azért jöttünk, hogy hitet tegyünk a szülőváros hűségéről.

A szülővároséról, amelyről Babits Mihály – az akkor még egyetemista Gál István irodalomtörténeشنek adott interjújában – így nyilatkozott: „Sajnos ritkán mehetek haza. De roppant erősen össze vagyok nőve Szekszárddal. Minden embernek van egy vidéke, ahol nagyon otthon érzi magát. Számomra Szekszárd ez az otthoni táj. Sok helyen szerepeltetem műveimben és még folyton táplálkozom élményeiből, melyeket ott nyertem.”

Szeretnénk bizonyosságot tenni arról, hogy az élményt adó Szekszárd mennyire hálás az ő hűségéért. Hálás azért, mert művein keresztül, az ő sajátos szemszögéből kivetítve, ismertté tette a világ előtt.

A város nem mindig volt ilyen hálás. 1919-től az idézett interjú megjelenéséig – 1931. február 28-ig – a kormánypárti megyei újság még a nevét sem írta le.

A szekszárdiak többsége nem tudta, hogy van egy Babits Mihályuk, nem olvasták műveit, mert nem jutott el a városba a szabad szellemiségű sajtó, mint a Pesti Napló vagy a Nyugat. Nem csoda, hogy a Gál-interjú megjelenése nagy örömet szerzett Babitsnak.

1949-től tíz évig, egy politikai szempontból erősen cenzúrázott válogatás 1959-ben történt megjelenéséig, Gált idézve „Tudatos kultur-gyilkosok mesterkedtek azon, hogy még a költő nevét is elfelejtsék”.

Ám az igazán nagy szellem politikai karanténban még elszántabban, megsokszorozott erővel képes alkotni, s harcolni a saját eszközeivel. Babits eszköze az értelme és szíve által vezérelt toll volt. Jól sáfárkodott Istentől kapott tálentumaival.

Hálásak vagyunk és köszönjük a harcot. A harcot, amelyet a hazáért, Európáért, az akkori jelenért, s a jövőért vívott. A jövőért, ami most – a mi jelenünk. A szülőváros, Szekszárd köszöni ezt a harcot – nem csak úgy, hogy iskolát, kulturális központot, könyvkiadót, utcát, melyben a régi ház áll, nevezett el róla s az elődök mulasztását pótolva, 2008-ban, születésének 125. évfordulója évében díszpolgárrá választotta, de úgy is, hogy szellemi hagyatékát gondolja, az életmű kutatását tovább folytatja.

„Egy lángot adok, ápolod, add tovább” – Reményik Sándor síremlékén olvashatjuk ezt az idézetet az Öröktűz című verséből. Nem véletlenül emlitem őt. Sok hasonlóság volt Babits és Reményik között. Azon túl, hogy külsőleg is hasonlítottak, közel egyidősek voltak, mindketten ugyanabban az évben haltak meg, ami igazán közös volt bennük, az, hogy mindkettőjüket magyarsága és keresztény hite vezérelte.

A lángot, amelyet Babits hagyott örökül, ápoljuk és tovább adjuk. Ezzel az ígérettel helyezzük el az emlékezés koszorúját, hálát adva a Jóistennek, hogy volt, van, és reménységünk szerint, mindig is lesz nekünk Babits Mihályunk.

² Szekszárd Megyei Jogú Város önkormányzati képviselő asszonya, a Humán Bizottság elnöke.

Bánhidy Vajk³

Tisztelt Megemlékezők!

Képzeletbeli zarándokutunk második állomása, itt, a Vaszary Kolos Kórház oldalánál lévő dombormű előtt, kettős múltidézésre ad alkalmat. Egyrészt, mivel rendszeresen erre járt Babits a Központi Kávéházból hazatérőben a „fecskefészekbe”, másrészt, mert épp itt avatták fel 1966 augusztusában – a napokban 50 esztendeje – Borsos Miklós alkotását, halálának 25. évfordulóján.

A korabeli visszaemlékezések, fotók tanúsága szerint sokan ünnepelték a város költőjét. Azon öt évtizeddel ezelőtti megemlékezés számos neves jelenlévője közül azonban kiemelnék három személyt: az ünnepi szónokot, Somlyó György költőt, Weöres Sándort, aki az Írószövetség nevében koszorúzott, és Borsos Miklóst. Azért épp őket, mert mindhárójuk életét jelentősen meghatározta Babits Mihályhoz való viszonyuk!

Az 1920-ban született Somlyó – miként arról egy G. Tóth Franciskával készített interjújában vall – gimnazista korától csodálta a „nagy mestert”, akihez néhány korai versét is elküldte, az 1930-as évek végén pedig résztvevője lehetett a „Nyugatosok” néhány klub-összejövetelének. Ezen találkozások egész életét meghatározták.

A nála 7 évvel idősebb Weöres még szintén gimnazistaként, és hasonlóan néhány költeménnyel kereste meg levélben Babitsot, aki ezek közül párat meg is jelentetett a Nyugatban. A levelezést személyes találkozók követték, melyek idővel tanár-diák, sőt apa-fiú viszonyná váltak. Ezt bizonyítja Weöres – ma már szinte teljesen kifakult – kézjegye itt fenn, a híres aláírás-falon, valamint azon versének néhány sora is, melyet Babitsról írt:

„(...) És ki nékem álomi hang és délibáb
s távol tűz volt, testtelen:
emberré lett, asztalánál ültem és
megkinált, beszélt velem,
ő támogatott engem és gondolt velem,
jó volt hozzám, mint apám,
s én mit adtam? fiú-szívet tártam néki, mely
aljas, pokoli, tudhatod:
hánytorgása éjjel-nappal recsegő máglyatűz
és hálája gyertyavég. (...)”

A harmadik művész, Borsos Miklós kapcsolata Babits művészetéhez, kissé rendhagyó. Az itt látható dombormű Jónást és a cethalat ábrázolja az alábbi idézet kíséretében: „*mennél csúfabb mélybe hull le szolgád, annál világosabb előtte orcád*”. Az alkotás, s elsősorban Babits ezen talán legjelentősebb műve azonban sokáig foglalkoztatta Borsost. Olyannyira, hogy 1974-ben a Szépirodalmi Könyvkiadó kiadta a *Jónás könyvét* egy olyan kötetben, melybe ő írta le a verset és készítette az illusztrációkat – s ezután még Babits kiadványok sorát ékesítette.

Esztergom tehát velük és e jeles alkotással ünnepelte a város költőjét 1966-ban, s tette, teszi ezt azóta is, számos évforduló alkalmával. Az 1970-es években ugyanis számos kötet jelent meg Babits esztergomi tevékenységéről, születésének 100. évfordulóján adták át a Borbás Tibor által készített mellszobrát, iskolát, könyvtárat, városi díjat neveztek el róla, felújították előhegyi villáját. 2007-ben városi lakosok kezdeményezésére indult gyűjtés ellopott szobrának újraöntéséhez, mely kezdeményezéshez Szent István városának képzőművészei is csatlakoztak, s 2008-ban felavathattuk az „előhegyi remete” régi-új szobrát!

³ Történész, gimnáziumi tanár, a Babits Mihály Emlékbizottság tagja.

Esztergom szereti Babitsot. Szereti és magáénak érzi – miként Babits is magáénak érezte a várost, szinte utolsó lélegzetvételeiig. Nagyon bízunk benne, hogy a város az idei évforduló kapcsán is valamilyen maradandó emlékkal ápolja tovább e kultuszt!

G. Tóth Franciska⁴

Tisztelt Megemlékezők!

„*Lélekben meg ne oszoljunk*” – hallottuk az imént Pálmai Árpád egyházzeneész, esztergomi tanár előadásában a himnuszszerező évszázados múltba tekintő felismerését. Esztergom és Szekszárd városát ma különös, földön túli egységbe fogja és fonja össze a költőre való emlékezés, halálának 75. évfordulóján. Úgy jöttünk ide, olyan személyes indíttatásból, mint aki közeli, elhunyt hozzátartozójához, eltávozott szerettéhez jött, noha szinte jó emberöltőnyi távolság választ már el Tőle. Mégis, lényét, írásait elevennek érezzük, látjuk Őt szekszárdi otthonában, és az esztergomi utcákat járva, hegyi házában alkotva és megpihelve. S talán, a dimenziókat átlépve, Ő is érzi jelenlétünket, gesztusainkat, érdeklődésünket. Szeretne minket bizonyosan!

Megható itt állni, s látni azt, ahogy a megemlékezés virágai őrzik tiszteletünket, s hogy nem marad babér-magányban a mai nap után Babits Mihály sírhajléka.

Esztergom szeretetét és nagybecsülését helyezzük el koszorúink jelképében Babits Mihály sírjára. Mindkét város részéről tanárok, orvosok, művészek, könyvtárban, múzeumban, színházban tevékenykedők, diákszínjátékosok, tisztelők vannak jelen. Maroknyian. Csak úgy, mint a só. A legtöbbször a mennyiségre vonatkozó felületes adat a létszám megadása. Egy-egy esemény belső tartalmát nem az adja meg, hogy hányan vagyunk, hanem az, hogy *vagyunk* és *leszünk*. Ez a *leszünk*, a sokat emlegetett *fiatal generáció*? Olyan homályos „kultúrfogalom” ez, hisz néha saját céljainkat sem látjuk át pontosan ezzel kapcsolatban, mert nincs királyi út. Előfordul, hogy misszióinkban nagyon egyedül maradunk... (Ellenpéldaként hadd említsem és köszönjem meg az Esztergomi Diákszínkör képviselőinek jelenlétét az egész emlékévben!) Megdöbbenő, hogy a közönyösség, szellemi sükettség milyen sok változatban képes megjelenni, munkákat hátráltatni, visszafogni.

Hétköznapi gondjaink, földi gyökereink Bennünket is folyton megkötnek, de mindezeket túl, mint egy csillag, úgy ragyog előttünk, „jőreménység-fokaként” (Rédey Tivadar írta le anno) Babits gazdag életműve, írásai, amelyek föl tudnak emelni „*Csillagokig!*”. Talán egy élet sem elég megismerni, átlátni ezt a gazdagságot. Néha egy-egy Babits-sor is erőt ad, amelyet napról napra magunkban ringatunk, újraolvasunk, és amelyet talán át is tudunk adni kollégának, fiatalnak, barátnak, valakinek. A csoda lehet személyes, és fakadhat teljességgel átérzett, megélt egyéni irodalom- és kultúra-értésünkből. Az idők és korok változásaiban pilléreként, közvetítőként hagyatkozunk Babits mézcsepp-sűrűségű költészetére, amely párhuzamosan mozog prózájával. A szavak és gondolatok megtisztítanak, mondva és olvasva is, elvégzik munkájukat:

„A szó tiéd, a fegyver az enyém.
Te csak prédikálj, Jónás, én cselekszem.”
(Babits Mihály: *Jónás könyve*)

Egy helyi újságíró annak idején azt írta, hogy az Előhegynek szeme lett, amióta Esztergomban tanyát ütött Babits Mihály. Fentről rálát a városra, életünkre. Írásokat ad, amelyek fiainknak szólnak (2008-ban, a Babits születésének 125. évfordulója alkalmából rendezett Babits-évben ezt az

⁴ Irodalmi muzeológus, tanár, a MNM Babits Mihály Emlékház munkatársa.

idézetet választotta mottónak, jó pedagógusként, az azóta elhunyt Nagyfalusi Tibor irodalmár-könyvtárigazgató, a Babits Bizottság elnöke). S mit adunk mi?! Esztergomban és Szekszárdon is élő kultuszt, az emlékezés őrlángját, amelyet egy-egy ilyen emlékévé, kiemelt esemény, önkéntes és választott papjaival, papnőivel mitikussá és emblematikussá tehet.

Dr. Sipos Lajos egyetemi tanár, a piliscsabai Pázmányon (PPKE BTK) működő Babits-kutatócsoport vezetőjeként, pedig az élő emlékezetet Babits Mihály irodalmi örökségének tudományos-szakmai értékelésével, az írófejedelem munkáinak kiadásával szolgálja. Az általa szerkesztett és megjelentetett kötetek száma jelenleg 41 könyv (többek között levelezések, prózai és drámai munkák kritikai kiadásai, esszék, tanulmányok, Török Sophie naptárai, és a megjelenés előtt álló: Babits Mihály Esztergomban – a jelenlévő Téglás János, dr. Osvai László, a jelenleg tanulmányúton lévő Bárdos István, Babits Mihály esztergomi barátaiként tisztelt Einczinger, Olajos családok és a már elhunyt Bodri Ferenc, Pifkó Péter, Nagyfalusi Tibor, dr. Szállási Árpád irodalomtörténészek munkáinak felhasználásával).

Esztergom városa, az ottani Babits Mihály Emlékház, a Magyar Nemzeti Múzeum Balassa Bálint Múzeuma és valamennyi esztergomi és a városból elszármazott tisztelő nevében hajtók főt Babits Mihály emléke előtt.

Prantner Ivett Rita⁵

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Megtiszteltetés, hogy Esztergom Város Önkormányzatának Babits Mihály Emlékbizottsága nevében köszönhetem Önöket! Köszönöm, hogy eljötttek a koszorúzásra!

Hallgatva a szónokokat, előadókat, művészeket, látva a jelenlévőket, az ember szíve megtelik melegséggel, a lelke feltöltődik, meggazdagodik a babitsi emlékekkel, értékekkel és a költő iránti mélyes tisztelettel. Valamint a költő emlékét és nagyságát ápolók iránti határtalan tisztelettel. Ez az az érzés, ez az a közös kapocs, ami időtlen és nem ismer határokat, ami összeköt mindannyiunkat, és emiatt állhatunk itt: Szekszárdtól Esztergomig.

Az idei év a megemlékezés éve. Babits Mihály halálának 75. évfordulóján igazi zarándokúton veszünk részt. Az év minden hónapja, irodalmi eseménye ennek a babitsi zarándoklatnak egy-egy állomása, stációja. A mai nap méltón koronázza mindezt. Esztergomból, a Babits szobortól indultunk és jártuk be lélekben is a babitsi utat, az Emlékházon át a sírig. Ezt a napot készítették elő az eddigi programjaink, és innen folytatódva szépen zárják majd le az emlékezés évét.

Kiemelkedő pillanat ez a mai, amikor Budapesten, a sír előtt, Szekszárd és Esztergom városának képviselői, Babits-kutatók, professzorok, Babits nevét viselő intézmények, iskolák, Babits Emlékházak, a Babits család barátai közösen emlékeznek meg a Költőfejedelemről. Különösen szép, hogy a két város, mely otthont és pihenőt adott, újra közösen, összefogással hajt főt az Író, minden kimondott szó Mértéke és minden gondolatok Prófétája előtt.

Zarándokként vagyunk jelen a legszentebb helyen, de zarándokutunk még nem ért véget. Feladatunk van, továbbvinni, megismertetni költészetét, munkásságát. Azt az örökséget, amit ránk hagyott, ápolni, óvni, Babits kultuszát tovább táplálni. Ezt a célt tűzte ki lobogójára a Babits Mihály Emlékbizottság is, és ennek mentén folytatja munkáját tovább.

⁵ A Babits Mihály Emlékbizottság elnöke.

Ha felmegyek a költő esztergomi előhegyi fecskéfészkébe, ami most is olyan érzést kelt, mintha Ő maga élne még ott, mindig ez az idézet jut eszembe:

„Elbúvok a forró nyárban, egy kis hegyen búvok el én,
de búhatnék vad preríken, vagy rejtek völgyek ölén:
a világtól nincs föld elzárva. Rámkopog, megcibál,
utánam nyújtja hideg kezét egy szomszéd éghatár.”.

Szemes Péter

A szó és szeretet apológiája

(Kaj Ádám esztergomi Babits-előadásáról)

A belőle véttetett vagy fiává lett múltbéli jelesek példaeértékűen megbecsülő, kulturális-művészeti hagyományainak ápolását kiemelten fontosnak tartó Esztergom idei nagy és nemes vállalása a Babits Emlékév. A város szellemiségéhez eltéphetetlen szálakkal kapcsolódó, s azt hatásával, örök jelenlétével máig gazdagító költő tört teste porba térésének háromnegyed-századik évfordulója alkalmából szervezett rangos programsorozat különleges eseménye volt Kaj Ádám ősbemutatója. A fiatal drámaíró-rendező, maga is a nevelő tájjal-eljegyzett Frankás öregdiák, és az itteni közönség részéről az ez évi Comedium Corson megismert alkotótársai: Kéner Gabriella és Báhner Péter asszonyhangon álmodták színpadra a magyar líra koszorúsának utolsó lánglobbanását, „kincses hagyatékát”. Ám a *Jónás könyve, Török Sophie előadásában* nemcsak a helyi kötődésű klasszikus mű és a színjátékszöveg keretét adó, autentikus kísérő, illetve a korfestést szolgáló, várostörténetileg is fontos textus (a párkányi bevonulás híradása), nemcsak az eredeti jelmez által, de a bemutató jól

megválasztott helyszíne (az előhegyi ház kertje, mely ha az időjárás szeszélyének köszönhetően a premiernek nem is, egy későbbi előadásnak otthonául szolgált) apropóján is összefüzi Esztergomot és költőjét, s lesz hommage-a a szépségnek és elrendezettségnek. Sőt ezen is túl: a szeretet és az örök együvé tartozás apológiája.

Ezzel együtt bátor vállalás volt az egyre összeszokottabban dolgozó kis csapat – akikhez ezúttal az immár törzstagnak számító Pipei Borbála tervező és Pásztó András dramaturg, valamint „műszakként” két ifjú Frankás gimnazista, Kovács Vince és Vincze Péter csatlakozott – részéről a Babits-textus(ok)ra előadást építeni. Egyfelől azért, amit a rendezőnél akkor alig fiatalabb Weöres Sándor írt rajongó levelében a Mesternek – hogy remekműve sokszavú, korstílusok összhangzata hallik belőle, számtalan csodával, ezerféle humánummal, s „próteuszi szépséggel” teljes, másrészt amiatt, amit – jóval profánabban – Bóka László mondott az 1938 szeptemberében a Nyugatban megjelent munkáról, annak elbeszélő jellege ellenére is tiszta líraiságáról, s az áradó 11 szótagos versek néhol szabadabb ütemezési lehetőségéről. Utóbbi azonban iránytűt is kínál az értő olvasáshoz, s így a színjátékos megjelenítés rendezői koncepciójának tájolásához is: a *Jónás könyve*, mint népi mítosz, erkölcsi példázat, isteni kinyilatkoztatás lírai ruhája, a múlt önmagát leküzdő, diadalmas *új embert* állítja elénk. Akinek saját tapasztalata nyomán adatik meg a *megértés* megvalósulása, s voltaképpen nem a kapott képességek és az elhívás, hanem annak hatására válik igazi prófétává, „devictus vincit” – ahogy Esztergom egykori főpapjának, a nemzet lelkiismeretének jelmondata hirdeti. Kaj Ádám láthatóan nemcsak tudja és átérzi mindezt, de még hozzá is tesz, hiszen darabjában a protagonista, a költő felesége is „bejárja” Jónás útját, így a mű üzenete – cseppet sem didaktikusan – kétszer is célba ér, az „asszonyi jóság” (nem Onagy Zoltán-féle) többletjelentésével.

Az előadásnyitó színpadkép polgári szobabelső, terét három hangsúlyos tárgy uralja és osztja fel szimbolikusan: ágy, rádió és egy kifeszített fehér vászon. A rendezői balon állványon lévő készülék a külső világ médiuma, a vélt hatalmi nagyság, a háború propagandaeszköze, középen az ágy már nem az intim hitvesi együttlét, hanem az elrejtés, elrejtőzés helye (betegágy, később sír), míg jobbra a vászon szabadon kitölthető (árnyékkal, szöveggel), lélektiszta felület. E hármas tagolás a misztériumszínpad felépítésével rokon: balra a Rossz (Pokol), a centrumban az Ember (Jeruzsálem), jobbra pedig a Jó (Menny). Egy kisded világ a világo(ka)t álmodó költő aziluma, kívül és legbelül, pusztítás és teremtés közé vetettségével – akárcsak majdan Jónásé.

Ebben a díszletben áll a közönségnek háttal Babits, a „teleírandó” vászon előtt, amint Karády *Hiába menekülsz* című dalát hallgatja. A jól választott, melankolikus örökzöld nemcsak atmoszférát teremt, előreutal az elközelgő világégésre (és az összeomlásra), de vonatkoztatható a költő és hőse sorsára, ám elsősorban a házaspár kapcsolatára, a női áldozatvállalásra. A zeneszámot aztán a Felvidék visszacsatolásának fontos eseményéről, a párkányi bevonulásról szóló élő közvetítésre tekeri át, ami pontosabban behatárolja a cselekmény idejét – 1938 őszére, tehát az utolsó nagy versek (*Ősz és tavasz között, Balázsolás*) és a gégeműtét utánra, a *Jónás könyve* megjelenésének közvetlen szomszédságába. A háttérben beesonó feleség továbbállítja a rádiót, s most az *Esti kérdés* jön be, Báhner Péter interpretációjában. (Itt kell megjegyeznünk, hogy noha az eredeti felvétel is használható lett volna, a külső hasonlóság direkt kerülése mellett ez a gesztus is elemeli a konkrét mintától és az egyetemes emberi testesítőjévé teszi Kaj Ádám és Báhner Péter Babitsát.) Az első, a Nagy Háború előtti, mélybölcséleti líramű, a „pompa és az egyszerűség, az indázó díszítőkedv és a lényegretörés feledhetetlen kapcsolódása” – miként Nemes Nagy Ágnes nevezi érzékeny elemzésében. A *Jónás könyve* korai nyelvi-gondolati előőrse, melynek szerzője, „hermelinköpenyes Keresztelő Szent János” a szóalás nehézségével küzdő, háziöltönyös prófétává lett. A tűnt ifjúságot visszaidéző szöveg és a jól tagolt szavalat, a régi hang emléke rossz érzést kelt benne, az elzárt készülék helyett az utolsó néhány sort így már az asszony mondja, ami jó felvezetése lesz a *Jónás* előadásának.

Ezt a szálat szövi tovább a kétkarú tartóban álló gyertyákat – nyilvánvalóan kettejük összetartozását jelképezi, a láng pedig lélek-szimbólum – meggyújtó költő, a beszédprodukciónal küszködve, állandó gesztusával a torkához nyúlva, elmondott rövid fohásza Szent Balázshoz (természetesen a szakrális minőséghez tartozó térben, a vászon előtt), s hozzá kötődően a feleség narrációja az operációról – ami egyértelműen *félre*, a közönségnek szól, tehát egy újabb idősíkot (jövőből visszatekintés) is beemel. Műtéttől féltő, annak hatásával szemben szkeptikus férjét már sötétben, csak háttérfényben öltözteti hálórúhába. A férfi aztán az ágyán ül, mikor a beavatkozás sikeréről

értésülünk, s hogy a beteg eztán elég nehezen, a torkára helyezett kanült befogva tud csupán megszólalni. A következő mikro jelenetben Babits az író társak érdektelenségére, elmaradó látogatásaira panaszkodik, amit az asszony egy ajándék papírvirággal old, rajta saját jókívánságával – az írás átköt a beszélgetőfüzetekhez, az egyre nehezebbé váló kommunikáció egyetlen módszeréhez. Ebben nemcsak aktuális közlendőit (itt éppen a vágyott italok és ételek ütemhangsúlyos leltárját), de fontos megjegyzéseit, gondolat-futamait is meg tudja osztani a költő. S ennek kapcsán adja feleségének frissen befejezett, névnapjára dedikált kéziratát: a *Jónás könyvét*. Török Sophie pedig különös játékot ajánl, ami egyébként a legkézenfekvőbb módja a verstextusban feltáruló világ színjátékos megjelenítésének: ő lesz az Úr – hozzá kötődik tehát a szó, a logosz, a kimondás aktusa (a vásznon láthatóvá is teszi már az írott szöveg körvonalait), míg Mihály Jónás – övé tehát a cselekvés.

Az első, Jónás meneküléséről szóló rész felütésénél a költő még láthatóan nem akar részt venni a rögtönzött előadásban, elvicceli vagy passzivitással tüntet, betakarózik inkább. A fejére húzott lepedőből azonban az asszonykéz a prófétával hánykolódó hajót fenyegető hullámokat varázsol, s ezt követően a férj is, mintegy önkéntelenül, tetteit hőseihez igazítva, belép a játék dereális terébe. Éppúgy kuporodik a rádiós asztal melletti székre, akárcsak Jónás bújik meg menedékén, a hajófenéken, akként huzakodnak a lepedőn, mint a kormányos és emberei a rejtőzködővel, és amikor a „víz simán gyűrűzött, mint a márvány”, az ágyára – ami már felülete miatt is a lecsillapult tenger analogója – telepedő és inni kapó férfi ugyancsak megnyugszik.

A cethalban-bűnhődés egysége ismét a fekhelyen, a költő betakarásával indul (hiszen a próféta immár a bálna testében van), aki, megakasztva a szöveg folyását, közbeveti az elnyelés lehetetlensége miatt kapott kritikákat. Jónás sötétbeli fohászát szintén a vászon mögött leboruló feleség(-árnyék) és az ágyból kelő férj felváltva mondja el, tehát utóbbi a játékba lépés (mint egyfajta beavatási szertartás) újabb szükségszerű követelményének tesz eleget. Sőt, saját kínjainak megélése is a hősbenti szenvedésével kerül párhuzamba – míg annak a hitvesi ölelkezés (a Gondviselés munkájának megvalósulása) és a vászon letépeése, az eddig rejtőző vers-passzus felmutatása, ragyogtatása (az írás beteljesülése), enyhítését, feloldását nem adja. (A jelenetet záró gesztus megint csak a férfi itatása, ezúttal orvossággal, s annak nehézsége után a megnyugtató betakarás.)

Jónás Ninivébe menetele előtt rövid intermezzo: a sietve elzárt, hangterjedéssel viccelődő rádiókabaré és a költő zaklatott ébredése tudósít állapotára rosszabbra fordulásáról. Az Úr bátorító szavaival szóló asszony ad erőt neki a felkeléshez, és mint a próféta a bűnös városba, segítségével maga is a színpad nézői bal oldalán levő székhez megy – itt történik az első jövendölés, amiben csak mimikájával, gesztikulációjával vesz részt. A második a nézői jobbon, a vászon előtt, a versbeli színházat megidéző, lepedőből emelt paraván mögül – ahol már a kísérő gesztikuláció is a beszélőé, a férfi inkább leül. A harmadik pedig az ágynál – amire a kapott orvosságot kiöntő beteg feláll, mint Jónás a palotai oszlopra. Szövege, Kaj Ádám szerzői leleménye, noha nem tartja az eredeti verselést (betétként ez nyilván nem is célja), plasztikusan illeszkedik a darab világába, sőt, – a máig nyúlón – túl is mutat azon, a keresztények és az őket váltó, fekete zászlós muszlimok eljövételének jóslatával. A lakomáról pusztába menekülő hőséhez hasonlóan, végül a háttérben utat kereső költő is leroskad, mikor Ninive pusztulásának látomásával együtt, felhangzik egy háborús bombázó repülőgép zaja. Ez a hangsúlyos pont írásra, talán a feloldó, *Jónás imája* megírására, s a *Húsvét előtt* békeóhajtásának citálására készíti. Így pedig nemcsak a feleség által meggyújtott, majd elfújt gyertyák, de a vers-egység teljesületlen jóslatról szóló zárata is más jelentést nyer – a jónási düh és csalódás helyébe az élet, a megmaradás öröme lép.

A próféta megszegyenüléséről szóló szakasz kezdetén ismét vizet kap a férfi, aki a vászon mögül, térdelve hallgatja aztán az Úr és Jónás párbeszédét. Innen az asszony csüggedésére is utaló, „De már az én lelkem vedd vissza tőlem, mert jobb nekem meghalnom, hogysem élnem.” mondat csalja elő, s fordítva a nyitó helyzeten, most ő vigasztalja életpárját. Ráadásul a tők-jelenetnél még bolondozni is hajlandó kedvéért, hiszen a növény leveleként felakasztott zakója ujját teríti saját fejére. A prófétának árnyat adó, értéket jelentő tők elpusztításakor viszont ketten emelik le a vászon szövegét, ekként jelezve a személyes veszteség mértékét, egyúttal megkönnyítve a beszélőnek a „nap hévségét”, illetve a városra mutató Istenujjat jelző fénnel való játékot – ez egyébként az előadás egyik legötletesebb rendezői megoldása. A „szó tiéd” passzusnál azután a feleség egyedül illeszti vissza a

levett textusrészletet – mintegy kinyilvánítva a költő némán is elválaszthatatlan kötését a logoszhoz, a szóhoz, aminek igazolása, megerősítése az egész játék voltaképpen célja volt. Ennek pedig a kezdeti testhelyzetükhöz visszatérés ad keretet.

Végül, ugyancsak jelképes gesztussal, az asszony a férfi kezébe adja a mű kéziratát, amit ő leejt, s a még földön heverő, gyűrött papír – nyilván annak kézírata – felé fordulva mondja el a *Jónás imáját*. Melyben megszületik a már mindent megértő, új szavakért könyörgő ember, a test romlásán diadalmaskodó, halhatatlan költő, aki nem Ninive pusztulását jövendöli, hanem Isten dicsőségét zengi. Az élet illanása csak elalvás lesz, Török Sophie búcsúja pedig az örök összetartozás szép vallomása, amire a légiriadóban felcsendülő Karády-dal tesz pecsétet.

Kaj Ádám előadása különleges értéke, koszorúja az esztergomi Babits Emlékévének, méltó a költő és méltó a város szellemiségéhez. Egyszerűségében is gazdagon, ötletesen villanyozta lélegzővé a házaspár kapcsolatát, s a kort, melyben éltek, küzdöttek és szerették egymást, egyúttal pedig a *Jónás* cseppet sem könnyű szövegének tágas világát, s ragyogtatta a weöresi „ezerféle próteuszi szépséget”. Alkotótársai közül Kéner Gabriella számára szinte jutalomjáték volt Török Sophie szerepének megformálása. Mindvégig hangsúlyos színpadi jelenlétében érezhető, tapintható volt a mozgás és a beszéd belső ritmusa, a költő feleségéből százcú asszonyt, igazi figurát csinált. Báhnér Péter Babitsa kiválóan érzékeltette a szenvedő ember rejtőző nagyságát, esendő zsenialitását, megszólalásai mindig nagy jelentőségű pontok voltak az előadásban. Ki kell még emelnünk Pipei Borbála díszleteit, melyek jól illeszkedtek a darabhoz (még az ágy mögötti, alapvetően a játékban funkciótlán kettős famunka is, melyet talán a házaspár közös emlékének mementőjaként /életbottív, együttes sír/ értelmezhetünk), Pásztó András dramaturgi munkáját – ami a színjátékszöveg sokszínűségét tekintve külön elismerésre méltó, valamint Vincze Péter és Kovács Vince közreműködését, illetve természetesen azt a szélesebb körű esztergomi összefogást, melynek köszönhetően az előadás létrejöhett. Reméljük, a csapat minél több helyre eljut vele, vive a város és költője jó hírét is.

Kaj Ádám

„Játszani is engedd”

(Interjú Pásztó András magyartanárral, dramaturggal és diákszínjátzórendezővel)

- *Tanár úr 1943-ban született Budapesten, de Párkányban nőtt fel, ami a háború után újra Csehszlovákia része lett. Hogyan élte meg a kisebbségi létet gyermekként? Milyen volt Párkány hangulata a 40-es évek végén, 50-es évek elején?*

- Párkányban abban az időszakban a magyarok nem voltak kisebbségben (szerencsére ma sincsenek). Egyedül az jelentett problémát, hogy mikor tanköteles korú lettem, ott még nem nyílt meg a magyar iskola. Így aztán egy év késéssel lettem elsős. De ezt a késést behoztam, mivel tizenegy évfolyamos iskolában érettségiztem.

- *Szülei orvosi pályára szánták, és jelentkezett is a pilzeni egyetemre, de tanévkezdéskor Zólyomban kötött ki. Mi történt?*

- Nagyon egyszerű: a pártbizottság „káderokok miatt” visszatartotta a jelentkezésemet. Így aztán szüleim és tanárain unszolására pótfelvételiztem a zólyomi faipari főiskolára. Fel is vettek. Igaz, csak három hétig voltam „faiskolás”.

- *Ezután egy véletlennek (vagy az isteni gondviselésnek) köszönhetően lehetőséget kapott, hogy tanítson. Mindössze 18 évesen! Hogyan alakult a tanári pályája? Mikor volt az a pillanat, amikor minden kétséget kizáróan tudta, hogy ez a hivatása?*

- Zólyomban kaptam az értesítést, hogy mivel kevés a magyar pedagógus, képesítés nélküli tanárokat keresnek. Kaptam az alkalmon, és szeptember közepén elkezdtem tanítani az ipolyszalkai kilenc évfolyamos általános iskolában. Innen aztán már bölcsészkarra jelentkeztem a pozsonyi egyetemre. 1967-ben kaptam magyar-orosz szakos tanári oklevelet.

Nehezen tudok válaszolni arra a kérdésre, hogy mikor volt az a bizonyos pillanat. Talán már Ipolyszalkán. Ám az is lehet, hogy csak sokkal később, csak most érzem és tudatosítom igazán, hogy ez volt a hivatásom.

- *Hol és hogyan élte meg a 68-as eseményeket? A dubčeki reformok kiterjedtek-e a kisebbségi jogok szélesítésére? Milyen hatással volt ezt a folyamat a felvidéki magyar közösségre? Illetve volt-e esetleg valamiféle „megtorlás” a baráti (köztük magyarországi) tankok bevonulása után a magyar kisebbséggel szemben?*

- Az 1967/68-as tanévet egy katonai középiskolában töltöttem, ahol egyéves katonai szolgálatom alatt oroszot tanítottam. A kaszárnyában viszont meglehetősen keveset érzékelünk a „prágai tavasz”-ból. A „bevonulás” már Párkányban ért. Visszagondolva, különösen fanyar humorú az, hogy voltak idősebb emberek, akik a magyar katonákat „felszabadítóként” üdvözölték. Persze ők is hamar kijózanodtak.

- *1970-ben került Kassára, ahol aztán az ipari középiskolában kezdett el tanítani, és nem sokkal később az intézmény igazgatóhelyettese is lett. Hogy került Kassára?*

- 1966-tól – már ötödévesként is – Párkányban tanítottam (kivéve az egy év katonaságot). 1969-ben megnősültem. Feleségem, akivel az egyetemen ismerkedtem meg, kassai származású. 1970 tavaszán egy kassai látogatásunk alkalmával találkoztunk a híres „Ipari” igazgatójával, aki hívott az iskolába, amely akkor a legnagyobb – és talán a legjobb – határon túli magyar intézet volt. A meghívást elfogadtuk.

- Az Ipariban működött egy legendás diákszínjászó-csoport az Ön vezetésével. Ez volt az IKSZ Iparista Kis Színpad, ahonnan a szlovákiai magyarság ma meghatározó színészei és rendezői kerültek ki, köztük Czajlik József, a Kassai Thália Színház jelenlegi igazgatója. Van-e kedvenc vagy meghatározó élménye a kisszínpad életéből?

- A színház már egészen fiatalon érdekelt, bár Párkányra nem volt jellemző az élénk színházi élet. Igaz, a komáromi Magyar Területi Színház szinte minden előadását elhozta városkánkba. Az iskolában kezdtem a színjátszást, először szereplőként, később – egyetemista koromban – már irodalmi színpadot szerveztem. Kassán aztán a diákszínjátszás életem részévé vált. Az IKSZ sikereire – szerencsére sok volt belőle – szívesen emlékszem.

- Érdekes egybeesés, de talán ez sem véletlen, hogy az Ön kassai érkezésével egy időben kezdett szerveződni a Thália Színház, akkor még Thália Színpad néven. A születő társulatnak az iskola biztosított kezdetben színpadot. Hogy is volt ez?

- Röviden talán annyit, hogy 1969-ben Beke Sándor fiatal rendező úgy gondolta, hogy Felvidéken a komáromi mellett még egy magyar színházra van szükség. Erre talán Kassa a legalkalmasabb

helyszínen. Támogatást elsősorban a Csemadok (Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kultúregyesülete) vezetősége nyújtott, amelynek tagja volt Schulz György is, az Ipari akkori igazgatója, aki az alakuló társulatnak felajánlotta az iskola tornateremnek is használt dísztermét. A mai napig is ez a kassai Thália színházterme.

- *Tanár úr pályája szorosan összekapcsolódott a „szomszédban” alapított színházéval, és természetesen az alapító Beke Sándorral. 1990-95 között Ön volt az akkor már önálló színházként működő Thália dramaturgja, és mellette továbbra is tanított az Ipariban. Mi is történt pontosan 1990-ben?*

- Az iskola épületében „albérletben” működő Thália valóban még közelebb hozott a színházhoz. Igaz, Bekét öt-hat év múlva „kitűrták” a színházból, el kellett hagynia az országot, Magyarországon dolgozott. 1989-ben a „bársonyos forradalom” idején azonban visszajött, komáromi igazgatóként elkezdte az addig a Matesz kihelyezett részlegeként működő Thália önállósítását. Sikerral járt. A

kassai társulat egyetértésével felkért, legyen a színház dramaturgja és egyben művészeti vezetője.

- *Beke Sándor, a Thália Színház alapítója mellett azóta is rendszeresen dolgozik dramaturgként. Ennek a közös munkának egyik gyümölcse a tavalyi A kassai polgárok bemutatója. Miért csak 2015-ben sikerült Kassán bemutatni a Márai művét? Amellett, hogy színháztörténeti momentum, tekinthető-e történelmi tettnek?*

- Köztudott, hogy Márai Sándor tiltott szerző volt Európának ezen a részén. A 90-es évek aztán változást hozott. Úgy éreztük a „kassai polgár” és *A kassai polgárok* hazatérhetnek végre a városba. 1994-ben komoly szervezőmunka kezdődött, hogy a Thália a kassai szlovák színházzal közösen mutassa be Márai darabját (lesz magyar nyelvű és szlovák nyelvű előadás is). '95-ben aztán a szlovák politika ismét „bekeményített”. Sorra szüntette meg a nemzetiségi kulturális intézmények önállóságát. Ez lett e sorsa a Kassai Thália Színháznak is, így aztán megszűnt az intézményben a dramaturg státusza.

- *1995-ben új korszak nyílt az életében, családjával Esztergomban költözött, és a Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium tanára lett. Hogy esett a választás Esztergomra?*

- Családi körülményeink úgy alakultak, hogy elhatároztuk, Magyarországra költözünk. Éppen kapóra jött egy csábító ajánlat Esztergomból. És elfogadtuk az ajánlatot. Nem bántuk meg.

- *Gyerekkorában még Párkányból nézte Esztergomot, most éppen fordítva. Párkányból Esztergomba az út – köszönhetően a hídnak – ma mindössze tíz perc séta. Önnek mégis fél évszázadba telt, hogy megérkezzen a királyi városba. Milyen érzés?*

- Talán érthető, hogy ezt az érzést nehezen tudom megfogalmazni. Hiszen voltak évek, amikor csak nagyon nehezen lehetett eljutni a rokonokhoz, ismerősökhöz egyik városból a másikba. És ez nemcsak fizikai nehézségeket jelent, hanem a politikai bürokrácia okozta gondokat is.

- *A két várost összekötő hidat a háborúban robbantották fel, és csak 2001-ben építették újjá. Mit adott a régi-új híd a két városnak? Lehet-e mondani, hogy lélekben még inkább összenőttek?*

- Azt hiszem, nem én vagyok az egyetlen, akinek ha a kilencvenes évek vége felé azt mondják, hogy másfél évtized múltán úgy sétálhatok át Párkányba, hogy még útlevelem sem kell hozzá, komolytalan utópiának minősíti. Ám szerencsére vannak az ember életében váratlan kellemes meglepetések. Biztos vagyok benne, hogy ezzel nemcsak én vagyok így, hanem sokan mások is a környéken. Igen, most már sok szempontból újra összekapcsolódott a két város, amelyet a történelem igazságtalanul szétválasztott.

- *A Frankában (a ferences gimnázium beceneve – a szerk.) is – hasonlóan a kassai Iparihoz – Ön vezette az iskolai diákszínjátszó kört, ahol szintén több, mára elismert színházi ember kezdte a pályáját.*

- Gondoljunk arra, micsoda évszázados hagyományai vannak a ferences iskolai színjátszásnak (elég talán a *Csíksomlyói passiót* említeni). Valóban továbbra is lelkesen szerveztem, vezettem a diákszínjátszókat a Frankában is, és szép sikereket értünk el.

- *A ferences gimnázium miben volt más, mint a kassai iskola?*

- Az Ipari és a Franka között van bizonyos különbség. Az előbbi kisebbségi szakközépiskola, ez pedig egyházi gimnázium. Én azonban sok egyezést is tapasztaltam. Minkét intézetben a diákok nem egy városból és közvetlen környékéről, hanem szinte az egész országból toborzódtak, voltak közöttük tehetséges, szorgalmas tanulók és bizony kevésbé szorgalmas, meg kissé fegyelmezetlen gyerekek is. Ám mindegyikükben volt és van valami, amit érdemes volt kibontakoztatni. Tanárként mindig ezt tartottam legfontosabb feladatomnak. Ezért nagyon jólesett, amikor 2009-ben megkaptam a MOL Új Európa Alapítvány Tehetséggondozásért Díját.

- *Tanár, rendező, dramaturg, vagy mindhárom?*

- Mindhárom, bár ezt nem tudnám igazán szétválasztani. Talán nem is szükséges, hiszen a tanár egy kicsit rendező is, és fordítva, a jó rendező nevel és tanít. A dramaturgia az irodalom, a szöveg összekapcsolása a színházzal, az élettel. Az iskolai színjátszásban a három nem választható szét. Az élet különös ajándékának tekintem, hogy „igazi” színházakban is dolgozhattam dramaturgként.

- *„Jó szóval oktasd, játszani is engedd / szép, komoly fiadat!” Ez egy Ön által szívesen idézett József Attila-sor. Tekintható egyfajta mottónak?*

- Azt hiszem, az elmondottakból nyilvánvaló, miért éppen ezt idézem gyakran. Pontosan kifejezi azt, amire az életemet feltettem.

- *Nem szokványos életrajz az Öné, mégis tökéletesen ráismerni a XX. század második felére. A véletlennek tűnő, de a politikailag és történelmileg jól datálható fordulatok, és ezeknek – groteszk értelemben vett – humoros feloldásai beleillenek egy Hrabal-novellába. Mik a tervek a jövőre nézve?*

- Igen, ennyi röviden az életem. És ezzel elégedett vagyok. A kudarcok mellett vannak szép eredmények, sikerek is. Ezek nem lennének, ha nincs mögöttem, mellettem biztos családi háttér, megbízható társ. A jövő? Szeretnék még dolgozni, hasznos munkát végezni, elégedetten tölteni napjaimat családom körében, „míg az égi és ninivei hatalmak / engedik...”.

Pásztó András tanár, dramaturg, művészeti vezető, 1943-ban született Budapesten. Párkányban végezte a tizenegy éves középiskolát, majd az 1961/62-es tanévben Szalkán tanított. 1962-67 között a pozsonyi Komenský Egyetem Bölcsészettudományi Karán szerzett magyar-országi tanári oklevelet. 1966-70-ben Párkányban a kilenc éves általános iskola diákjait oktatta, 1970-től pedig a kassai Magyar Tannyelvű Középfokú Ipariskolában tanított. 1989-től a Szlovákiai Magyar Anyanyelv- és Kultúra Szövetségének tagja, 1990-ben megválasztották a Csehszlovákiai Magyar Amatőr Színjátszók Egyesülete vezetőségi tagjának. Kassán az Iparista Kis Színpad (IKSz) alapítója, vezetője, rendezője és dramaturgja. 1990-ben a kassai Thália Színpad önállósulásakor a színház dramaturgja és művészeti vezetője lett. 1995-től az esztergomi Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium tanára. Kezei alatt, az IKSz-ben és a Franka Színkörben kezdte a pályáját többek között Andrassy Máté színművész, Czajlik József színházigazgató és Radnai Márk rendező. Fontosabb díjai: MOL Tehetséggondozásért Díj (2009), Majer István-díj (2009); Kulcsár Tibor-díj (2015).

Sodronyok

(Regényrészlet)

16.

Szerda este, ez jó lesz, döntötték el végre. Olyankor nagyobb a mozgás a klauzúrában. A biológusok ekkor mennek különfoglalkozásra Béla atya szobájába, az irodalmi kisklubosok meg Bernát atyát keresik föl verseikkel és novelláikkal. Az orgonakarzatra is ott trappolnak keresztül a muzsikusok. Ebben a forgatagban nyilván nem tűnnek föl, nem terelődik rájuk azonnal a gyanú. Cirok aggodalmaskodott: a kimenőletiltás miatt a prefektus azonnal gyanakodni fog rá.

– Nem bírom, ha faggat. Meglátja rajtam.

– Mi az, félsz?

– Dehogy félek. Nyilván rájön, hogy bosszú. Én nem tudok ellenállni, én köpök. Az a keserű, fekete tekintete...

– Ha nem vagy erős, előbb-utóbb szétszed. Már nem is kell kirúgnia, magad akarsz majd elmenni.

– Én nem. Maradok.

– De akkor meg kell erősödnünk, hogy ne tudjon kirúgni. Meg kell tennünk. Nem győzhet le minket.

Kétszer-háromszor beszéltek még erről, s abban maradtak, várnak egy hetet. Majd következő szerdán. S ezzel Cirok eltereli magáról a gyanút. A prefektus átkutathatja az ebédlőszekrényét, nem talál mézet. Egy hete hétköznapi sem hagyhatja el a kollégiumot, így kintről se szerezhette be.

– És az osztályban nem tud róla senki.

– Először bizonyára Herét kérdezi meg: na, mondd csak, fiam, ki követhette el ezt a disznóságot?

– Ő meg majd tekergeti magát előtte, hogy így atya kérem, úgy atya kérem, nyilván azok közül valaki, de ő nem tud semmi biztosat. Erre Léni megbízza, hogy derítse ki. Igenis atya kérem, megpróbálom, atya kérem.

– Undorító.

– Az.

– Ne is foglalkozzunk vele.

Cirok a mézet elővigyázatosságból ágya alatt, a cipőtisztító dobozban tartotta. Egészen hátra csúsztatta, becsavarta újságpapírba, mintha paszta lenne.

Következő szerdán hangosan átszólt Esőnek a másik ebédlőasztalhoz.

– Vacsora után lemegyünk a tornaterembe.

– A tornaterembe?

– Gyakoroljuk a tempódobást.

– Jól van – rántotta meg a vállát Eső. Nem értette. Hiszen elérkezett a nap! Nem adhatják föl ilyen könnyen. Mi lesz velük, ha még erre sem képesek? Alig várta, hogy az étkezési ima után a zajos tolongásban meg ne kérdezze:

– Hát nem...?

– De, éppen azért. Lemegyünk egy félóra, látnak minket, utána nem tűnik fel, ha lelépünk. Mindenki úgy emlékezik majd, hogy ott voltunk.

Fölszaladtak a tornaszákért. Cirok a mézzel teli üveget már jó előre belekészítette. Még egy újságpapírral átcavarta, nehogy összetörjön, ha odakoccan valamihez. Csavarás közben szeme megakadt a nyomtatott szövegen: „Népi demokráciánk legnagyobb ellenségét ma a klerikális reakció jelenti.” A mondat megzavarta. „Hogy jön ide ez a szöveg? Mit képzelnek ezek?” Felháborodott: hogyan mernek beletaposni ezek a gazemberek az ő ügyükbe. Mi közülük lehet a prefektus atyával folytatott háborújukhoz? „Semmi közülük hozzá! Ez a mi ügyünk.”

Dühös mozdulattal kifordította az újságlapot, ne is lássa ezt a szöveget. A másik oldal sporthíreket közölt: győzött a Kinizsi. Szóval a Ferencváros, a Fradi, s hogy a sportegyesület néhány éve megvál-

toztatott neve helyett a régit, a hagyományosat mondta ki, ezzel máris enyhített a hangulatán. „A fiúk bátran, ügyesen, sportszerűen támadtak az ellenfélre.”

Összehúzta a zsák száját.

– Mehetünk! – szolt oda Esőnek, ő is lóbálta már a fölszerelést. A szertáros fiútól kértek egy labdát. A másodosokot osztották be arra, hogy a délutáni és az esti szabadidőben kiadják a sportszereket. A fiú odagurította a labdát, majd leült a kis asztalhoz – a háziversenyeken a tornaverseny pontozóbírói szoktak ilyen mellett ülni –, s várta a neveket, hogy bejegyezze a kiadási füzetbe.

– Eső és Cirok!

– A rendes neveteket mondjátok.

– Eső és Cirok. Miért, talán nem elég rendes ez neked?

– De igen, csak arra gondoltam...

– Hidd el, jó lesz ez így, kisöreg.

– Negyedik bé?

– Naná! Talán nem látszik rajtunk?

A kosárlabda puhán pattogott a parkettán. A túlsó palánknál már többen játszottak egy kosárra. Nem akartak beszélni középük, egyébként is harmadosok voltak.

Cirok hanyag mozdulattal megcélozta a palánkot. Még a gyűrű peremét se találta el.

– Ez csak a bemelegítés. Még nem érzi a kezem.

Nem tudta, kinek mondja ezt. Egyszerűen ügyetlen volt. Passzolgattak, a rávezetést és a tempódobást gyakorolták. A végére egész jól belejöttek. Eső is érezte, trikója alatt megizzadt. Ilyenkor olajozottabb a mozgás, természetesen találják meg a szükséges mozdulatokat. Cirok egészen fölledött, számolta, hány rávezetést hagy ki – abban alig hibázott –, a tempódobások azonban többször kipattantak a gyűrűről, igaz, egyre távolabbról, már a büntetőterületen kívülről próbálkozott. Labdavezetés, beleállítás, két lábbal tempóból emelkedés, s amikor éppen fölér a test a holtpontra, magasan a fej fölül elengedni a labdát. A beállítás és az emelkedés pillanatában érezni lehet, harmonikus-e a mozdulat, s akkor a labda csont nélkül behullik.

Buta játékba kezdett. A labda indítása előtt azt mondta: „Ha bemegy, nem bukunk le”. S nekilendült. Ha lebukást jelzett a dobás, újakezdte: „Ez nem ért”. Mintha előre meggyőződhetne akciójuk sikeréről. Máskor is érezte már: egy-egy alkalommal szeretne volna kikényszeríteni a bizonyosságot döntése következményeiről. Előbb valami igazolás, hogy minden úgy lesz, ahogyan elhatározta. Csak akkor mer belevágni.

Öntudatlanul most is ennek a képtelen bizonyosságnak az elérését hajszolta. Erre egyre több labdát rontott. „Butaság az egész. Hagyjuk.” Még néhány labdavezetés, minden előzetes megfontolás nélkül, ezzel tisztára mosta a gusztustalan mérlegeléssel összemazgatolt akaratát.

– Jól van, elég volt! – lökte át melle elől két kézzel, laza kosaras mozdulattal az utolsó labdát Esőnek. Ő még ziccerre futott, a labda csont nélkül hullott a zsákba. Eső lábbal odapöccintette a lasztit a fiúnak.

– Itt van, öcsi!

Nem mosakodtak meg az öltözőben, nemsokára úgylis lefekvés, vár rájuk a lemezvályú. Így neveztek a mosdót, ahol egy lemezvályú fölött lógtak a csapok, s mindig hideg víz folyt belőlük. Hetente egyszer zuhanyozhattak meleg vízzel az alsosori fürdőben.

– Gyerünk!

Átvágtak a külső udvaron, az ebédlő melletti hátsó lépcsőházban igyekeztek fölfelé. A konyhában a nővérek már végeztek a munkával, megterítettek másnap reggelire, Belzebub testvér sem mozdult ilyenkor ki alsosori kazánja mellől. Könnyen, észrevétlenül jutottak föl a második emeletig. Egyetlen atyával se találkoztak közben. Ebben az időben breviáriumozni szoktak, gondolták.

A második emeleti fordulónál óvatosan nyitották meg annyira a csapóajtót, hogy beférjenek rajta. Máskor hangosan csattantak a szárnyak, most nem engedték, hogy nyikorogva visszacsapódjanak. A klauzúraajtó gombján egy kis csavarás, engedett a zár. Eső ment elől, Cirok kotorászni kezdett a zsákjában. Ki kell szedni a papírból, s még a fedelét se lazította meg.

Az üvegre erősen rászorult a fémfedél. Amikor feszítő mozdulata alatt engedett, az üveg hirtelen megugrott.

– A francba, ráment az ingemre.

– Nyald le, ne vacakolj sokat. Kend be, addig a folyosó végén figyelek.

- Le fog csöpögni.
- Kend be a küszöböt is.

Cirok izgalmaiban sokat öntött az üvegből. Hallotta saját légvételének zaját, azt gondolta, fölveri vele az egész folyosót, az egész klauzúrát. Csorgott a méz a kilincsről. A maradékkal végigöntötte a küszöböt. Közben összekente a kezét, undorodott. Csak mielőtt megszabadulni ettől a ragacstól. Minél távolabb innen!

Elindult a klauzúra kijárata felé, Eső észrevette, követte. Simán kijutottak a lépcsőházba, ott már senki nem kérdezi, mit keresnek arrafelé. Mennek a hálóba, lefeküdni. De előtte még meg kellett szabadulni az üvegtől. Az ebédlő mögötti nagy szeméttárolóba, úgy tervezték.

- Gyere le velem – hívta Esőt, aki már elindult fölfelé.
- Menj egyedül, így kevésbé feltűnő.
- Jó, majd azt mondom, lent felejtettem valamit a tornateremben.

Ott sem találkozott senkivel. Az üveget óvatosan beeresztette a szeméttároló konténerbe. Ne okozzon vele zajt, s még néhány undorító moslék-maradványt is ráhúzott. De ez most nem bántotta. Örült, hogy megszabadult a szörnyű tehertől. S csak akkor nyugodott meg igazán, amikor elérte a tornateremből a hátsó lépcsőházhoz vezető utat. Már utolérhetetlen, már büntelen. Végre, gondolta, helyreáll a világ rendje.

17.

Háború lesz, ezek után kitör a háború. Másnap már ott villog a harcos szem, megdermed a levegő, ki lehetett az? Nyomozás, egyre inkább szorul a hurok, és Cirok úgy érezte, látszik rajta a bűn, látszik az arcán, egész testén, nem tudja eltakarni, mert nem lehet, a bűn kiül rá, mint gyerekkorában a bárányhimlő pöttyei, és akármerre megy, akárhová bújnak, akkor is ott éktelenkedik – mindenki fölismeri: ő volt az, ő tette!

Elég hülyén hörgött ettől a levegő légcsövében. Akkora zajt csapott benne, hogy ezt is biztosan meghallják. Minden gondolat, minden tekintet, minden cselekedet, minden tárgy egyre csak rá közelít, mindinkább szorítja, már a maradék levegő is elfogy. Hülyeség, mekkora hülyeség volt, lihegett, és nem tudta elképzelni, hogy egyszer még enged a szorítás, s már nem üldözik. De most tudják, nyilván pontosan tudják, őt kell utolérni, ami nem olyan nehéz, hiszen itt van, házon belül, innen nem menekülhet.

Egészen elkeseredett. Csak még egyszer nyugodtan végigmenni a folyosón, úgy beülni a padba, hogy ne kelljen figyelnie minden apró zöreijre; ha leesett egy ceruza, összerezzen, utolérték, megvan, ha nyílt az ajtó, érte jönnek, menekülni, de nincs hova – és hiába minden vágya, hogy meg nem történte tegye az előző estét. Milyen ostobaság, bekenni mézzel a kilincset, no és akkor mi van? Legszívesebben letörölte, lekaparta, leégette volna a ragacsos mázat az ajtóról, bármit megtett volna, csak hogy ne legyen ott, de már késő.

Nem lehet, és amikor erre gondolt, egyszeriben az egész világot elöntötte a ragacsos kín, és annak a szörnyű kínja, hogy ami megtörtént, már soha többé nem válhat meg nem történte. S ha így van, bűnhődni kell, elkerülhetetlen, hogy a nyomára ne bukkanjanak. Szűk, szűk, minden szűkké változott, sehogy sem érezte jól magát. Szaladt volna – nem volt hová. S az a nyomorult méz egyre ragacsosabbá vált, már mindenfelé terjedt, erről szólt az egész világ, a történelem és bármi, ami még fontos lehet az életben.

Nem mert Esőre tekinteni, attól kétszeresére növekedett benne a bűn. Így is tovább hatalmasodott, s ő egyre kisebbnek érezte magát. Elveszett, nincs mese, elveszett, egyszer és mindenkorra vége. Lelepleződik, s utána már nincs tovább történelem, leomlik minden, ott a mély szakadék, s ő belezuhan. Ha még harcolni lehetne, küzdeni, ha háború volna, azt talán túl lehet élni, vagy a harcban, küzdelem közben elesni. Egy pillanat és vége. De legalább akar valamit az ember, így azonban megsemmisült az akarata, kiszolgáltatva, olyannyira, hogy az már nevetséges. Kiszolgáltatva, megálázva. Saját cselekedete alázta meg, de nem gondolkodott ennek természetén, egyedül a leforrázó érzést viselte magán, kikezdte minden tagját, minden gondolatát és érzését.

Léni reggel nem jött ébreszteni őket. A reggeli stúdióra se ment be. Ez mind nekem szól, izzadt Cirok, és odadermedt a padhoz, a prefektus bizonyára a leszámolásra készül. Valahányszor kinyílt az osztályajtó, odakapta a fejét: most... de csak valamelyik társa volt. Ahogy szokták, az egyik csön-

desen kiment a folyosóra, ott motyogta orra alá a leckét, a másik lement a templomba. Valaki csak lötyögött ki és be, hogy elteljen az egy óra.

Levonulás reggelihez. Dübörgött a háromszáz gyerek a lépcsőházban. Léni az ebédlőben sem jelent meg. Most már biztos, hogy elveszett. Összeszorult a gyomra, nem ment le egyetlen korty tejeskávé sem a torkán, pedig éhes volt. Körülötte a többiek harapták a vastag karéj kenyeret. Egyszeriben gyűlölni kezdte őket: micsoda öntelt pofával tömik magukat, semmi gondjuk, úgy persze könnyű. Nevetgélnek közben, micsoda gyerekes dolog, mit tudnak ezek a szenvedésről! Őket nem érik utol, nem kínlódnak, mint ő.

A tanítási órákon a szorongás egészen fáradttá tette. Már csak egyik csengőszó után a másikra figyelt föl, nem tudta, milyen óra van, mi hangzik el a táblánál, ő már kinőtt ebből, öregnek, túlságosan öregnek érezte magát, aki megélt már annyit, aminél többet aligha lehet. Kinézett az ablakon. Ő, ha egyszer még büntelenül, egészen vidáman, felszabadultan sétálhatna az utcán! Könnyedén, nem kell lopva hátratekintenie, és gondolhat bármire, még mindenre gondolhat, végtelenül gondolhat, amire csak akar, és ami jólesik neki, istenem, csak egyszer, ha egyszer még!

Bűne hatalmasná növekedett benne. Hiába akarta legyőzni, elvégre nem is olyan nagy dolog, kicsinnyé gyúrni, picinyre töpöríteni, hogy a végén már eltűnjön; ha olykor sikerült is egészen ártalmatlan semmisségnek gondolnia, és ilyenkor könnyebben vett levegőt, a következő pillanatban a bűn máris hatalmasná növekedett benne, s mintha vigyorgott volna rá: azt hiszi, ilyen egyszerűen elbánhat vele! A bűnnek nincs terjedelme, a bűn van, és semmi mértékegység nem alkalmas a méricskélésére. Cirok keserűségében így érezte, s visszazuhan a fojtogató érzésbe.

A végén már annyira belefáradt ebbe, hogy türelmetlenné vált. Nem érdekli tovább semmi, ha megtette, hát megtette, ha bűnhődnie kell, hát bűnhődjön, csak legyen már vége! Szinte kívánta, hogy elérkezzen a perc, amikor mindenki előtt nyilvánvalóvá válik a cselekedete. No és! Igen, megtette, de legyen már vége! Hol van ő a többiek gyerekessége mellett! Mit tudnak ők az életről? Szétvetni mindent maga körül, leginkább a fojtó szorítást, elvégre ember, és ha elkövette, hát pusztuljon el, de nem tűri tovább ezt a nyomorult megaláztatást! Ilyenkor mozdulataiba visszatért az elveszett erő, elvégre akarata van, bármit megtehet, elég, elég volt a rabságból.

A szorongás mégis visszatért. Hatodik óra vége, tódulás kifelé, a folyosó végén feltűnt Léni. Azonnal észrevette, hiszen mohó tekintettel őt leste, őt várta, aki végre kimondja az ítéletet: bűne felrobban és elönti a világot, de legalábbis a folyosót, szerteömlik az a fekete nyomorúság, s hogy már nem szorul belé, nem feszíti szörnyű kínnal, ettől majd megkönnyebbül. S bármennyire visszatartotta is valami, mégis odakinálta magát: itt van, nem menekül, nem rejtőzik, tessék leleplezni őt, csak legyen vége már!

A háború, a leleplezés elmaradt ekkor és máskor is. Az osztály szokás szerint kettős sorba rendeződött, indulás a hálóba, kézmosás, utána ebéd. Cirok megrázkódott: nem történt semmi. El akarta kapni Léni tekintetét, hogy legalább abból kiolvasson valamit. De nem, semmi. Ugyanolyan, mint máskor. Megdermedt, az utolsó pillanatban csapódott a többiek mögé, és kullogott velük.

Ebéd után az udvaron levélosztás, majd a szokásos kimenő. Ciroknak nem érkezett küldemény. A prefektus most is eljátszotta a szokásos dramaturgia szerint: habitusa mélyéről, valahonnan a mellkasa tájáról előhúzta a leveleket: na, meglátjuk, kire gondolnak... – és sokat sejtetően kuncogott hozzá. Kinek rózsaszín illatú a borítékja? – a fiúk sután vihogtak erre; aki várta, hogy bizonyára ír az a leány, túl akart lenni a procedúrán, az otthonról érkezett levelek szokványosnak számítottak. Ja, az öregek, és a fiú zsebre vágta a borítékot. Majd később elolvassa. Hiszen mi lehet benne: kisfiam, viselkedj jól, tanulj szorgalmasan, apád és anyád (már ha volt mindkettő) sokat gondol rád, és így tovább...

Amikor szétoszlottak, Eső odalépett hozzá:

– Kimegyünk a városba?

– Nem, elszakadt a nadrágom, meg kell varrnom – mondta Cirok, és erőlködött, hogy hangja közömbös legyen, ne tűnjön fel a hazugság. Nem akart Esővel a bűnükéről beszélni. Közben nagyon vágyakozott ki. Egyszerűen csak sétálni, bár pocskék, szürke idő borult rájuk, napsütésben hogyan fénylettek a platánfák őszsárga levelei.

– Jól van, akkor megyek Paperrel, az előbb már szolt.

Esőn nem látszott semmi. Ez dühítette Cirokot. Mintha köze sem volna a bűnhöz. Egyszerre dühítette, ugyanakkor irigyelte miatta a fiút. Hát így is lehet élni?

Eső eltűnt Paperrel a kijáráshoz vezető folyosón. Cirok körülnézett, ki maradt, akivel kimehetne. Észrevette Kockát. Nemigen barátkoztak egymással, bár közel ültek az osztályteremben, a hálóban azonban messze volt az ágyuk.

– Kijössz velem sétálni?

– Nincs kedvem, ma bent maradok – mondta a szemüveges fiú tétován, mégis határozott hangon.

– Hát jó. – Cirok dühösen tekintett maga elé, csak a másik észre ne vegye. Persze, én nem vagyok neki megfelelő, és elkeseredett, mert nem látott már senki mást. Kockával miről beszélgetnének? Két óra felé járt már, háromra úgymint vissza kell érkezni. Azt a fiút ő nem érdekli. Olyan hideg gyerek, mintha érzelmek nélkül született volna. Cirok meg éppen az érzelmekről szeretett volna beszélni, lehet-e ennél fontosabb? Az érzelmekkel vehető birtokba a világ – lelkesedett, és szerette, amikor az érzelmek annyira átjárták a testét, hogy jóleső remegés lesz úrrá rajta. Remegés vagy borzongás? Inkább borzongás: kitágultak az érzékei, fantáziájában az érzelmeknek íze és illata, színe lett, s ő hagyta – hagyta? várta már –, hogy ez a gyönyörű áradás magával sodorja, és csak ússzon, ússzon, ússzon... Amikor egyetlen nap eltelt ilyen élmény nélkül, szerencsére ritkán fordult elő, félelem fogta el: talán csak nem vészett ki belőle, amiért élni érdemes? És valóban úgy gondolta: ezekért a könnyű úszásokkal teli színes érzelmekért érdemes élni, ekkor nyílik ki előtte minden, amire csak annyit tud mondani: oly szelíd, oly szép és jó!

Erről persze Esőnek sem beszélt, és senki másnak. Titok volt, amiről nem illik, vagy nem lehet beszélni. Csak élni benne, még ha annyira megviseli is, hogy szörnyű visszatérni belőle.

Kocka egyszerűen azért kellett volna, hogy kijusson, hogy ne maradjon magára. Mert ezek az érzelmek szépségük mellett riasztó megpróbáltatást tartogattak számára: talán mindannak a jónak ez volt az ára? Egyedül érezte magát, a világban minden rajta kívül és másutt van, a többiek részeseznek belőle, ő meg kimarad. Pucéran, ázott-egyedül, szerencsétlen testtartásával. Üres, minden üres. Nincs semmi értelme, hogy él.

Most is közelített felé, ott kísértett körülötte ez a lesújtó fürgeteg. Hová meneküljön előle? Kocka közben elindult át az udvaron, a templom mellett a quadrumon át a kijáráshoz vezető folyosóra, a lépcsőn megállt, körülnézett, a hátsó ajtónál éppen ekkor tűnt fel Tavas, intett felé, jelezve, hogy ott van és várja.

Hazudott, együtt mennek ki! – Cirok elkeseredésében összehúzta a száját, lebiggyesztette a szélét, egészen komikus, hogy még mindig ott áll az üressé zúzott udvaron. Esetlennek érezte magas természetét, hosszú karjai csupaszon lógtak mellette. Mit tegyen? Mihez kezdjen? A város, az utcák, a platánfák, ha nem csillog is a levelük, elvesztek, s elveszett Ildi! Milyen sután állna meg előtte, a délután három óráig szóló kimenővel egészen nevetséges, amikor ők, a városiak, akár esti programot is szervezhetnek.

Elveszett, elveszett minden – és szörnyű ürességet érzett. Felvonszolta magát a lépcsőházban, lélektelenül kongtak a kövek, a falak, néha trappolt valahol egy-egy fiú, aki szintén bennmaradt, mert kimosta a zokniját. A többi ruhaneműt kéthetente leadták a mosodába, száztizennégy, idézte Cirok, s látta az ingek nyakába írt, mosásálló számot: száztizennégyes elítélt. Az egyik kirakatban hosszanti csíkozású inget látott, fekete és sárga sávok váltották egymást, olyan, mint a rabruha, mondta a többieknek, ez még harmadikban történt, vegyenek ilyen inget, biztatta őket, s a szívük tájára varrják rá a mosodai számot. Micsoda jelenet lesz, ha így vonulnak le az ebédlőbe, ahol mindenki látja majd őket. De a többiek buta ötletnek tartották. Erre ő is hagyta.

A háló teljesen üres volt. Talán mégis meg kellett volna venni azt az inget, ha a többiek nem is, de ő legalább fellázadhat vele. Végre valami erő és akarat. Mire az ágyához ért, eltűnt belőle a gondolat, végigvetette magát a nyikorgó vasakon, a fénytelen sodronyok felnyűszítettek a zuhanástól, ő meg sírt, olyannyira, hogy szeme odaragadt a pokróc szálaihoz.

Vörös István

Az eltűnt vers nyomában

Mi egy szerkesztőség feladata? Egyszerűen begyűjteni a lehető legjobb szövegeket? Vagy van még valami ezen felül is? Van: Lehet. Az irodalom és irodalomértés formálása. Ebből a szempontból, azt hiszem, nem elég pusztán versrovatot fenntartani egy irodalmi lapban, de el kell azon is gondolkodni, mi az értelme ennek. Hová jutunk és lyukadunk ki általa? Hát a vershez. Hiszen a versrovat hőse (a szerzők mellett) maga a vers. Mire jó a vers? Mire jó a vers ma? Mit tehetünk érte, ha ő annyit tesz értünk? És tényleg annyit tesz? Hát gyönyörködtet, élni segít, szórakoztat, elgondolkodtat, esetenként történelmet csinál vagy életet ment. De csak akkor, ha tudunk ezzel a túlélő-felszereléssel bánni. Ha tudjuk használni. Ha tudjuk, hogy használni lehet. Ha tudjuk, hogy használni. Jó, tehát, ha megpróbáljuk a vers mibenlétét, és egyes elfeledett vagy el se feledett költőink munkásságát újragondolni, annak van értelme. Lehet haszna. A vers hasznos állat. Muszáj újra megérteni, újraélni. Új jelentésekkel megtölteni. Föl kell fedoznunk a hasznát. És azt, hogy állat, hogy élőlény, amely minél gyönyörűbb, annál rejtőzködőbb. Utána kell erednünk a vadonba. De nem nyíllal meg puskával, talán nem is távcsővel, hanem egy oldaltáskányi eleséggel. Mivel kell a verset etetni? Figyelemmel, lélekkel, gondolatokkal, önmagunkkal, szeretettel, megértéssel vagy legalábbis megérteni akarással. Jaj annak, aki rendszerbe akarja foglalni a fajait, mint a madárbiológus. Jaj? Mért lenne neki jaj? Sose fogja megtudni, hogy semmit nem értett a versekből. De persze mi honnan tudjuk a fordítottját? Honnan tudhatnánk? A vers feleltlenné tesz. Bátor kijelentésekre ragadtatja magát tőle az ember, mint aki bort ivott. De ez a részegség, ha egyszer a fejünkbe szállt, sose múlik el. Na jó, ne legyünk fellengzősek: majdnem sose. Mostanában egy egész társadalom látszik kijózanodni belőle. Egy egész világ? Nem lenne baj még ez se, ha ez az új, józan világ jobb lenne. De nem jobb. Unalmasabb, fantáziátlanabb, eszménytelenebb, örömtelenebb, ridegebb. Tehát el kell érni, hogy a díszkutakból is vers folyjon bor helyett. De csak akkor, ha már megtanulták sokan, a többség, hogyan kell kímerni a kútból és aztán inni belőle.

Ebben a rovatban fordítások, klasszikus (tehát feledésre ítélt?) versek, és a róluk való elmélkedések kapnak helyet. Elsőként Márton László Walther von der Vogelweide-fordításait és kommentárjait közöljük, melyek alaposan fölrázzák az embert irodalomban való alvásából. De tartogatunk még további meglepetéseket is.

Walther von der Vogelweide

Azt hittem sokáig hallgat a rím

Lange swigen des hat ich gedacht

Azt hittem sokáig hallgat a rím
de mint eddig nekifogok a dalnak
mert rábeszéltek barátaim
talán nem is egy dalt akarnak
 na jó dalolok verselek
 megteszem én ha vágyuk az
 hogy bánatommal ismerkedjenek

elmondom nektek hogy mi baj van
én vagyok előidézője
egy nő keresztülnéz rajtam
pedig én csináltam hírességet belőle
 nagyon fent ül a magas lovon
 nem gondol rá hogy hírnevének annyi
 ha a verselést abbahagyom

jaj Istenem mennyi pocskondiát kap
ha dicséretét többé nem zengem
akik most neki glóriáznak
gyalázzák majd bár ez nem vigasztal engem
 ezer szív volt örömmel tele
 a kedvességétől melyre fűtyülnek
 ha többé én sem törődöm vele

míg azt hittem enyém a kedvessége
volt-e jobb hozzá bárki mint én?
de most már mindegy ennek vége
erre számítsen megmondom őszintén
 ha enyhítené kínomat a hála
 a hírnevem amely őt élteti
 ha megöl az az ő halála

ha őt szolgálva megvénülök
hát ő sem fiatalodik
és ha a hajam nem lesz örök
ő majd egy ifjúra fanyalodik
 Isten segítsen fiatal jóbarát
 bosszulj meg engem friss kemény
 vessződdel lásd el a vénasszony baját

Az erotikus szereplíra nagyszerű példája. Walther egy kicsit kéreti magát a fiktív közönségtől, mielőtt megteremti és lerombolja a nemrég imádott, immár kegyvesztett nőt mint (ugyancsak fiktív) demonstrációs tárgyat. E folyamat során ugyanúgy jár el, mint később számos modern költő. Például Ady Endre is így tesz a híres szakító vers végén: „Általam vagy, mert meg én láttalak / S régen nem vagy, mert már régen nem látlak.” Még a „bosszú-hím” cinikus motívuma is megvan Walthernél. Igaz, Walther hímsoviniszta szemétsége más irányban halad, mint Adyé. A magyar költő a más nőkkel elcsattant csókok „álhitét” vágja a női objektum arcába (akit a közvélemény egy konkrét személlyel azonosított), a középkori német költő a női test öregedésén ironizál. Igaz, ezt visszafogottabban, több emelkedettséggel teszi, mint a következő nemzedék harsányabb lírikusai, akik külön műfajjá fejlesztették az öregasszony-csúfolót.

A verset a germanista szakirodalom szelíd iróniával Sumerlaten-Liednek, azaz „frisskeményvessző-dalnak” nevezi. Az előző magyar Walther-kötet számára Orbán Ottó fordította le.

ha megöl, „sterbet si mich”: Walther az intranzitív igéhez kapcsolja a tárgyas névmást, azaz szó szerint „ha meghal(aszt) engem”. Nyilván nem a testi halálra gondol, hanem a költői-dal-noki elhallgatásra, amelynek velejárója, hogy a demonstráció tárgya nem épül tovább. A Minnesang idején komoly gondot okozott a költőknek az öregedés. (Már annak, aki nem halt meg fiatalon.) Hiába tudtak volna negyven-ötvenévesen is gyönyörű szerelmes verseket írni, nem léphettek fel velük: az őszülő-kopaszodó szerelmest kinevette a közönség. Walther, aki viszonylag sokáig élt, emiatt is térhetett át az 1200-as évek elején a szerelmi költészetről a közéleti-politikai Spruchdichtungra.

Bocsáss meg úrnőm légy okos

Genade vrouwe also bescheidenliche

Bocsáss meg úrnőm légy okos
mindig csak érted élek megígérem
ha ezt megszegem ne légy szívbjajos
ám egy dologban türelmedet kérem
 azt engedd meg hogy szórakozzam
 amíg kegyeidre kell várnom
 nem mondom meg mi az tudod te milyen vágy nyom
 de halld meg mitől félek én
 attól hogy rászokom ha ezt csinálom hosszan

„csak az enyém legyen a férfi akit szeretek
barátom mégis más nőkhöz oszon
minden jó dolgot megosztok veletek
de a barátom testén nem osztozom
 sokszor vágyom rá legyen itt velem
 mégsem velem van hanem máshol
 ha ott jó neki maradjon tőlem távol
 ilyen fájdalmat sok nőnek okozhat
 hogy velem így bánjon nem tűrhetem”

a nemes hölgy haragszik érte
hogy csajozok ottan meg itten

de nem úgy kedveskedett ahogy beszélt
pedig én sírva könyörögtem
mit ér ha jobban szeretem őt mindenkinél?
sok kérésem volt nem hallgatta meg őket
azt kívánja hanyagoljam a nőket?
jól teszi ha kérésem hallatán
egy kicsit több hajlandósággal él

„az már igaz hogy nagyon könyörögtél
én pedig semmibe vettelek
de azt is tudom mindenütt így nyögtél
ezért voltam rideg az is leszek
annak egész lényét kell latba vetni
aki engem szeret ne lépjen félre
osztott szerelem visz osztatlan szenvedésbe
tudsz erre bármi ellenérvet?
ezért hogy nem tudlak szeretni”

Walther érett korszakának egyik keserű, kiábrándult verse, amelyben a költő messzemenően kihasználja a dialógus-formát. A férfi, akit Waltherrel vagy az általa felvett szereppel azonosíthatunk, hol a nőhöz, hol a közönséghez beszél, a „nemes hölgy” hol a férfihoz, hol ugyancsak a közönséghez, hol pedig – Petri György kifejezésével – az „összestöbbinőhöz” intézi szavait. Itt is világosan látszik, hogy a Hohe Minne és a Niedere Minne közti feszültség nem elsősorban társadalmi jellegű, hanem inkább a „kesergő szerelem” és a „boldog szerelem” ellentéte. Csakhogy ez utóbbi sivár és sekélyes, az előbbi pedig kilátástalan, és már csak ezért is előbb-utóbb átfordul gyűlöletbe. Kisfaludy Sándor fogalmait maiakkal helyettesítve: van az úrnő és vannak a csajok.

A versnek tudomásom szerint nincs régebbi magyar fordítása.

csajok, „ich vriunde”: azaz ‚barátnőt szerzek’. Magyar fordításban ezzel a szleng szóval ragadható meg a legpontosabban Walther költői problémája.

Egy nő remekül megcsinálva

Si wunder wol gemachet wip

Egy nő remekül megcsinálva
mond ő még nekem köszönetet
kívánatos testét csodálva
költők róla dicsérő éneket
örömet hódolnék minden nőnek
de nekem mégis ez az egy kell
más férfi nézzen más nőt neki kellőnek
nem gondolok rá gyűlölettel
ha ő a magát is így dicséri
én ezt itt ő meg azt ott érti

arcán a szépség viruló kibomló
mint az égbolt olyanszerű
mi máshoz lehetne hasonló?
vonásain égi derű
 két csillaga ragyogást hoz rá
 magamat látnám ha néznék bele
 bár oly közel lehetnék hozzá
 nagy csoda következne be
 akkor én megfiatalodnék
 kínzó vágyam enyhülne helyben ott még

Isten nagy gonddal orcáira mér
kedves gyönyörű színárnyalatot
tiszta piros tiszta fehér
liliom itt rózsa ott
 bár ezt mondani bűn elvégre
 mégis inkább őrá tekintenék
 mint az égi szekérre vagy az égre
 én bolond kell-e őt dicsérni még?
 ha túlzásba viszem
 ami szívből jön attól fáj a szívem

a csókja lágy piros vánkos
ha rásimulhatna az ajkam
nem volna kínom már halálos
a betegség úrrá nem lenne rajtam
 amikor ajkát csókra nyújtja
 bárcsak lehetnék ott vele
 ha az ember hozzányúlna
 azt hinné balzsammal tele
 ha azt egyszer megkaphatom
 ahányszor kéri mindig visszaodom

a nyaka a keze a lába
szépen alkotva mondjam ki bátran
ami közte van dicséret szavába
foglaljam-e? elvégre láttam
 hogy „öltözz fel” nem kértem én őt
 amikor megláttam meztelenül
 ő nem látott meg pedig belém lőtt
 a vessző ült és most is bennem ül
 valahányszor a percet felidézem
 mikor a fürdőből kijött és néztem

Valószínűleg az ifjúkori költemények közé tartozik, noha szó esik benne a megfiatalodás vágyáról. Ez azonban olyasmiről lehet, ahogyan Faust megfiatalodását képzei a huszonéves Goethe. Nagytehetségű fiatal alkotóknál gyakran megfigyelhető, hogy kiválóan elsajátítanak egy

már bevált művészi formanyelvet, ám azt ugyanakkor fel is lazítják – és éppen ilyenkor látszanak nagyságuk jelei. Walther itt a *descriptio pulchritudinis*, vagyis a szépség leírása antikvitásig visszanyúló hagyományát követi, ám a leírásba beleviszi az átélt egyszeri szenvedély elemeit. Más szavakkal: az időn kívüli dicséretet személyes történetté alakítja.

Az, hogy a nő „remekül meg van csinálva”, természetesen azt is jelenti, hogy gyönyörűszépnek teremtette őt az Isten. De azt is, hogy valójában Walther csinálta meg a nőt: lírai hősnővé formálta, méghozzá egy remek versben, vagyis remekül. Ezért mondja önérzetesen, hogy „das [mármint a nő] mir noh werde ein habedanc”, azaz „ő még lesz [vagyis: tőle még jár] nekem egy közsizépen”. Walther sokat nyavalyog a korszak lírájában kötelező szerelmi bánat miatt. Ez az előző nemzedéktől készen kapott hagyomány része. Ugyanakkor egyértelművé teszi: szerzőként ő hozza létre a megszólaló Én vágyának tárgyát, aki ezért hálás lehet neki.

A fürdőzés közben meglesett női szépség az antikvitásig és a Bibliáig visszanyúló toposz (lásd az Actaeon által meglátott Dianát és a vénektől meglesett Zsuzsannát), amely nálunk még Csokonai költészetében is életképes, viszont a látványkor beálló, később meg-megismétlődő erekció motívuma mindenképpen radikális költői újítás.

A vers előző fordítója Weöres Sándor volt, aki az epekedést a magyar rokokó stílusregiszterébe helyezte. Ízelítőül az első négy sor: „Nő, pompás alkotású lény, / kegyét kívánom módfelett! / Kecses testének szánok én / magas dalban méltó helyet.”

nő, „wip”: közrendű asszonyt jelent, ellentéte a főrangú hölgyet jelentő „vrouwe”. Elképzelhető, hogy a beszélő egy polgár- vagy parasztlányt becsül többre az égnél és annak csillagainál. Walther többnyire ellenáll a stílusvegyítés kísértésének. Ő fölfelé nivellál. Ám ezáltal a „Hohe Minne” kissé vérszegény konvencióit élettel tölti meg.

kínzó vágy és lentebb *betegség*: a Minnesang „Hohe Minne” regiszterében magától értetődő beteljesületlenség, illetve az ebből adódó, versbe-dalba foglalható gyötrellem.

égi szekér, „himel wagen”: a Göncölszekér.

csókja (...) *vánkos*: nehezen visszaadható szójáték. A „küssen” szó a régi német nyelvben jelenthet csókot is, párnát is. Walther rájátszik mindkét jelentésre.

Mi bajom van valaki kérdi

Maniger fraget waz ich klage

Mi bajom van valaki kérdi
bizonygatja ilyen panasz nem jön szívből sosem
ő a napjait elfecsérli
igaz szerelemből nem termett neki öröm sem gyötrellem
ezért boldogsága beteg
aki tudja
hová visz a szerelem útja
dalomat az hallgassa meg

szerелеm köztudott szó
de hatása nem tudható bizony ám
minden jó erőt magához vonzó
szerелеm nélkül a szív sosem teljesen vidám
mióta ezt így tudom
Szerелеm Úrnő

örömöm egyre csak nő
baj ha elvész e bizalom

bízom benne hogy szívem szerelme
hú hozzám én is hú vagyok állhatatosan
ha tévhitet érlelt az elme
csalódva minden örömöm odavan
nem úgy lesz Úristen! ő annyira jó hogy
jóságával pontosan ismeri
bensőmet s mindig azt teszi
amitől lelkem boldog

ha ő tudná mit akarok
megadna nekem minden szépet és jót
de arra mi lehet az ok
hogya a csalárd szerelem is mond édes szép szót?
az hogy nem veheti biztosra
egy nő mit gondol egy férfi
és szavát hiszékenyen félreérti
bánatomat gyakran meghozza

aki egy nőt megcsalt első ízben
az férfiaknak is nőknek is megcsalója
a szerelmet minek tekintsem
ha a csalástól az igaz szeretőket sem óvja?
úrnóm légy rám boldogságot hozó
azért esengek hódolattal
hogya viszonozd azzal az indulattal
amelyre barátod vágyakozó

Emblematikus fiatalkori vers. Némely irodalomtörténészek vitatják a vers korai voltát az első versszakra hivatkozva, amelyben Walther közismert költőként állítja be magát, de hát a pályakezdő tehetségek, különösen a lírában, gyakran túlbecsülik ismertségüket. Úgy képzelem, hogy ezzel a versével a fiatal költő valósággal berobbanhatott a korabeli irodalmi közéletbe. Még tiszteletben tartja a konvencionális Minnesang műfaji határait, de már rengeteg alkotói energiát halmoz fel, és már ebben a versben is megfogalmazza kétségeit. Figyelemre méltó, ahogyan összekapcsolja a csalárdságot a kielégületlenséggel és a kölcsönös meg nem értéssel. Walther ezenkívül – mindjárt a pálya kezdetén – fölveti a költői szerep őszinteségének kérdését, továbbá rávilágít a (versbe foglalt) szó és az általa jelölt dolog közti feszültségre.

A verset előzőleg Berczeli Anzelm Károly fordította, ezúttal kissé szabadon értelmezve Walther gondolatmenetét. Nála így hangzik az első strófa: „Többen kérdik, mért kesergek, / s rām fogják, hogy ennyi bánat szívből nem jöhet. / Kár élni az ilyeneknek, / nem éreztek szerelemből bűt, sem örömet. / Gyarló, kit a szerelem, / várva hölgyét, / vágyva nem gyötört még, / s nyilván únja énekem.”

valaki, „maniger” majd pedig „der”: egy férfi a (fiktív) közönség soraiból.

ilyen panasz: maga a vers a panasz megfogalmazása. A szerelemben vetett hit és a szerelmesek közti bizalom megrendüléséről van szó.

boldogsága beteg, „sin gelücke kranc”: mint kiderül, valójában a beszélő az, akinek „beteg” a boldogsága.

Szerelem Úrnő, „frouwe Minne”: ez a megszemélyesítés valószínűleg Walther leleménye.

jó (...) jóság, „guot (...) güete”: etimologikus szóalakzat. Feltűnő a jóság mint a megismerés esz-
köze, még feltűnőbb ennek kudarca.

úrnőm: a megszólított hölgy lehet Walther főntebb említett szerelme, de lehet maga Szerelem Úrnő is. A „gruoz”, amelyet az „indulat” szóval adtam vissza, az első esetben a testi-lelki vágy beteljesítését, az utóbbi esetben a Szerelem segítő jóindulatát jelenti.

Szívem szerelme kicsi hölgy

Herzeliebez vrouwelin

Szívem szerelme kicsi hölgy
adjon Isten sok jót örökösen
ha jobbat költhetne aki költ
rólad megtenném szívesen
mondjak-e neked bármi mást
mint azt hogy a legjobban én szeretlek?
ez okoz nekem szívfájdulást

sokan a szememre vetik
hogy közrendű lányhoz szól énekem
az ilyenek nem érthetik
a nyomorultak! mi a szerelem
ők nem voltak szerelmesek soha
aki csak szép testet kíván s vagyont
miképp szeret az olyan ostoba?

a szép testtel gyakran jár gyűlölet
kár volna ha szépség után szaladnál
a szépség a szerelem után jöhet
a szívnek csak a szerelem használ
a szerelem megszépíti a nőt
a fordítottja nem igaz a szépség
a szerelemnek nem ad erőt

elviseltem és elviselem
és el fogom viselni mindig
magadtól vagy szép ez elég nekem
dorgáljanak ha ezt jónak tekintik
szeretlek járhat bárki szája
az üveg gyűrűd nekem többet ér
mint egy királyné arany koronája

ha hűséges vagy és állhatatos
nem érzek aggodalmat
hogy szívem fájdalma megtapos
temiattad

de ha nincs benned ez a két erény
lemondok rólad bárhogyan szeretlek
jaj ne így legyen akkor nincs remény

Walther e népszerű verse több okból is fejtörést okoz az értelmezőknek. A szerelem tárgya és témája egy olyan fiatal nő, akinek az „alsó(rendű) szerelem”, a Niedere Minne regiszterében volna a helye, viszont a költő a „magas(rendű) szerelem”, a Hohe Minne hangján szólal meg. Gondot okoz a „szépség” (schoene) és a szerelem (minne / liebe), valamint a „szív(em) szerelem” (herzeliebe) és a „szív(em) fájdalma” (herzeleit) ellenfogalmakként való értelmezése. Ennél is nehezebben értelmezhető, hogy a vers a szenvedélyes gyengédség retorikai stratégiájából épül fel, de a zárata miatt mégis szakító versnek bizonyul, miközben talán éppen ez teszi különlegesen széppé.

A verset az 1961-es magyar kiadás számára Fodor András fordította.

kicsi hölgy, „vrouwelin”: egyszerre tisztelettudó és bizalmas megszólítás. Ugyanakkor a beszélő tegezi a címzettet – vagyis a „du”, nem pedig az „ir” személyes névmást használja –, ahogy a gazda szólította a cselédlányt. A mai magyar nyelvben nem tudom érzékeltetni, mennyire botrányos (és persze izgalmas) lehetett a korabeli közönség számára az ebből adódó feszültség.

közrendű lány, „so nidere”: nem világos, milyen társadalmi réteghez tartozhatott – ha ugyan létezett – a „kicsi hölgy”. Akár jómódú polgár lánya, akár parasztlány, akár szolgáló, nem volt nemesi születésű, és Walther azt állítja: bírálatok érik, amiért egy ilyen személy kapcsán vonultatja fel a Hohe Minne költői apparátusát. Biztosra veszem, hogy az ezzel járó stílusvegyítés, valamint Walther szenvedélyes polémiája hozzájárult a költemény közkedveltségéhez.

szép test, szépség, „schoene”: Walther a külsődleges szépségről beszél, egymás után hatszor írva le a szót. Olyasmit kell elképzelnünk, mint a manöken szépsége egy mai divatmagazin címlapján. A költő a harmadik strófa második sorában talán már (és még) nem a címzethez, hanem az olvasóhoz beszél. A kulcsmondat: „a szépség a szerelem után jöhet”. Ez már a vers rezignált zárlatát készíti elő.

magadtól vagy szép: fordítói értelmezés. A verssor az eredetiben: „du bist schoene und hast genuoc”, vagyis ‚szép vagy és eleget birtokolsz’. Ez úgy is értelmezhető, hogy a lány elegendő vagyont fog örökölni, de úgy is, hogy „remekül van megcsinálva”, és ez önmagában elég. A mondat közbevetés (parentézis): a dorgálásról tett nyilatkozatba ékelődik bele.

üveg gyűrű: drágakő helyett üvegcsappal vagy üvegszilánkkal díszített olcsó gyűrű. Ugyanúgy értéktelen holmit jelentett, mint a magyar nyelvben a „fületlen gomb”. Polgári és paraszti rendű nők nem hordhattak nemesfém-ből készült ékszert.

jaj ne így legyen: a vers lezárása azt sugallja, hogy a játszma eldőlt. A szeretett nőről való lemondás lehetőségének szóba hozása magát a lemondást jelenti.

Ürnöm ez a koszorú tied

Nemt frouwe disen kranz

„Ürnöm ez a koszorú tied”
így szóltam egy csinos lányhoz

„a táncban díszítse fejed
szép virágaival te is virágozz
 ha drágakövem volna sok
 diadémot raknék fejedre
 ne nézz ilyen hitetlenkedve
 nem hazudok”

amit adtam neki elfogadta
akár egy gyerek úgy örült
és piros lett az arca
mint rózsza mely liliom mellé került
 csillogó szemével a földet nézte
 a szépség odasimult hozzám
 jutalmam az hogy mosolygott rám
 ha többet is adott az titkom része

„úrnóm...” „te is tetszel nekem
a pártámat neked adom ha kéred
ez a legdrágább ékszerem
tudok virágot pirosat fehérét
 ott nőnek messze kint a pusztán
 ők szépen kifeszelnék
 míg a madárkák énekelnek
 ketten együtt tépjük le őket aztán”

úgy éreztem hogy még soha
nem ragyogott így szívem derűje
a virágok lehullottak a fa
ágairól közénk a fűre
 higgyétek el örömben kacagtam
 álomban annyi gyönyörben volt részem
 hogy elárasztott egészen
 aztán hajnalodott és felriadtam

őtőle jött az az ígézet
hogy idén nyáron minden lánynak
erősen a szemébe nézek
ha rátalálok véget ér a bánat
 mi van ha táncot éppen itt járt?
 egy kérésem van drága hölgyek
 kalapotokat csúsztassátok följebb
 ó jaj ha meglátom a koszorúját

Az álom-fikció és a valóság-fikció közti átjárás megteremtésekor Walther epikus és drámai mozzanatokot is integrált ebbe az intenzíven lírai költeménybe. Ha elfogadjuk, hogy a harmadik strófában a lány beszél, akkor egyrészt kiszól az álomból a valóságos olvasóhoz, másrészt elmondja azt a titkot, amelyet Walther – állítólag – meg akar őrizni. Walther a záró poénban

közszemlére teszi magakelletését is: a női kalapok felcsúsztatásával, ezzel a vetkőztető mozdulattal az álombeli koszorút akarja megtalálni a valóságos közönség egyik (nyilván igen szép) hölgyének fején.

A vers előző fordítója Illyés Gyula volt. Illyés finom érzéssel vitte bele az erotikus magyar népdalok hangját a vers – általa szépen visszaadott – vibrálásába. Az ő változatában az első strófa így hangzik: „»Vedd e koszorút, Kegyesem« / mondtam egy szép lánynak egyszer vidáman, / »diszedül fejedem / tarka virágot viselj te a táncban. / Volna bármennyi drága kincsem, / tenném te fődre mindet, / én Kegyesem, csak hidd meg, / hogy nálam hivebb hived nincsen.«” A verset Pór Judit is lefordította, az ő átültetése az *Énekelj, aranymadár* című antológiában olvasható.

akár egy gyerek úgy örült, „einem kinde gelich das ere hat”: a sort sokan azzal adják vissza, hogy a lány úgy fogadta az ajándékot, mint egy rangos kisasszony, mert a „kint” jelenthet lánygyereket is, az „ere” elsődleges jelentése pedig csakugyan ,rang’. Szerintem Walther számára ebben a mozzanatban az érzelmek kiszínezése volt a fontos, nem pedig az egyszerű lány által utánzott rang.

pártám, „min schapel”: a párta női fejdísz volt (nem azonos az imént átnyújtott koszorúval), egyszersmind a szüzesség jelképe. Eszerint a harmadik strófában a lány szólal meg: Walther (vágy)álmában felkínálkozik a férfinak. Ezt a föltevést a germanisták egy része, nyilván erkölcsi okokból, nem fogadja el. Komolyabb fejtörést okoz a strófa legelején álló „vrouwe”, „úrnő”, amely megszólításként azt a véleményt támasztja alá, hogy igenis a férfi beszél a lánynak. Az egyik lehetséges megoldás, hogy ezt a szót a sajtó alá rendező egy másoló utólagos betoldásának minősíti, és elhagyja a nyomtatott szövegből. Nem kell azonban elhagynunk a megszólítást, ha ezt az egy szót a férfi szenvedélyteli felkiáltásának tekintjük, és az egész hátralevő strófa a lány válasza erre.

Márton László fordításai és kommentárjai

„Napról napra egy-egy mondattal közelebb jutva végül is be tudunk érni oda, ahová nem sikerülne e mondatok nélkül.”

Kun Árpád

2016. június

1.

Hetek óta készültem rá izgatottan, a mai naptól fogva mondatot keresek.

2.

Nincs mondat.

3.

Azt a mondatot kellene idemácsolnom, amit Nils mondott délután, akinél felmostam, de norvégul volt, annak a völgynek a dialektusában, ahol lakik, így magam sem értettem meg teljesen, az idemácsolása ezért több szempontból is lehetetlen, ahhoz isteni beavatkozás kéne, de hol vannak már Homérosz és Vergilius napjai?

4.

„*Være vann i/vannet/ Være stein i /steinen/ Eller elske hånden/ som griper steinen/ under vannet.*” (Nyersfordításban: „*Víznek lenni/ a vízben/ Kőnek lenni/ a kőben/ Vagy szeretni a kezét/ ami megfogja a követ/ a víz alatt.*”)

Tor Ulven (1953-1995)

5.

Holnapra egy francia mondatot keresek, lehetőleg Baudelaire-től, akit reggelente a vécén úgylis olvasgatok, és ha meglesz, tiszta lesz a lelkiismeretem egész napra mondatügyben.

6.

„*La servante au grand coeur dont vous étiez jalouse,
Et qui dort son sommeil sous une humble pelouse,
Nous devrions pourtant lui porter quelques fleurs*”

Nyersfordításban:

„*A nagyszívű cselédlánynak, akire maga féltékeny volt,
És aki álmát alussza az alázatos gyep alatt,
Vinnünk kéne mégis pár szál virágot.*”

Baudelaire itt arról a cselédlányról beszél, aki kiszolgálta őket abban a pár évben, amíg gyerekkorában kettesben lakott fiatalon megözvegyült anyjával, akit meg magáz. Babits műfordítása sajnos kicsit „laza” (és két mondatra van darabolva!):

„*A szép cseléd, kitől féltettél egykor engem,
most álmát gyenge gyep alatt alussza csendben.
Vihetnének neki pár virágot, angyalom!*”

7.

Holnapra össze kéne hozni egy valamirevaló magyar mondatot.

8.
„Mért guggolsz, Medárdus, ilyen szomorúan itt, mint a béka?” (Esőkönyv)
9.
Úgyis tudni fogják, hogy csalog a mondataimmal, de annyit megfogadok, hogy két, na jó, három napnál sohasse többet, se előre, se utólag.
10.
Megálmodtam egy mondatot, de az a felébredés után elszállt, dühömben bevillant egy másik, de az meg nem lett volna szalonképes (pannontükröképes).
11.
„Be kell kennem magam napozókrémmel”, mondja kisebbik lányunk iskolába menéskor, amiről eszembe jut, hogy mennyi norvég-magyar öszvérmondatot hallok naponta, amikor a gyerekeink, a négyből a három kicsi, magyarul ragoz, de norvég szavakat használ, mint például: „Már glédázom magam, hogy...”, amiben a „gledé” szó örömet jelent, és igeként is lehet ragozni, a „magam” ezért van ott, mert a norvég ige visszaható, a szótári alak: „gledeseg”, és azt jelenti, hogy „nagyon várom már”.
12.
„Most érezlek.”
13.
Mondatmilliomos.
14.
A négyéves Zoli mondja: „Innen nőtt ki a cica.” (A bokor ágai közül bújt elő.)
15.
Mondatokra hullik szét a júniusom.
16.
Nemhogy mondat, egyetlen szó se hangzik el az álmaimban, ráadásul fekete-fehérek, tiszta némafilmek.
17.
Egyetlen mondat nem kihívás, vagy lehet, hogy túl nagy.
18.
„Góóóóó”, még itt fenn a hegyi turistaházban is, mert el-vissza jár a térerő, és van mobiltelefon hozzá. (Izland-Magyarország: 1-1)
19.
„Gyertek, kész a lecsó!” (Norvég lecsó.)
20.
Ma olyan szervesen kapcsolódott egymásba minden mondat, hogy nem lehetett kiragadni egyet se az összefüggéséből.
21.
„Ezt inkább ne mentsed!”

22.

„Føle meg fremmed i Norgeerbedreenn å føle meg fremmed i Budapest” (Idegennek érezni magam Norvégiában jobb, mint idegennek érezni magam Budapesten), mondom a norvég irodalmi fesztivál közönségének, amely erre, mivel eddig vicces történetekkel szórakoztattam, dől a röhögéstől.

23.

„Apu, én majd elmegyek dolgozni, te maradj itthon.”

24.

„Nem, medvehúst még soha nem ettem.”

25.

„Jávorszarvast is csak pár kilót összesen.”

26.

„Gyöngyvirág július végén?” (Na ja, de ez kereklevelű mutáns, és északon vagyunk, plusz majdnem ezer méterrel a tengerszint felett.)

27.

„Paradicsom az eszed tokja.”

28.

„Rossz fát teszek a tűzre, és meggyújtom”, mondja Rozika huncut mosollyal.

29.

Már csak egy mondat hiányzik.

30.

„*Cabo Verde é verde na nós coração*” („*A Zöld-foki-szigetek zöld a szívünkben*”), énekli Césaria Evora, az utolérhetetlen.

Vass Tibor

Kondorlány-töredépek

Az *El, Kondor, pláza* idejéből

hetedik hó (továbbiakban hh) nulla

„Nevekkel nem ércelődünk.”

CSIZMÁS KONDOR

hh egy

Bőre fehér és hét és réteg és hóhalál,
mert a bőre rózsa is, hetedjére szúr, felsebez, szín
te kivérez.

hh kettő

Ez a mondat váltságdíjat követel,
minden Kondor-angyalt foglyul ejtett, kivéve egy félszárnyút,
az viszi a hírt a hozzátartozókhoz, hogy ez a vers váltságdíjat követel
értük, értjük, a félszárnyú Kondor-angyal nem éli túl a hírvivést,
dugi lőfegyverrel érkezik pedig ép hóna alatt, ha bármi közbejön,
a hozzátartozók töből metszik maradék szárnyát,
majdnem felet mondok, fél szárnyat,
ahelyett az egyik a helyes, de jó az lemetszett maradéknak is,
a hírvivőt a hozzátartozók egyik fele kémnek címzi,
majdnem egyik maradékát mondtam,
a másik fele, majdnem másik maradéknak mondtam, árulónak,
mindenképp rosszul jár a hírvivő,
a hozzátartozók közül senki nem nézi
szeptőlétlen túlélőnek, fogságból ügyesen szabadulónak,
mázlista baromnak, az angyaloknak ilyen hozzátartozóik vannak,
a hírvivőnek meg fehér vére, fehér vérű a félszárnyú Kondor-angyal,
elfolyik a hírvivő fehér vére, fehérre fest mindent,
a hozzátartozók hozzátartozóit is,
a váltságdíj kivételével minden fehér lesz,
elsők között ez a váltságdíj-követelő mondat,
majd az összes el nem lőtt szó, aztán minden ki nem gondolt gondolat,
már a jövőn túli semmi is fehér,
már nincs kinek átadják a posztumuszt Váltság-díjat,
már nincs is, aki átadja,
már mire kimondom, nincs is, amit,
értjük, az angyalok története fehér folt a műveltség-egen,
sose tudjuk meg, mi lett volna, ha nem metszik töből a hírvivő-szárnyat,
csak sejteni lehet, hogy akkor újabb összegeket követelnek,
és majd megy a huza, megy a vona égestelen éjig.

hh három

Most, hogy minden nap látom hét bőrét, kilenc életét,
egyre inkább fehére, hóhalála alá látok,
látom a szúrrózsát és a vért is egyre jobban látom,
hetek és kilencek alakzatait, angyalszárnyaikat,
bőre a hét műtárgya, aki trágyának olvassa,
azzal hetet hordatok össze és havat, halomba.

hh négy

Bőre süt, hétágra, pedig jegeces,
jegeces, pedig süt, pedig nem verdes,
vitorlázik, pedig nem vitorlázik,
verdes, kihasználja a felszálló jégáramlatokat,
szemembe csapkod héteget, jégeget,
fingereget, szagvereget, eltűnik hét teremből.

hh öt

Bőrének színe apró garnélák tömegének színe,
minimum hété, bőríze szorosan egymás mellé nyomtatott
rákgrafikákról csorgó festékízé,
azt hinné a kóstoló, csillogó színhomok megy a szájtátba,
pedig rákocskák belső szervei ropognak a fogak alatt,
vannak a rákocskáknak belső szervei, ropogósak,
és olyan színűek, mint ez a bőr.

hh hat

Kondor-angyalt tolláról, embert adósságáról,
mintha áramot vezetnének belém,
azt érzem, ha az adósságaimra gondolok,
az áramról is álmodozom néha,
mert az adósság miatt kikötik,
aztán meg vissza, sutyiba, lett is belőle ribi,
billió, ez a mondat, ha végére érek,
lehet, hogy rendezzi az összes adósságomat,
amelyet a hitelbe vásárolt Kondor-angyalok miatt képeztem,
kiváltom ezzel a mondattal, ha kész lesz, ejtem az összes bajt,
lerázom magamról, mint kutyám a vizet,
mentesülök nehéz gondolatoktól, megtisztulok,
lemegy minden gond a vállamról,
leesik nehéz kő a szívemről,
elvonulnak fejem felől a felhők, a sötétek,
megszűnik többek között bosszúság, aggály, nyűg, tépelődés, gáz,
a kultakaró legjellemzőbb részét képező tollakat
mézes-mázos szavak mormolása közepett darabra leszámolja
ez a mondat, ugyanúgy, ahogyan kaptam,
a kevésbé jellemzőeket csoportosan adja vissza,
nem szól közben egy szót se,

tehát ezeket is ugyanúgy adja át, ahogyan kaptam,
ne érje szó a máz elejét,
aztán jön a maradék kamat, ez üti ki nála a biztosítékot,
a sarc mértéke, azaz mértéktelensége,
kell még szerezni tollakat, bűnbe megy az *adósságrendező mondat*,
hamisakat szerez,
hamis Kondor-angyalok kültakarójának legjellemzőbb részeivel fizet,
a csalást nem veszik észre,
csak ezen a mondaton legyenek túl, csak még ezen az egyen,
és akkor ejtem, lerázom, mentesülök, lemegy, leesik, elvonulnak,
csak kéne még pár utolsó szó, valami eget rengető,
átütő erő, lehengerlő hangvétel, kell a ragyogó elmém,
biztos, hogy eszembe fog ilyen jutni, biztosan, eszembe kell, hogy jusson,
máskülönben itt maradok a befejezés nélkül, nyakamon az adóssággal.

hh hét

Két sz közé ha két szóközt ütök, itt így néz ki: sz sz,
hát egyszerre két Kondor-angyalgyerek ízszínűn így hétpróbázzon
az egyszeri szóközü, karácsonykor is próbálom, meglel a para,
csupa hideg vagyok, ha csak rá gondolok is,
hogy nincs befejezve egy Kondor-angyalgyerek ízszínűm,
és íziben hétpróbáznom kéne egy másikkal,
több mondaton igen, sőt, ott kifejezetten jólesik a para-lel apróba-hétpróba,
felkeverek egy szót, és felkenem nem ötbe, hanem tizenötbe,
felszedek egy eszközt, és karcolok vele nem hatban, hanem tizenhatban,
egyesít szín, egyesít eszköz, a cél szentestésíti az Sz-közt –
heted: íziglen.

hh nyolc

„Egyik könyvem se utálok jobban a másiknál” — mondja a műlovarnőnek Lópusi Gáspár,
az utca hírmondója; de hisz nincs neki egy könyve sem, gondolja a műlovarnő, és titokban
szaggatja tovább a cirkuszát hirdető plakátokat, miközben Matsuo Oldalbabaso-tól idéz:
„Vannak azok a nimfomániás könyvek, állandóan azt akarják, hogy olvasd meg őket, nem elég
nekik, ha annyiszor olvasod meg őket, ahányszor te akarod, az ő akaratukat kell teljesítened, ha
nem olvasol rendesen, lecserélnék, keresnek más rendes-olvasót, oldalba-basót.”

hh kilenc

Mit tagadjam, akadnának kedvenc Kondorlány-olvasóim,
mit tagadjam, akadnának azok közt is kedvencebbek,
mint ahogy az ember sosem közölné húsvét vasárnap reggel,
családi hidegtál-installáció-rontás közepette,
hét gyereke jelenlétében,
hogy olvasóilag melyiküket milyen sorrendben kedveli,
úgy sosem árulnám el,
melyikük áll legközelebb a szívemhez, pedig biztos van legközelebbi,
pedig biztos van szívem, de csak nem mondhatom, csak nem,
mert kedves mind, a legközelebbi után egyforma sorrendben.

hh tíz

Bár betartottam volna az alapszabályt: könyvről vagy jót vagy semmit (de hisz nincs is ilyen alapszabály, de legalább tartottam volna be).

hh tizenegy

Ülnek örömköröttem majdnem mind, vagy mondjuk úgy,
levés-kivétellel a Kondor-angyalgyerekek,
az első haja idétlenül vágott, erre beszél egy másik, hogy nyírott,
a második arca nem kimondottan szimmetrikus,
nem pont középre igazodik az orr,
de azért már fickósabb vagyok, mint a legelején,
ez a Kondor-angyalgyerek azért beszél már, hisz ez szólt be, hogy nyírott,
a harmadiknak beteges, kapcsos a gerince, a protézis szemmel látható,
és az egyik karja keskenyebb a többinél,
erre beszél egy másik, mi az, hogy a többinél, a másikon inkább,
és a személyi száma a jobb felső sarkában,
hát milyen albumgyerek ez, milyen albumgyerekbetegségekkel,
hát vagány, milyen lenne, de a vagányok mellett kérjük, vigyázzanak,
nem kellett volna összetűzni, ekkorra már vannak jelentős összetűzések,
szóval most nem igaz, hogy más szemében a szálkát,
sajátjában a gerendát sem, és ezek annyira apróságot,
és csak küllemiek, hogy akkor most miért is ezzel,
mert a kulcsín az kulcsíny, pajkoskodás, pajtásoskodás,
a negyedik az már maga a csoda, úgy esik szét, ahogy képzeltem,
lehet összekevergetni benne a lapokat,
tetszés szerinti sorrendben olvasni,
az ötödiknek nincs gerince, mert füzet,
a hatodik szép, kézműves, nincs közte két egyforma,
új élet a hetedikről kezdődik, az már minden részletében olyan,
amilyennek valójában szerettem volna.

hh tizenkettő

Elírják a könyvcímeimet,
különszép, hogy azok is, akik hétről hétre hetet-havat
hordanak a könyveimről,
összemennek munkából hazafelé menet,
mit várjak azoktól, akik még csak nem is írnak,
mit azoktól, akik még csak nem is olvasnak,
a hét hét, a könyv hétmérföldkő, a kő hétmérföldkönyv,
a kő mért földkönyv, a kő föld, a könyv kő, a könyv könyv, a kő kő,
a mérföld kő, a mérföld könyv, a könyv kő,
a könyv föld, a föld föld, a kőkönyv kő, a földkönyv föld,
ahány könyved, annyi földed, annyi köved, kőmérted,
se nem ahányban mérik a hétmért földet, a dolgok földkönyvek,
a dolgok földmérték, a dolgok könyvkönyvek,
a dolgok magukért beszkönyvek, beszföldek,
könyvbesz, ahány, kő, kőmér, amennyi, föld,

földkő, dolog, könyvbeszek, dologkönyv, megveszed,
vesztedre könyvülsz, győztesed, ahány könyved,
annyi örmed, erre rí, erre mell a förmed.

hh tizenhárom

A könyvek fűkékek érted halanyám, reggel,
égszínfűkékek reggel a füvek, ha utánad hajtom hétrét a tájat, ha miattad,
ha sárgák a füvek, szalmasárgák, érted, mi az utánad,
füvek értik, kékek, sárgák, mi a miattad, ha érted rétek,
azt nem érti szín, egy szín se érti,
lépj ki halvarsád, halversed komfortzónájából, lépj ki a képedéből,
készítsd el az *El condor pasa* új szövegeképét,
majd megtudod, mi a magyarok halistene,
írj bele rímet, alkoss köré rámát,
színe legyen piros, mint egy mesés teadélutáné.

hh tizennégy

A bőre, még mindig a bőre, rákszíne, arccal a *rákfené*.

hh tizenöt

Versképek, kiadott bűnjelek megsemmisítése,
megértem, minden élhető anyag mitől éghető is egyben,
az élhetetlenek után mennyi por marad,
mennyi hamut milyen öregek mikor mondanak mamunak,
mitől öltői a szabadság.

hh tizenhat

Vannak a képes részek és a részes képek,
verses képrészegészek,
vannak a véres ruhák és a ruhás vérek,
múlásuk szaga mennyiben mis, mennyiben más,
mennyiben ha.

hh tizenhét

Miben egy, miben ugyanaz, a semmi mivel szagolható,
mivel hangzó egybe,
mivelhogy gyakorlatilag semmi nem marad,
a halás is elhagy lassan, elhagy az apró apóriája, el apa áriája.

hh tizennyolc

A tér mozdulásig megtelt, mondja a rádió, a rádióban hírt adó nő,
azt akarhatja a rádióban hírt adó nő közölni, hogy zsúfolásig, nem tudom,
akarhatja, hogy tűt leejteni nem lehet,
de azt meg a kereséssel a kazalban,
tizenöt szál pünkösdrózsa kihajlott az útra, Pünkösdrózsa György,
nem zörög a paraszt, ha nem fújja háború,
ismét reng a föld Kakon, kémény nem dől ugyan,
és tizenöt sors sem múlik helyben a kőzetlemezen,

a Kárpát-medence nyomódik össze,
élünk, mint a mesében, Kak gócpont, Bergengócpont.

hh tizenkilenc

Anyósommal négy liter sört, házit, felesbe,
háromból egyszer érek cseppfolyás nélkül a kerti budira,
anyósom egyszerse, nem arról beszélek, hogy háromból,
nem arról, hogy a cseppfolyás,
arról tán, hogy az anyósom nem megy, egyszer se,
látja, hogy szedem lábaim, bőröm fehér,
jó a hólyagja, mondja újra,
az enyém se lett rosszabb, mondom,
az anyagcsere alaposabb elemzést igényelne,
elfutnék csepp nélkül tizenötödször,
ő nem mozdul,
Tibcsikém, hogy lehet ennyi sörtől ennyiszor mozdulni, kérdi,
mondom, projekt van, ki kell jönnie a számnak,
azonnal telepet kell cserélnie,
talán tizenöt másodpercem van még,
a másodperc miért nem harmad- vagy negyedperc,
mennyiben felel meg az uniós elvárásnak.

hh húsz

Bibinke és az érintkezési hibák; Bibinke és a történetírás válsága; Bibinke és a Szeles utca
hetvenvalamennyi; Bibinke és a lángosok; Bibinke és a virslik meg a rumos kávék; Bibinke és a
Templom tér; Bibinke és a homokbánya; Bibinke és a Nyírfa utcai lőtér; Bibinke és a Gulyakút.

hh huszonegy

A valóságban a dzsungel folyton felsebez,
Ká kúsz, nincs is ott hideg soha, legfeljebb hang lehet sziszhideg,
nyálka, nyálkák, sokkak, sokkák, kapunk hideget, meleget,
meleg lóságot akarok mondani,
meleg műlovarnólóságot, emsés jetit, simogatósat,
mert libabőrös a műlovarnó énekétől az ember,
megfagy a vér ejtik ereiben, jetiket akarok mondani, melegeibent,
megfagy emsésen a vér szívhez mentében, lüktében, jött éjben
az ének korábban mástól, ha hideg is, nem tetszett,
nem voltam tőle libabőrös, a műlovarnó a saját énekétől is libabőrzik,
és libabőrzik tőle kakkas, farkkas, kígyó, jeti és darázs,
hát még ha hozzáérek éneklése közben, csíp mint állat,
érezni a hideget, teli szájából hidegül,
hegedükíséret gyanánt tíz éjcirpelő belehegedül,
tíz éjcirpelő hurcolja a hideghangot szanaszét,
fújtat és fuvall a simogató bársony,
magas és mély kakhangok lógnak bele a képbe,
az éj hideg szája a mély hideg szájává alakul,
a magasé tátva kémleli a jóságos eget, te jóságos ég,
csöndeddel betakarj, ne fázzon derekunk,

kakkasok, farkkasok nevelnek keresőn,
darázscsípések élénkítenek éhgyomorra és eperpálinkák –
riki, tiki, tévút, s egy
édes test: Mercédes Benz.

hh huszonkettő

Lábamnál kábelek, lábamhoz kutyák,
szót fogadatlanok, prókátorok,
lábamnál csapdák, kábelkutyák,
lábamnál lábamok, fogadok, rókátorok,
megnyerek mindent, amire fogadok,
lábadozok, lábadozok, kutyák, kábelek,
lábaskok, fazekak, fedők, fedezők, lábamnál
kutyatorok, libámnál lábkábelek,
innentől megeredek.

hh huszonhárom

Aki ezt az izomtömegváltoztató mondatot elejétől a végéig hét percen belül
kétszer egymást követően elolvassa,
annak a bicepsze 1,5 centiméterrel növekszik,
aki háromszor teszi meg ugyanezt ugyanígy,
annak 0,5 centiméterrel csökken,
aki nem olvassa el, annak annyi, az egyszerűn elsorvad,
aki egyszer olvassa el, az nem érez izomtömegváltozást,
aki négyszer, vagy többször, az sem,
összegezve a nulla számít, a kétszer és a háromszor.

hh huszonnégy

Nyolcadik utast aki keres, az talál.

hh huszonöt

A Szeles utcáról, ahol hatéves koromig lakok a tisztai lakótelepnek nevezett tisztai lakótelepen,
a Szendrein, szemben a laktanya bejáratával nyíló utcán át megyek nagyanyámmal a Búzára
majd minden nap, kenyér kell a családnak, rummal gőzölt kávé a nagyanyámnak, fél pár
virslit fele nekem, kisujjhegynyi mustárral, pár perc alatt a Búzára lehet velem érni, amíg nem
tudok járni, könnyű a seggem, visz nagyanyám, mit visz, száguld velem, hajtja a napi betevő,
bevető, a rummal gőzölt kávé utáni vágy, vagy a mégiscsak nehéz seggem, aztán amikor járni
megtanulok, szedem lehető leggyorsabban a járásomat, szaladok nagyanyám mellett vagy
után, én nővök, ő töpörödik, közel a rendőrség a Hatvanötösök útja végén, de odáig csak a
fodrászat kedvéért megyünk el néha, szomszédságában a szövetségi férfi fodrászat, ahol a
hajszárító melege egyszer úgy felforrósítja a fejbőröm, hogy felhólyagzik, üvölteni tudtam volna
közben a fájdalomtól, de jó kisfiú módjára meg sem merek nyikkanni, összeszorított fogakkal
tűröm, katonacsaládban biztosan fájdalomtűrő kisfiúnak illett lenni az ilyen helyzetekben
is, bár az ilyen helyzetekre sosem lehet felkészülve az emberfia, anyámnak mondom utólag,
mennyre fáj az egész, nem baj fiam, ki kell azt bírni, mondom, nézze meg, mik azok a dudorok a
fejemen, hát a hólyagok, a melegtől képződtek, többet nem megyünk abba a fodrászatba, azt
hiszem, onnantól sajnos anyám kezdi nyírni vagy vágni a hajam, jönnek a hülyébbnél is hülyébb
hülyefejeim, de legalább hólyag nincs több, a szépségért bizonyára meg kell szenvedni.

hh huszonhat

Halált hozó műterem gyönyörűszép szívemen.

hh huszonhét

A test köttest, szótttest anyám borít rá, nagyanyám köttest,
a tésztaszájú nőkről ők beszélnek a műavatáson.

hh huszonnyolc

Arc elé kapott karok találkozásának pillanata ütközéskor,
jobb kezeseknél bal csukló szorul a jobb könyökhöz, üvegszagot képez,
egyik-másik hallja a dőrejt,
szellemesebbjének a lekváros derelye kiszúrásának hangja jut eszébe róla,
némelyik a falra fröccsent húsa szagát fölérezni véli még,
abból adódhat baj, ha szilvaszagról számol be az ütköző, üvegszagról a lőtt,
olyankor ők érzik, hogy a vers kileheli a versét.

hh huszonkilenc

Anyám japó Kun Marcella is volt, apám félig japó métely, vagy tán egészen az — de nem eszik
olyan forrón a gésát.

hh harminc

Lombot hullajt a szivarfa, meg van az ősszel rendesen itatva, megvan az ősznek a szivarfa, dugja
a lombot, s itatna le, ha lenne merszem inni az etapra.

hh harmincegy

Van két fontos titkom például, melyeket sosem mondok el a Kondor-angyalgyerekeknek,
műemlék-titkoknak nevezem őket, melyeket lebontok az aktualitásuk után,
aktualitásukat vesztették a titkok, sírba viszem a lehetőséget,
hogy elmondjam nekik, nem mondhatom el senkinek, elmondom hát, mindegy kinek,
magammal viszem a két fontos titkomról való nemtudást,
a szemhéjaim ki tudom fordítani és a szemhéjaim úgy maradnak kifordítva,
tenyereimmel erősen megnyomom a szemhéjaim alsó részét,
felülről lefelé és egyszerre befelé nyomást gyakorlok rájuk,
hogy a végük felpattanjon, a végük felpattan és úgy marad,
egészen addig, amíg hirtelen föl nem nézek, addig mint egy véres, nyitott könyv,
a kifordult szemhéjaim közelről világítani látszanak a pincében,
állok úgy, vagy megyek épp egy pincében, riogatom vele a lányokat,
fölnézek a plafonra és akkor visszapattannak a helyére,
a másik titkom más, befogom az orrom, erővel fújom befogott orromba a levegőt,
és a levegő kipréselődik a szemem sarkában,
az orromhoz közel eső részeknél habzó könny keletkezik,
ma ki fogom próbálni újra, mindkettőt,
csakis a habzó könnyek kedvéért,
meg hát kíváncsi vagyok, jön-e mellé vér is, mint legutóbb.

Báthori Csaba

Melankólia XLIV

Nincs feltámadás, nincs reggeli négykor
más muzsika a világegyetemről,
csak a rigóké, ahogy felénk dől
a homályban rejtőző hajlatokból.

Szótlan válik el a szférák zenéje
a csendtől s kéken születik a hajnal
egymásnak ajándékozott dalukkal...
egyszerre fekete hasad fehérre.

Tanút és tetszést nem keres a mámor,
nem kér embert, se visszhangot, világot.
Az él, aki önmagának világol

s aki igazra váltja, amit ráfog
egy más szív. Dallal telik a nappali úr –
a csodát elfelejtjük, mégis teljesül.

Melankólia XLV

Hajnali tűzben vigaszt nem találtam
mást, mint elröppent madarat, tetőket –
valamit megleltem az elmúlásban,
ami másutt zajlik, ami erősebb

mint lenge, lényegtelen anyagokkal
kipárnázott életem, lenti véglet –
semmiből űrbe hullott szövedék lett
az idő, egyetlen perc sem vigasztal.

Nincs anyagom már, csak csilló szövéssem,
mint a póknak. Bőrömön és az űrben
kész az ábra, melyet száz szűkölésen

szereztem, és csak ezt látom ügyetlen:
a mélyet, ingó vizet, ahol állok,
és arcomra olvasztom a világot.

Melankólia XLVI

Mint ahogy sötétség a csillagokhoz,
úgy tartozom én ehhez a halotthoz –
kik meghalnak, láthatlanul szeretnek,
nem-létük felér eltelt isteneknek

jeleivel, hiányuk tízezer
cseppet hullat el az őszi avar
leveleivel, amíg visszaérnek
a földre éjjel-nappali lidércnek.

Mert vastörvényt csak az szab, aki nincsen.
Lélegzi őt a szél, megőrzi minden...
Az is örök-egy tett, elmúlni tudni

és arcot nyerni a célegyenesben,
hol ami túl közel, azt kell keresni
s ami túl távol, azt kell megtalálni.

Melankólia XLVII

Elég az, ha itthon nem vagyok otthon,
bőven elég a kétségbeeséshez.
Naponta tisztán is bemocskolódom
és szívem minden percben ellen-érez.

Még el se kezdtem, és már befejeztek,
még be sem fejeztem, és már kikezdték...
meg kell szokni élve semmit nem érni:
fojtogató boldogság ellen-élni.

Nézz fel s zuhansz: szakadék a magasság.
Nem oltalom, de örület a mélység.
Agyunkig megsebezve csak fonákját

látjuk napjainknak. Minden lehetnénk,
ha nem kellene *egyedül* nevetni
s ha meg nem ölné *együtt* itt a semmi.

Háy János

Haszontalan

Haszontalan
telnek a napok.
Senki nem tudja,
mit akarok.
Mit akarok?
Hogy semmit,
nem válasz,
csak állok
a konyhában.
Semmit.
Az este is még
mennyire messze.
A bor kevés
vagy épp nem kell.
Minek vagy miért
telik el ez a nap is.
Hogy bírom ki és
hogyan bírja ki bárki,
hogyan semmi,
semmi nem ér
semmit.

Magára gondolt

Haszontalan, haszontalan!
Magára gondolt,
de nem akart személyeskedni,
hogyan megint ne legyen más
csak az én, csak az én.
Az élet.

Egy nő

Egy nő feküdt mellette.
Szerelmes, mondta.
Egy szerelmes nő feküdt mellette,
gondolta másnap,
s hogy épp azt akarta,
amit más szerelemes nő,
akart épp ebben az ágyban
néhány héttel korábban,
s hogy elég, gondolta aztán,
csak arról biztosítani,
hogyan lesz.
Ennek az egésznek lesz
folytatása.

Egy nő

Egy nő feküdt mellette.
Azt mondta szerelmes,
persze épp valaki másba.
Ezt az éjszakát
búcsúnak szánta.
Később kiderült épp
ebből a búcsúból
született gyerek.
Ki vonná kétségbe,
hogyan nem, néztem őt
már megszületett,
hogyan nem szerelemgyerek.

Krippel Gréta

Az öregek

Weöres Sándornak és Soós Ágnesnek köszönettel

Gyöngy gurul a torkukba,
mire megérkeznek az első felhők.
Önmagukba nyúló
kétségeket és árnyakat
nem keresnek többé.
Csendben,
lámpafénynél
szűrcsölik a maradékot –
mintha máris elfogyott volna.
Holdasodik az este
dunyhán göndörül a fájdalom
felfoszlik a falon egy kacagás,
végigcsókolt harisnyaszál.

Oly bátrak
oly aprók
már
fájó derékkel bújnak be a dióhéjba;
csak egy cérnavékony hang visszhangzik:

„dorombolj belém utólszor!”

Anyám

Az, hogy a felépítesem olyan legyen,
mint anyáé, anyaság nélkül. Nem lehet.
Mert anya végső magja maga az
anyaság.
Mert az ő parkettájából komód nő, ágy
és szőnyeg.
Csempéjén tűzhely terem.
De az én padlóm száraz kóroval
teledobált raktár.
Anyám teste mohával benőtt
világegyetem, otthonos és langyos.
És táncot jár a méhe.
Az én testemben zörögnek a szikkadt
lampionvirágok.
Kifakult a gyomrom tapétája.
Hámlik és porzik
a gyomrom.

Anyám anyasága ha bokorként borul
fölém,
csipkebogyót potyogtat a számba.

Bálványok

Mi volna, ha nem lenne anyánk?
Vesződnék a hamis istenek vezényszavaival.

Mozzatos csőrrel kapirgálnánk
ereklyék után
mint kimart szemű sirályok
a mérhetetlen partokon
kopoltyúért és csöndért rikoltva,
úgy kérnénk számon
jussunkat.

Vagy
a mesterkelt istenek
köpőcsőnek használnák elkopott légcsovünket,
s torkunkon kifordulva
süvíténénk
gyökérfosztottan.

De figyelj rám,
ha nem volna anyánk,
akkor égitestek lennénk
és egyetlen istenként a Napot imádnánk.

Áfra János

Az úr, aki vagy

Azzal kéne kezdenem, vesd rám tekinteted,
hisz ezt szokták kérni, akik hozzád beszélnek,
akik a testeken kívülre helyezik szándékaid,
mint külső erőt, amely uralkodni képes
a dermedt és az eleven anyag birodalmán is,
de igazán egyik sem ő maga. Így képzelik.
Valahol, valamiképp vagy, mint aki rajta
tarthatja szemeit a hullámzó mindenségen,
de nem érzi az embertől távoli rétek levegőjét,
nem szagolja a nyomortelepek mocskát,
nem érezheti meg a szeretők érintését,
s nem markol munkára szerszámokat.
Mint aki nem hall közeli hálát a jótettekért,
de az állati kínlódás zajaitól is védve marad.
Aki el van zárva a legfinomabb ételektől,
s sosem kell penészes kenyérbe harapnia,
csak a mindenre néz, szerteszóródva,
mert legfényesebb részeit kiélesíti szeme,
és sötétbe rejti maga elől a gondokat.
Mint süket zenészre gondolnak rád, uram,
mint kezetlen vezérre, ízektől elzárt
szakácsra vagy fuldokló parfümkészítőre,
egy vak atyára, aki nem láthatja már,
mivé lettek vele egylényegű gyermekei.
Ám te közben ezen a pislákoló seregen át
a semmit látásból is összegyűjtöd magad.

Barna T. Attila

Próza

Újvári Erzsi emlékének

A hajnal meszesgödrébe zuhognak vonatok, harangok, lovak, temetők.
Süket karmester, vezényel az Isten Szibériában. Karjaimba veszem a telet.
Síró csecsemőcsontváz a tél, ringatom. Gügyögő koponya a tél.

A régi háznál

Hommage á Georg Trakl

Ott állsz megint a régi ház előtt.
Foszló függönyök mögött,
ágyak ingoványán
hörög a nász;
arcokon a gyönyör
ezüst kígyói ránganak.
Csendülnek rég eltört poharak;
hasadt tükörből
egy szőke lány mered rád.
Vörös szavakat suttogva jön fel a hold.

könnycsepp

Rákos Sándor emlékének

minden ember az Isten egy könnye
a semmibe hull

Marno János

A cselekmény – Isten ha egyszer lábra kap

(részletek a fenti címet viselő, majd' harminc éve napvilágot látott verseskötet mai, tüzetes, minden egyes darabot felülvizsgáló átiratából, a műhelymunkát ki-kiteregető jegyzetek „multifunkcionális” beszédeivel ellátva)

12

És vajmi silány elégtétel lenne,
ha ráeszmél, az is, hogy nem csak egy komód
csapdjába esett, oly nyúzottan már,
mint egy nyúl: és ekkor pirosan kicsúcsosodik a mese,
miként a költészet buggyan fel Robinson
száján az autóban, nyála sós-édes íze
vézésre vall, melyet elapaszt tüstént a megrendelt
koszt; szemén széjjelmálik a rendőrkosztüm,
izzó ér cikkan a banya térde közé fogott
vaslombikon; ám amit csakugyan megért,
az semmi, ebből az árnyékszerkezetből.

12/b

Boszorkánykonyhának nézem a fentebbi helyszínt, amit a komód (figyelem: komód, komótos, azaz alapos és lassú, vagy lassú, mert alapos) mint csapda hirtelen visszacsempész egy ártatlan lakásba, ahol a komótban ágyneműk, törülközők halma közé dugva bármi elrejtethető. Pénz, kakaó, nyers kávé, konyak vagy vörösboros palack, bármi; ezek közül most, a pénzen kívül, egyetlen tétel nem indítja meg bennem a nyálképződést; ennek azonban már betegség is lehet az oka, szájgomba, szájpadrák, nyálkó képződése a nyálcsatornában s így tovább. A komótban eldugdosott holmik veszélyes időszakot sejtetnek – itt tehát, mivel az isteni látogatás 1987-ben lett “megejtve”, amely év másfajta veszélyeket helyezett kilátásba, az illető időszak minimum huszonöt-harminc évvel korábbra tehető. Amikor a vers alanya még csak kezdett idegenkedni a környezetétől és önmagától is. Gondolhatta hát, hogy ez a természet rendje, ahogy az ember, a természet sem feltétlenül vonzódik természetesen önmagához, más természetekhez, azonban ez nem megnyugtatta, hanem megrémítette őt már akkor is: ez a rémület hajthatta őt a komóttól le a boszorkánykonyha műhelyébe, az öregasszonyhoz, aki a főzőcskézésen kívül főleg a temető elhanyagoltabb sírhantjait gondozta, néha reggeltől alkonyatig. Robinson kedvence széltolója volt ennek az öregasszonynak; ő nem lóhette mellbe a kalandort, és már csak azért sem, mert Robinson a kívándorlási papírjait intézte azidőtt, az öregasszony papírjait. A boszorkánykonyha mellett üzemelt a mosókonyha, ugyanazokkal az asszonyokkal, közülük sem ellenszenvezett Robinsonnal senki, valamennyien a község bolondját látták benne, nem pedig egy szélhámost, aki a körzeti orvoból csinált nem egyszer bolondot. Ennyi azonban legyen is elég egyelőre, nem térhetek el a célomtól, amely egy régi verseskötet előadását és rekonstruálását kívánja jelenteni.

(A sorozat további darabjait következő számunkban közöljük.)

BÍRÓ JÓZSEF

(3)

általában számos pazar darab amelyekből szívesen kínál
vagyis többnyire újfent választható mindazonáltal később
csupán hebeg máskor könnyedén esetleg
kialakulását éspedig ahogy azonfelül
feltűnően addig sem
szóval rádöbben
ha

(18)

Frank Zappa emlékére

akkor aztán amíg lehet minden időben kivétel
ugyanis szerethető válasz adódik mert eredeti
továbbá számtalan fontos területen tehát
keresés nélkül amúgy megmutatkozik
„them or us”
küszöb ahol
ha

(21)

később kényelemben nem más kedvére mégis hamarost
muzáj tenni amiképp helyeslésektől mentesen érdemes
bizonyára adódik van értelmes válasz
örökölt mélyárkok bölcs áthidalása
szeretet híján hamis
pedig lenyűgöző
ha

(27)

David Bowie emlékére

soha nem több egybeeső egy gyönyörű volt
immár csak csillagpálya ezért fénye nappal
sűrű tűzijátékával kegyelmi pillanat tükröz
ami megismételhetetlen kívánható mégis
„ashes to ashes”
tehát örökkön
ha

Molnár Miklós

Havlíková néni végakarata

(Részlet a *Kapd el a birkát* című regényből)

B

ožena Havlíková, városunk köztisztelőben álló nagyszonyja nyolcvankilenc esztendőskorában szenderült végső nyugalomra. Rézműves utcai szép nagy házát, meg a velejáró jókora telket ráhagyta a rokonaira, akiket amúgy nemigen szívelt. Álmában halt meg, békésen, egy gazdag élet végén, csöppet se bánva, hogy el kell búcsúznia – ahogy mondani szokta – „ettől az árnyékszékvilágtól”.

Még valamit örökségül hagyott: házőrző jószágként tartott kedves birkáját, Dorottyát. Halála előtt néhány nappal így szólt Vendulkához és Karelhoz: – Szeretnék rátok bízni valami nagyon fontosat. Én ugyanis nemsokára elmegyek.

– Hova? – kérdezte Vendulka.

– A mennyországba – mondta Havlíková néni erélyesen. – Rátok ruházom Dorottyát. Ti fogtok gondoskodni róla, míg be nem végzi földi pályáját.

– Hé, ez kitolás! – tiltakozott Karel.

– Már mért lenne kitolás? – kérdezte a néni. – Amibe nektek kerül, azt bőven megkaptátok már tőlem, mióta idejártok. Ha jól emlékszem, legelőször is kérni jöttetek hozzám. Ha az én drága Dorottyám, ne adj isten, az unokaöcsém, Vendelín karmai közé kerül, szegény jószágnak végképp befellegzett.

– De miért nekünk kell ruházni? – kérdezte Karel. – Egye fene, gondját viseljük Dorottyának, de az már kitolás, hogy még ruhát is mi vegyünk neki!

Keret nélküli szemüvege mögül Havlíková néni jegesen végigmérte a fiút. – Jobb lesz, ha befogod a szádat, fiacskám! Sokkal intelligensebbnek látszol, hogyha hallgatsz.

Vendulka is Karelra meredt. – A néni csak azt akarja mondani, hogy ránk bízta Dorottyát. A mi dolgunk lesz, hogy a gondját viseljük.

– Ez a beszéd, kislány – mondta Havlíková néni. – De még nem dobtam ám be a törülközőt!

– Ugyan már, Božena néni! Egyhamar nem is fogja! – mondta Vendulka.

– Egyszer mindenki földobja a bocskort – dünnyögte Karel –, és az öreglánynak már lejárt a szavatossága. – És a néni felé sandított.

– Lehet, hogy lejárt a szavatosságom, de süket még nem vagyok! – recsegte a néni. – Megettem már a kenyereim javát, sokáig nem halogathatom az elkerülhetlent.

– Szerintem százéves koráig meg se áll. Táviratot fog kapni a köztársasági elnöktől. Mindenkinek táviratot küld, aki betölti a százat – magyarázta Vendulka.

– Ez igazán szép tőle – szólt Havlíková néni. – Csakhogy érdemes-e ezért még tizenegy évig itt rontanom a levegőt? Kötve hiszem... Na, hívjátok be Dorottyát! Itt az ideje, hogy megkapja a tejbe áztatott kenyérkéjét. Ha nincs ez a drága és hűséges jószág, már réges-rég kiábrándultam volna az emberiségéből.

Mire Havlíková néni meghalt, Karel és Vendulka már jó ideje mindennapos vendég volt nála. Ismeretségüket osztályfőnökük egy zseniális ötletének köszönhatték.

– Szeretném, ha a lakóhelyünkre vonatkozó tanulmányaitokat azzal fejeznék be, hogy kiderítitek, mire van szükségük városunk hajlott korú polgárainak – mondta Pelinkáné, az osztályfőnökük. – Derítsétek ki, hogyan gondolkoznak a mai világról. Derítsétek ki, milyen volt szeretett időskoraink élete régen, a huszadik század első felében! Bizony, tisztelt osztály, rengeteget tanulhatunk tőlük.

– Ő csak tudja – kottyantotta el magát Karel. – Amilyen vén szatyor.

– Szerintem ocsmányság, amit Karel Boháček mondott a tanár néniről – mondta Vendulka. – Rá-

adásul nem is igaz. Vagyis nem egészen. Legalábbis egyelőre.

– Ezt meg hogy értsük, Vendulka? – kérdezte Pelinkáné családfintán. – Hogy az öregkor nem leányá-lom? – Megrázta a fejét. – Ugyan, hagyjuk! Legtöbbször úgy érzem magam, mikor kikászálódok reggelente az ágyból... – Ismét megcsóválta a fejét, aztán földerült az arca. – Ide süssetek, tisztelt osztály! Most pedig mindenkit párokba osztok. Vendulka szívem, szerintem remek ötlet, hogy te meg Karel együtt dolgozzatok. Meg mernék rá esküdni, hogy élvezni fogjátok mind a ketten! – És Pelinkáné nyájasan elmosolyodott.

– Jaj, ne! – tiltakozott Karel. – Ez kitolás.

– De még mekkora! – helyeselt Vendulka.

– Szerintem zseniális ötlet – mondta Pelinkáné, és a mosolya vigyorra szélesedett. – Úgy bizony. Azt akarom, hogy mindnyájan párokat alakítsatok. Annyit talán rátok bízhatok, kivéve persze Vendulkát és Karelt, hogy megválasszátok, kivel dolgoztok együtt.

– „Hogy megválasszátok, kivel dolgoztok együtt” – utánozta Karel Pelinkánét, a tanárnő azonban rá se hederített.

– Szeretném, ha mindnyájan megismerkednétek egy hajlott korú polgárunkkal. Annyi mindent tanulhatunk tőlük! – ismételte Pelinkáné. – Derítsétek ki, mit gondolnak, hogyan éreznek a mai életről. És ami a legfontosabb, tisztelt osztály: kérdezzétek ki őket, milyen változásoknak voltak tanúi a mi kis városunkban. Milyen volt az életük azokban a távoli, küzdelmes, nehéz időkben, amikor nem volt még se mosógép, se televízió, se mikrohullámú sütő, se videó. Milyen kérdéseket fogunk tehát fölteni nekik? Rajta, soroljátok a kérdéseiteket, én meg fölírom őket a táblára. *Adatfölmérő lap idős polgárokról* címmel máris szerkesztünk egy kérdőívet. De mielőtt bombázni kezdenétek kérdéseitek özönével, szíveskedjete az is elmélázni: miként tudnátok segíteni azoknak az idős polgárainknak, akiket meginterjúváltok! – Pelinkánét majd szétvetette a lelkesedés. – Fontos, hogy viszonzásul adjunk is nekik valamit, hogyha kérünk tőlük. Nos, tisztelt osztály, rajta, bombázzatok a kérdéseitekkel!

És amire az elmúlt félórán nem volt példa: a Felsővárosi Általános Iskola 5-ös számú tantermére síri csönd telepedett.

– Egyszer és mindenkorra védj a fejedbe: én nem fogok veled dolgozni. Meg is mondom az anyukámnak, hogy írjon a tanár néninek – mondta Vendulka Karelnak. – És írni is fog, majd meglátod. Különben is, Karel Boháček, ha egy hajlott korú rád néz, rögtön tüdőrákot kap, mint aki egész életében dohányzott. Én ilyesmibe nem akarok belemászni, hogy aztán mindent rám kenjenek.

– Aha! – mondta Karel. – Elég, ha rád néznek, és rögtön dögváson érzik magukat. Hanem a te mamád is megérne ám egy interjút! Neki is elég hajlott a kora.

– Egyáltalán nem hajlott – tiltakozott Vendulka.

– Ha nem hajlott a kora, és nem is öreg, akkor meg attól néz ki olyan öregnek, mert a te anyád. Olyan öregnek néz ki, hogy a mamám mamája lehetne, sőt még annál is öregebb. Mint a mamám mamájának a mamája – mondta Karel. – Mindenki azt mondja, hogy a tied a legöregebbnek látszó család az egész városban, az egész országban, sőt az egész világon!

– Tanár néni! – rikoltott Vendulka. – Karel Boháček utálatos és durva és ocsmány dolgokat mond a családomról, ráadásul nem is igaz, amit mond. A tanár néni el se tudja képzelni, Karel mi mindent összehord. Kiborító. És én nem is csináltam semmit.

– Azt látom, Vendulka – mondta Pelinkáné derűsen. – Hát akkor láss munkához!

– Meg fogom kérni az anyukámat, hogy írjon a tanárnőnek – mondta Vendulka.

– Egy újabb levél igazán nem árthat, Vendulka. Annyi levelet kaptam már édesanyádtól, hogy kitapétázhatnám velük az iskolát.

– Úgy érti a tanárnő, hogy kitapétázhatná velük az iskolánk falait? Erre gondol, igaz, tanárnő? – mondta Karel. – Én tuti, hogy semmit se csinálok. Főleg *ővele* – tette hozzá.

– *Ővele* én se – mondta Vendulka.

– Nem lep meg – mondta Pelinkáné. – Már a második félévben járunk, de mostanáig egyikőtök sem vett részt semmiben. Anyukád bezzeg nem sajnálja a fáradságot, Vendulka, azzal a rengeteg levéllel.

– Pelinkáné megrázta a fejét. – Hogy miért párosítottalak össze benneteket? Megmondom nektek kerek perec. Csakis azért, hogy ne tudjatok tönkretenni két másik párt.

Karel Vendulkára, Vendulka Karelra nézett.

Karel amőbázáshoz való négyzetrácsot rajzolt a pad tetejére, és elhelyezte benne az első nullát. Vendulka keresztet rajzolt. Csöndesen, ráérősen játszottak. A végeredmény: döntetlen.

– Mutassuk meg, hogy Pelinkánénak nincs igaza – mondta Vendulka.

– Miért? – kérdezte Karel meglepetten.

– Nem is tudom – mondta Vendulka. – Csak mutassuk meg.

– Oké – szólta Karel. – Indulás!

– Nem lehet – mondta Vendulka. – Még tart az óra. Nem léphetünk le csak úgy!

– Dehogynem – mondta Karel. – Keresünk magunknak egy hajlott korút. Iskolai föladat. Csak nem pazaroljuk rá a szabadidőnket? Gyerünk!

– Tanárnő, kerítünk egy öreg mukit! – bömbölte Karel. – Én meg Vendulka. Oké? Máris indulunk, hogy kerítsünk egyet, mielőtt valaki elhappolja előlünk.

Pelinkánéból jóízű, elégedett sóhajtás szakadt föl, mikor Karel és Vendulka kiviharzott a tanteremből.

Vendulka meg Karel Havlíková nénit pécézte ki magának. Nem volt nehéz rátalálni. Fákka-bokrok dúsán benőtt óriási telken állt a háza, rögtön a város legnagyobb áruháza mögött. A Megasztócs Center tulajdonosa rettentően szerette volna megkaparintani a telket autóparkolóknak. A kandi tekinteteket távol tartó fákkal és magas kerítéssel övezett kertbe elegáns kovácsoltvas kapun át lehetett bejutni, amelyen két kis táblácska fityegett. Az egyikken mindössze ennyi állt: *B. Havlíková*, a másikon pedig ez: *Vigyázz, a kutya harap! Belépés csak saját felelősségre!*

– Én ide nem megyek be – mondta Karel. – Azt mondják, ez egy boszorkánytanya, tele kísértetekkel.

– És ezt el is hitted? – nézett a fiúra Vendulka. – Hát igen. Naná, hogy el. Amilyen balfácán vagy.

– Ráadásul kutya is van. Ki van írva – mondta Karel, és a tábla felé bökött. – Utálom az állatokat.

– Nem mintha te nem az volnál – vágta rá Vendulka. – Különben meg nincs is kutya. A tábla csak azért van kitéve, hogy elriassa az ilyen enyveskező alakokat, mint te.

– Nem megyek be – ismételte meg Karel. – Olvastam egyszer egy ilyen esetről. Az volt a címe, hogy *Jancsi és Juliska*. Irtó cikis ügy. – Karel megborzongott.

– Figyusz – mondta Vendulka türelmesen. – Te akartad kipróbálni ezt a marhaságot. Hát itt van neked a legkirályabb öregcsaj a városban. Öregségben nincs párja. Tuti, hogy mindenkinél öregebb, talán a városnál is. Egyszer találkoztam vele.

– Nem is találkoztál – mondta Karel.

Vendulka kireteszelte a kaput, és belépett. Haladt előre a sötétbe borult betonúton, nyílegyenesen a ház felé. A kert dús növényzete elnyelte az utcai forgalom zaját.

– Beee! Beee! Beee! – harsant föl váratlanul, és a hortenziabokrok közül rakétaszerűen elővágódott valami gyapjas szörnyeteg, éppoly túlméretezett, mint minden más is ebben a kertben. Vendulkának földbe gyökerezett a lába. Karel sarkon fordult, hogy elinaljon. Riadt mozdulata fölkelte a gyapjas szörnyeteg figyelmét. A bozontos jószág lesunyta a fejét, és nekirontott a hanyatt-homlok menekülő Karelnek. A fiú fölszárnyalt a magasba, és bukszusok közt ért földet. Az ijedségen kívül nem esett nagyobb baja.

– Ide hozzám, fiam! – hallatszott a magasból. Aztán ez: – Gyertek csak ide! Na, mozgás, ti ketten! Hadd lássam a fizimiskátokat, mielőtt telefonálok a rendőrségre. Hogy merésztétek a magánterületemre tenni a lábatokat? Na, ki vele! Nem tudtok olvasni? Tudtok? Dehogyan tudtok! Az a modern zagyaság, amit manapság közoktatásnak neveznek, ilyen fontos dolgokra nem terjed ki. Gyertek ide, ha mondom!

Vendulka és Karel a ház lépcsőjéhez óvakodott. Szálfa termetű, fekete ruhás, idős asszonyság állt a verandán, és odafentről pislogott le rájuk. Kezében sétapálca, mondókájának azzal adott nyomatékot. Mögötte pöffeszkedett, immár gazdája lábához kushadva, minden idők leghatalmasabb, legmocskosabb és legtorzonborzabb birkája. Vendulka és Karel hozzá hasonlót rémálmaiban sem látott. A birka még az öregasszonynál is mérgeesebbnek rémlett.

– Én nem... nem én vagyok a hibás – hebegte Karel. – Ő találta ki az egészet – mutatott Vendulkára.

– Ez... ez... nem is kutya! – mondta Vendulka, és egy pillanatra sem vette le tekintetét az állatról.

– Hát persze, hogy nem kutya, kislányom – mondta az öregasszony. – Ez juh. Más szóval birka. Nem látod a különbséget?

– Azt tetszik mondani... mert a kapura az van kiírva, hogy harap a kutya. Az van kiírva, láttuk – mondta Karel.

– Tán tiltja a törvény, hogy azt írjak ki a kapumra, ami nekem tetszik? Van ilyen törvény? Nehogy már azt mondjátok, hogy van. Persze lehetséges... – mondta az idős hölgy. – Ideje, hogy ismét írjak a tisztelt képviselőtestületnek. Igaz, nemigen rajonganak a leveleimért.

– Havlíková néninek tetszik lenni? – kérdezte Karel.

– Božena Havlíková a nevem – mondta az öregasszony –, ami meg a tetszést illeti, ahhoz semmi közötök. – Mogorván méregette őket. – Mit akartok?

– Menjünk! – mondta Karel.

– Maradjatok! – rendelkezett Havlíková néni.

– Nem tarthat vissza bennünket – mondta Karel.

– Igazad van – szölt Havlíková néni. – Én nem, de ő igen. – Botjával megbökte a birkát. – Most pedig szépen elmondjátok, mi járatban vagytok, mielőtt ráveszem ezt a derék állatot, hogy kitegye a szűrőtüket a portámról. – A hang, amit hallatott, kuncogásnak és kodácsolásnak volt a keveréke. Karelnek eszébe jutott Jancsi és Juliska hátborzongató története.

Vendulka mélyet lélegzett, és egy szuszra elmondta látogatásuk előzményeit.

– Gyertek be! – adta ki az utasítást Havlíková néni. – Nem szokásom a küszöbön intézni fontos ügyeket.

Vendulka és Karel nagy ívben, lábujjhegyen tipegve megkerülte a birkát. Az állat árgus szemmel leste minden mozdulatukat. – Nyughass, fiam! – rendelkezett Havlíková néni, mikor a birka, tekintetét Karelra szegezve, kezdett föltápáskodni.

– Mi a neve a kosnak? – kérdezte Vendulka, miközben bementek a házba. A birka föltápáskodott, és nem tágított a sarkukból.

– Nem kos, hanem nőténybirka – mondta Havlíková néni. – Nem tudod megállapítani a különbséget?

– Annyi rajta a gypjű, hogy nem is lehet – magyarázkodott Karel. – Különben is azt tetszett mondani neki, hogy *fiam*. Miért tetszik így hívni?

– Nem is tudom – válaszolta Havlíková néni. – Egyébként Dorottya a neve.

– Dorottya? – szölt Vendulka. – Nahát, milyen fura birkanév! Sose hallottam még Dorottya nevű birkáról.

– Goethéről se hallottatok, meg az ő *Hermann és Dorottya*járól? Olvasni nem tudnak, és most az is kiderül, hogy fogyatékos az általános műveltségük! – Havlíková néni a fejét csóválta. – Mire valók a tanárok?

– Ez nekem is sokszor jut eszembe – helyeselt Karel. – Jól mondja a néni. Mire valók a tanárok?

– Te csak hallgass, fiacskám! – mondta Havlíková néni. – Dorottya leül! – És a birka leült. – Isten báránya – jelentette ki a néni. – Isten ajándéka.

– Tessék? – vakkantotta Karel.

– *Dorottya* görögül azt jelenti, hogy „Isten ajándéka”. – Megbökdöste a gypjúhalmazt.

– Jaj, de aranyos! – mondta Vendulka. – „Isten ajándéka.” Mintha már hallottam volna ilyesmiről. Egy kedves, aranyos öreg birka, ajándék a mi mennyei atyánktól.

– Ajándék volt csakugyan – recsegte Havlíková néni. – Ajándék az Őstermelők Szállítási Egyesületétől. A sofőrjeik nyakra-főre versenypályának használják az utcánkat. Szegény párákból nyilván a kellenél többet pakoltak föl a teherautójuk platójára. A pilóta túlságosan nagy ívben és túlságosan gyorsan vette be a kanyart, Dorottya meg, egyem meg a drága szívét, leröpült, mint a kismadár, át a kerítésen, be azok közé a gyönyörű magnóliák közé, a kapu mellett. Mindent láttam az ablakból. Azóta nálam vendégeskedik.

– Hogyan láthatta ezekből az ablakokból, hogy mi történik a bejáratnál? – kérdezte Karel. – Attól a rengeteg fától meg limlomtól!

– Amiről én beszélek, az hét vagy nyolc évvel ezelőtt történt – mondta Havlíková néni –, és hogy

mit láthatok a saját ablakaimból, ahhoz neked semmi közöd, fiacskám. – Lehajolt, és megcirógatta Dorottyát. – Zsenge, ártatlan barika voltál, útban a vágóhídra, ugye fiam? – Tovább simogatta a birka fejét. – Betanítottam házőrzőnek. Nem végeztem rossz munkát, ugye? – Kuncogás, kodácslás. – Csodákat művel biztosítási ügynökökkel, kőbor kutyákkal és macskákkal, hozzátok hasonló okvetetlenkedőkkel, no meg a drágalátos, hívatlanul beállító rokonaimmal. – Újabb kuncogás. – Ismételjétek csak el, hogy mit akartok. Tőled akarom hallani, fiacskám! – parancsolt rá Karelra, és feléje dőfködött a sétabotjával.

Karel engedelmeskedett.

– Ej, ej, ej! – mondta Havlíková néni. – Szóval ilyesmivel foglalkoznak manapság az iskolában. Nem-hogy megtanítanak benneteket írni meg olvasni! – Aztán elmosolyodott, most első ízben. – Ami igaz, igaz: a dolognak az a része, hogy viszonzásképp ti is csináltok valamit, egyáltalán nincs ellenemre. – Csettintett a nyelvével. – Temérdek tennivalót tudunk kieszelni, amit viszonzásul ezek ketten pillanatokon belül el fognak végezni, nem igaz, Dorottyá? Tengernyi tennivalót, ami elvégzésre vár a ház körül. – Havlíková néni elégedetten kuncogott.

– De csak akkor, ha ráérünk – vágta rá Karel. A dolog nem egészen úgy készült elsülni, ahogy eltervezték.

– Emiatt ne aggódjatok – mondta Havlíková néni. – Idő bőségesen lesz. – Végighordozta tekintetét a kerten. – Ugye, Dorottyá? Talán kissé elhamarkodottan ítékeztem a modern közoktatásról. Úgy látszik, mégiscsak tanítanak nektek valami hasznosat is az iskolában. Kezdjük hát ott, ahol folytatni akarjuk! Megmutatom nektek a konyhát, és ti főztök egy teácskát. Mit is mondtatok, melyik iskolából jöttetek?

– A Felsővárosiból – mondta Vendulka.

– Nem tehetünk róla – mondta Karel.

– És nem ismertétek a *Dorottyá* szó jelentését? Isten ajándékát? Uram teremtem! Úgy látszik, hajítófát sem ér a mai közoktatás.

Tari István

Bence Lajos köszöntése

– Megvan már az utánpótlás! – közölte, mintha hadititkot közölné velünk, Szúnyogh Sándor ujjongva a hetvenes évek közepén, s aki nem járt még a Muravidéken, aki nem találkozott még e peremre szorult, apró településeken szétszórta élő magyarság oly szomorú nyelvi elszegényedésével, nyelvehagyottságával, az nem tudhatja, mennyi öröm telítette ezt a mondatot: „Megvan már az utánpótlás!”.

Talán csak a must magas cukorfoka válthat még ki ekkora meglepedettséget azon a vidéken, ahol a szőlőnek megtartó szerepe van. Mint a kultúrának. Igen, a szőlő együtt jár a kultúrával.

Bor... Irodalom... Kultúra... Hagyományok... Már ezeröttszázhetvenháromban a muravidéki Lendván magyar nyelvű könyvet nyomtattak: Kultsár György prédikátor Postilla gyűjteményét. Négy évszázaddal később: kisebbségbe taszított magyarok nyomorúságos sorsa; hamisság; Szlovéniában két nyelvű iskolákkal kifordított, összezavart identitástudat; csonka társadalom; kirakat-lét; a beolvadás utolsó stádiuma; a jugoszlávság gyengéden terjengő hullaszaga; a hóhér megdicsőülése: „addig jó, amíg az Öreg él”. Szlovéniai, horvátországi, vajdasági, jugoszláviai magyarokká pofoz bennünket a huszadik század. Szlovéniában alaposan megfogyatkozunk, már a tízezret sem érjük el. A nagy távolság ellenére is tudni akarunk egymásról.

Hetvenes évek.

– Megvan már az utánpótlás! – büszkélkedik Szúnyogh –, mert a muravidéki magyarok még igénylik a saját újságot, a helyi rádiót, a magyar szót. Tőle hallom először Bence nevét, Bence Lajosét, aki 1956-ban született Göntérházán, akit már elkap a kétnyelvű oktatás gépszíja; a lendvai gépészeti középiskola elvégzése után a budapesti ELTE Bölcsészettudományi Karán szerez tanári oklevelet. Tanít a lendvai középiskolában, óraadó tanár a Maribori Pedagógiai Egyetemen, újságot ír.

A kilencvenes években minden összeomlik, ami hazugságokra épült. Az ateisták vallásháborújában a szabad rablás államilag támogatott változatai teljes valóságukban nyilvánulnak meg. Ahol nemzedékeken át a hadisákmány elosztása jelentette a munkát, ott nem történhet másként mindaz, amit mostanában annyian szeretnének meg nem történné tenni. A szlovénok viszonylag ép bőrrel megússzák a kilencvenes évek balkáni poklát. Sőt! A történelem során első ízben alakítanak szlovén államot. A magyarság életében pedig az a bizonyos ötágú síp (mely eleve hatágú volt!), a kilencvenes évek elején válik nyolcágúvá. A muravidéki magyar írók, akik addig a kisebbség kisebbségének érezték magukat, önállóbb kisebbségi helyzetbe kerülnek. Tanulják a nyolcadik ág szerepét. Beutazási engedély, hadiállapot választ el bennünket egymástól.

Bence Lajos kilencvenhárom óta főszerkesztője, kilencvenhét óta igazgató-főszerkesztője a Népújságnak; belekóstol a televíziózásba is, a muravidéki magyar televíziózás kezdete a nevéhez fűződik: másfél évig szerkeszti a Szlovén Televízió magyar nyelvű műsorát; kilencvenhétől a Szlovéniai Magyar Írók Társaságának elnöke; a Muratáj elnevezésű irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat szerkesztője; az irodalomtudomány doktora, irodalomtörténész; a szlovéniai magyarságról szóló első átfogó mű, több verseskötet szerzője. Költő, aki közéleti szerepet vállal. „*Elmenni nincs mód, / maradni nincs remény, / a tavasz még / távol, a tél meg / kemény*” — írja *A menni vagy maradni dilemmájára s egy régi költőre* címmel publikált költeményében. A Muratáj millenniumi számában *István királyunk Szent Baljában pengető* című verséből idézek:

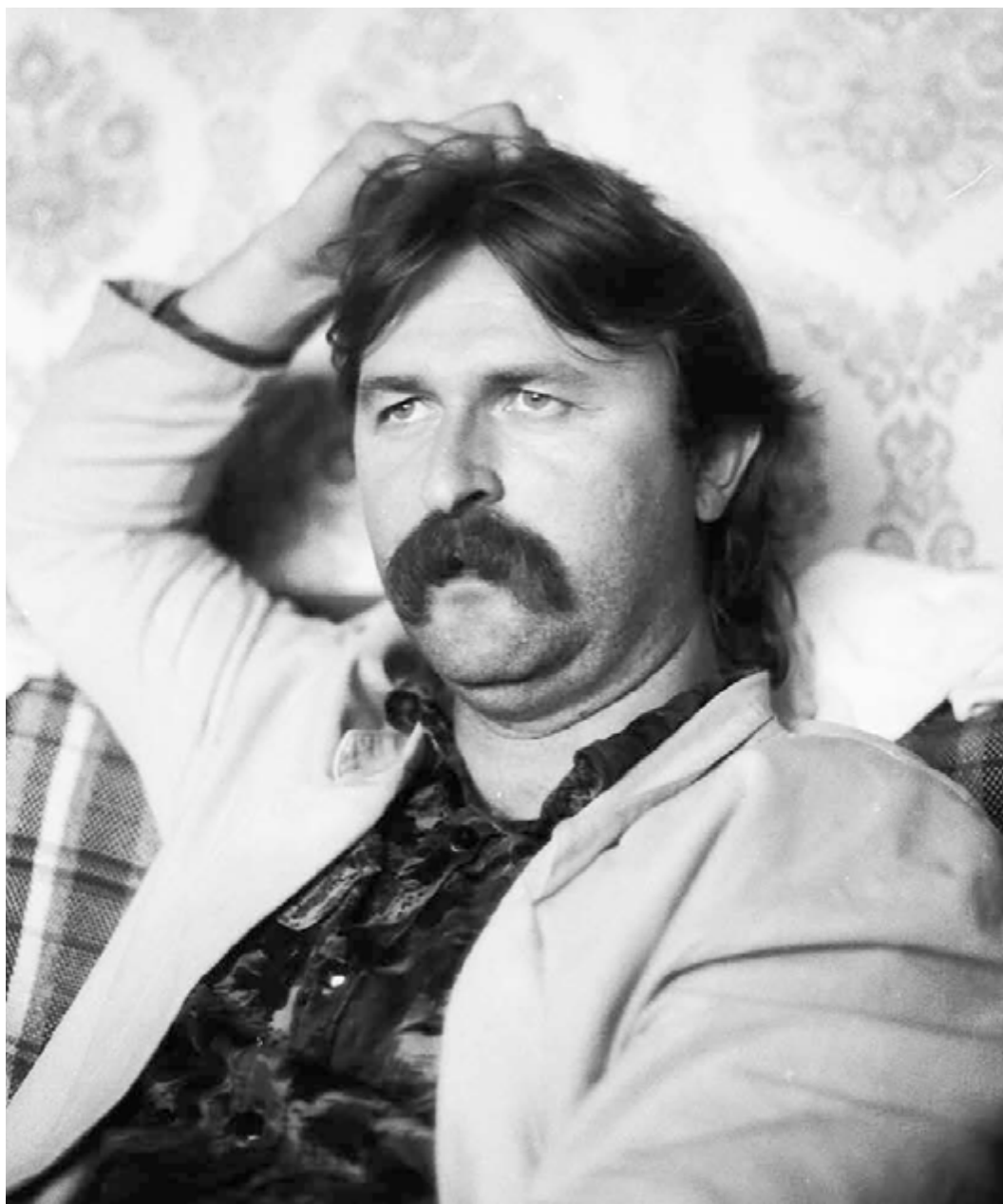
„Szent István királyunk,
tekints szenvedő népedre,
könyörögj érettünk,
hogyan eltelve bölcsességgel

*ne bántsa már többé
magyar a magyart.”*

Az a meggyőződése, „hogy kisebbségi irodalmak a világon mindenhol – az irodalom anyagából kifolyólag – nyelvmegőrző, nemzetmegtartó szereppel bírnak, s egy közösség öneszmélését, identitás-tudatát erősítik, s ezáltal a beolvadás elleni harc egyik leghatásosabb fegyverének tekinthetők főleg itt, Közép-Európában”.

Nos, ha van valaki, „aki a romlás, szétszórátás és a szétszóródás annyi ténye ellenében is kis közösségek szellemi összetartozását emberség és magyarság jegyében példaszerű erkölcsiséggel szolgálja és képviseli”, az: Bence Lajos.

Köszöntsük őt!

Fotó: Tari István

Halász Albert

Szószüret

Bence Lajos köszöntése

A Hetés mellkasában dobbanó kis falu
– ki tudja már ki volt Günter és portája
Göntér háza vagy csak hazátlanok tanyája
az ott csilingelő beszédről már szó sincs –
a pellengérré szégyenült országzászló
a kicsapós pajzán szoknyás harangláb
a becsapós hívogató föl is út le is út
a már csak fényképről fakultan visszanező
széles gatyás férfiak és kontyolt asszonyok
a hazává kényszerült házak csalánt ölelő falai
százéves cséplőgépbe lökött balladák
itt kísértő agyonlőtt kósaannák
botkarddal vitézködő suhanc gergűzük
a vízben ázó kendőr és a tegnapi borgyu
letúnt korok emléke és savanyú fröccse
a vacsoralepke szédült vaksi tűztánca
a haláltáborba küldött asszonysírások
és gyerökszipogások elnémult emléke
a vidék minden elhantolt fájdalomja és
ötvenhat koraszült vajudása adott
téged küldött az elveszett hétfejű mese
téged a szomorú ég és a boldog remény
téged ebbe a vad korba ebbe a sárba
pásztorbotnyi ceruzával e síkságra
teleírni minden fölszántatlan földet
hogy barázdává műveld a parlagot
brázdabillegető-írógép szót vetve
megtörve a prózai csöndöt örökre
páncélszavakkal vagy fölverteze
üsd vágd ne sajnáld a burjánzó szögazt
szárazon fröccsenjen a pudvás koponya
és e színházi szünetben megállva
hörpintsd ki szöméreggel teli kupádat
igyál betyár és pengesd a lantot
szóljál dalon által zengve harsonán
hallasd a hangod ne buslakodj
föl a fejjel van gerinced van jussod
ám ne feledd nagy úr a pergő idő
a halántékd fehérre festi majd elveszi
gégédben fakul a mondanivaló
aztán elakad majd a szálkaszó
mert addig jó amíg odafönről
le nem szólnak mindezért
csak szaporán még sokáig

rakjál rendbe minden igazat
igazítsad meg a szóказlat
hogy majd könnyebb legyen
amikor ránk dobják a hantot
írjál költő írjál ez a sorsod
legyen bő a szószedet
tudod verseid a szószéked

Pál Péter

Phaiákoktól hazafelé

Bence Lajosnak

I.

Magasztos, titokzatos viharok,
mély sötét, hová hajónk rohan,
te vizes, kék padló és lágy,
fehér lámpafény,

s te tenger,
hol egykor achái vitorlák
lobogtak s szemtől szemben
hidrákkal és megalodonokkal,
izzadtan, nyúttan és szétpattant
karokkal, a rekedt torok legutolsó
szusszanásnyi erejével
üzentek hadat az éjnek
hős hopliták,

itt most én állok.
Én vagyok, kinek lelkét
végigsimítja e csordultig telt
sűrű révület, arcomon a déli
nap nyoma villog vörösen,
és ernyedő végtagokkal dőlök
hátra a hatalmas hajó fedélzetének
rúdjai alatt, míg csengnek és
ringnak köröttem lágy, pihe
tündérek – a múlt hírvivői,
kik felfedik zefíri olajfák és
kék árnyék alatt türemkedő
mirtusok titkát.

A bánat e két kerítés
és árboc oldalán vet magának
ágyat,
és feledni kell, ölelni és

leróni önmagunk tartozását
az önsanyargató odüsszeuszi
tévelygés végállomásán.

Kip-kop, néha-néha benyit
hozzám egy-egy ősrégi sugallat,
a távoli szigeten kis falu csillog,
míg keresztül szelem, tengeri
paripán vágatom végig a
semmi közepét.

Nosza, a lég is megbékélt,
nem fojtasz többé rám ragadt
daganat, örök fülledtség,
a szégyen és vereség bélyege,
amelyet mint Sámson próbáltam
széttépni mindenestül.

Semmi, üres, néma sötétség,
áldott magány.

Nyolc napja vagyok távol mindentől.
Az akták és könyvek szanaszét
hevernek feldúlt szobámban,
a ceruza tompa, a toll is kiürült.
Az udvaron most harmatcseppek
csusszannak végig a gazon,
mely tanyát vert anyám rózsái
közt és kígyózva telepszik a
karcolt homokos betonra szüntelen.

II.

Jövök! Úton vagyok!
Bár érzem, sejtem, hogy a virradat
a kikötőben újra nyomasztva
permetezi rám a vádat, a hallgatagságot
és a kirekesztettek jelbeszédével,
tilosban járva, kővé dermedten
ámulok majd, hogy én, kinek
e világhoz fikarcnyi közöm, mi végre
vonszoló a röhej homokzsákját?

És mikor csobbanok egy oázis húsébe,
mely megtisztít a tévhit szagától,
lélekkel és lendülettel traktálva?

Phaiákok földjéről jövök.
Azaz, valaha így hívhattál.
Az ő tutajuk szellemét szórják a
habzó hullámok fürtjei.
A szélcsöndben, kis zugokban

megpihen a vágy
és hallgatok, csodálva szemlélek
egy messzi fényt...

Ők azok, a phaiákok, Nauszikaa
csábító illatába burkolózva,
Poszeidónt dühítő szabad nép!
Gyertek! Legyetek szívem révészei,
nem bánom, ragadjatok magatokkal,
megkötözve, bilincsbe verve,

és szálljunk, suhanjunk a holnapba,
amely millió mérföldre innen
egy zafirkék vidéken, páfrányok
és ablakban díszelgő sivatagi
rózsák közt zajlik majd
az öröklét élvezetével,
puha bőrrel, elalélva, pihenve.

Közétek való lennék, ostobák!
Ne vessetek a mélybe, a sárba
hisz szárnyam iszapos ragacsban
rúgástoktól széthasad, és zokogva
ficáncolok a közönség előtt, e kérdések
porondján, ami egyazon barbár kálváriák
tűzes kopjáival és rabszolgák
igáinak terhével...

Tán hírt is hoztam én.
A kagyló majd megsűgja.
Az óceán hangja.

Csak ne bántsatok, mert
akár egy amfora, földre hullok
és a szilánkokon megvágjátok
lábatoikat s fájdalmatoktól
földön fetrengve, kivérzitek
a figyelmetlenség fekete epéjét,
a szemrehányás nyálkáját,
a nevetség nedvét.

Mindent!

Kardos Ferenc

Ágrólszakadt töredékek

Bence Lajos barátomnak

Óh, Istenem! Csak ennyi:
Bencésedem keserédesen.

Bor alvadt íze a számban,
szódáé – szóé, mire vártam
s mi nem jön már soha,
de mi fölriaszt minduntalan,
s átlők álmon, végzetem.

Nekem ötven pár, neked hatvan
indokod volna megállni e nagy Hallban
– a világ üresen, csak oszlopok
s oszlopok mögött lesők, kezükben
csokor, fegyver, aktatáska, pecsét,
hangszóró, de mi meg nem állunk,
óránként mondjuk fel a leckét,
percenként leszünk dühösek.
Gyilkolnánk is néha, de
legyintünk s belevarrjuk haragunk,
keservünk, lázadásunk
egy-egy törékeny szóba,
– aztán várjuk elmúlásuk.

S közben változik minden:
a táj elvadul vagy díszletté merevül,
az ember új eszméket próbál magára
öltetni, erőltetni, értetlenül,
örökéhes és örökszomjas.
A híreket szorongva szemlézi:
a robbantások egyre közelebb,
az ölelések egyre ritkábbak.
Atyaisten! Anyaisten! –
Kí tudja, hol vagy?

Olvasom: szóval rendet vágsz.
Szóval: én csak a kerítést javítgatom
az örökmozgó határszélen.
A vadak ki-be járnak és a sírást se
akasztja meg a drót,
az eső meg átcsap rajta.
Aki jön, megszólíthatatlan,
aki megy, nem hallja
már a kiáltást sem,

el nem éri a hang.
S mi őrködünk.

Őrködünk? Csak magunkért,
őseinkért való dicstelen tett,
öngyilkosság. Jövő-menő kinevet.
S ha kérdik, merre a határ,
mutatjuk kötelességünk rúdjaival,
ritkán odavágva, hogy bizony
maradnánk. De hamar
kiürül köröttünk a táj.

S mi marad: néma pincezug,
nyaranta csonkított fű,
szeretve sebzett szőlő,
ekével nyársalt rög,
kapával gyilkolt gaz: virágjára
rácsodálkoztunk még tegnap.
Meg a zajos csönd
és a félszilaj panoráma.
No és barát, ki ölel, ha lát,
s bár egy betűt se olvasott
tőled, késztet parolára.

Születésnap. Jó alkalom, hogy
kiszedjük a cövekeket a megyéből,
s újra verjük határainkat,
az igazságot keresve legbelül.
De az igazság is mozog,
kergetőz az istenekkel.
Mégis: kell a határ s határjel:
a szóvég, a pont, a vessző.
Minden esztendő első és utolsó napja.
És a köztük feszülő idegszál, min
ott függ minden, miből –
hetvenkedve-hatvankodva –
a szebbeket mutatjuk másnak,
rongyosat, sebeset eltagadva,
de készen az elszámolásra.

Mert számon tartott az ember!
Így vagy úgy, ítéletre, kegyelemre.
Ott vagy te is – vésetként –,
pálcámon, mi törik majd
a végső számadáson.
De ha törik is, egyik
felén akkor is ott maradsz,
– fél-velem – barátom.

Hinni a kaszaélű szavakban

(Bence Lajos *Szóval vágok rendet* című kötetéről)

Elmúlt két kerek születési évfordulójához hasonlóan (a félszázadikra a *Hazatérítő*, öt évvel később a *Vallani* látott napvilágot), a 60. fényét is kötettel aranyozta Bence Lajos. A Pannon Írók Társasága és az MNMI közös kiadásában, a Pannon Tükör Könyvek sorozatában megjelent *Szóval vágok rendet* válogatott és új írásokat tartalmaz, összesen közel ötvenet. A javarészt mára a szerző védjegyévé lett – az „avangárd gyökerekhez” visszanyúló – hosszűversekben, az értékelmutatás mellett, a korábnál még erősebb a panaszló hang, mely immár nemcsak nemzetiségi létkérdéseket, de a személyes sors problémáit is felveti. S ez a „saját nagyfáj” – ahogy Magyar Ágnes nevezi utószavában –, gyöngyként születik meg a világra-gyónás kínja által, annak verejtékcseppjeiből. A tiszta, fájdalmas-őszinte szavak éle pedig, akárcsak a szántóvető ősök kaszájéé, megszabadít a kártékony konkolytól, rendet tesz az élet mezején.

Már a kötet élére emelt *Vers magunkról...* igazolja a költő kimondásra-elhívását. 56-os nyári születését követő csecsemő-erősödése a kibomló forradalomé, világra-eszmélése lyukas zászlók suhogásának és az országos ravatal mártírjai szentségének emlékével teljes, mely – ha haloványan is – máig átsüt a homályon, belülről fáj, szólásra készíti. Mint korán, egy életre megkapott imperatívusz, erkölcsi parancs. S ahogy a hazát elhagyók számára ilyen kell(ett), hogy legyen az elkísérő magyar szó, nekik még inkább az, noha őket a haza hagyta idegenben.

A *Tomboló türelemben* ciklus címadó darabjában ennek áldozatairól is megemlékezik: a vesztes világháborút követően a hrastoveci, sterntali és a többi hasonló koncentrációs táborba internált 558 nemzet-társunkról, akiknek egyetlen bűnük – mint Csúrog, Zsablya, Mozsor vértanúinak vagy a tisztaistvánfalvi és más lágerek deportáltjainak – származásuk volt. De szkeptikus a közel hatvan esztendővel későbbi uniós csatlakozást illetően is, tudva, hogy az sem fogja megoldani a fennálló nemzetiségi problémákat (*Máskor meg ilyenek jutnak eszébe...*). Ráadásul a lendvahegyi idillt, a személyes kisvilág békéjét megtörő kilátó megvalósulásának ugyancsak ez lett az eredője. A „bábeli gaztett-másolat” előbb a természeti, majd az épített környezetet teszi tönkre szigorú rendezettségével (*FÁJREND-katasztrófa*), aztán a lelkeket mételyezi (*Vízión a torony árnyékában*), hogy végül az egyetemes romlás, a sokszázados kultúrtáj eltűnésének jelképe legyen (*A jövő pusztítóinak*). Az elkövetkezőkre vonatkozóan, joggal teszi fel értékfeltű kérdését a szerző:

„... lesz-e ki
felmászik, felkúszik
úttalan utakon a Hegyre,
s talál-e Olajágot?”

Nem véletlen, hogy még a pincebeli örömök meghitt pillanatainak (*A Karma karma*) helyét is a bizalom (*Kérdések nélkül, végül*), illetve a hiábavaló csodavárás (*Várnál*) miatt a hit megrendülése veszi át. S az „istenáldotta kétségbeesés” profánná fosztja az imát (*Himnusz-töredék a XXI. századra; Jövendőmondó újévre*), mindennapivá díszteleníti a *Credot* (*Hiszekegy a kiábrándulásra*), sőt nem kíméli a nagy „Öreget” sem (*Reménytelen ŰL*). Ám erőt ad a történeti minta, az országos gondoktól szorongatott, és ugyancsak a megmaradásért viaskodó, „örök határon túl”, Zrínyi példája, aki tudta:

„... fel kell építeni
a várat, a templomot,
mely ellenáll minden

gaznak, akadályá lesz
összeesküvésnek, széthúzó
akarattal. Épüljön: vár
vártán, az új Remény és
Hit vára, melyen nem
vehet erőt a Halál.”
(*Zrínyi Új várat épít*).

A porában is örök, megálmodója hírét hírelő alkotás pedig, érték-mivoltában, a lendvai toronnyal szemben felmutatott, vállalt alternatívává is válik. Ugyanakkor a Zrínyi-vers a második, *Megszólítalak, megszólítanak* ciklus nemzeti jeleket megidéz, illetve dedikált darabjaihoz köt át.

A *Mikszáth Rogaškában nyaral* a legnagyobb palóc a Monarchia kedvelt fürdőhelyén, Rohicsan eltöltött kellemes tartózkodásainak állít emléket, felelevenítve az író itteni szokásait, napi elfoglaltságait, az előző ciklus profánabb szövegeit ellenpontozó *Isten a legszebb Lélek-Álom* Ady hitéből táplálkozik, míg a *Nagy László lobogó sörényű lovaira* a fenyegető, ártó szándékú hatalmak ellen kér oltalmat. A Nagy Háború kitörésének centenáriuma alkalmából a pusztító örület áldozatául vetett katonáknak szentel írást, köztük annak az Ábel Kornél segédtsíznak, akinek *A Karszt* című isonzói frontregényét maga fordította magyarra. S Hagymás István élet és mű szinkronicitását áttekintő kötete kapcsán, József Attila tragikus végének teljesülését is meggyászolja (*J. A. horoszkópjára*).

A szűkebb pátria felé térve, ugyancsak szavakba temeti a közelmúltban eltávozott barátokat, rokonokat. Köztük a színházi kötődésű P. Annát (*Sóhajok az Illés szekeren távozó után*), a bánáti L.-t (*Búbánat-bánat*) vagy a vajdasági születésű újságírót, Hornyik Miklóst (*Van, hogy*). A legszebb gesztus azonban az édesapának, a munka és a tisztesség testesítőjének versbe-örökítése, ami most, elvesztése után, a csillagokba emelt mauzóleummá nemesül (*Műemlék-vers apámnak*) – két közlése (a megelőző kötetben és itt) így különböző jelentéssel, jelentőséggel bír.

De – műfaji hagyományoktól eltartó – háromsorosokkal (*Ágrólszakadt haikufűzér*) adózik az irodalmi édesapa, Szúnyogh Sándor emlékének is. A fáról hullott gyümölcs-sors árvaságát a műhely éltetése, közösségi heve oldja – összefogásra, új szigetté-kapaszkodásra biztatja a fiatal tehetségeket (*Sz. S. késői intelme a Sasokhoz*), a náluk beérkezettebb Szebivel (Császár Sebastijan) pedig saját tapasztalattal osztja meg, a semmiből-alkotásról (*A semmiről egészen*). S az értékteremtő munka családi példaként, örömmel látja a legifjabb – a dédapa által immár örökre félbehagyottat is folytató – faültetési lázát a kapornaki tájház „tündérkerti Édenében”:

„Nagyra nőj! – emellek magasba
én is biztatón, szelíd
hitegetőn, közben unokám szorgalmát
lesem, hogy fogja kicsiny kezében
a kapát, húzza a rögöt a gyökérre,
nagyra nőjtek, nagyra nőjtek!”
(*Nagyra nőjtek!*)

Mert a hegyi tevékenység, a foglalatosság a gyümölcsfával és szőlővel, a pálinka- és borkészítés, ha az hittel és szívvel, alázattal és a minőség iránti elkötelezettséggel történik, mélyen rokon a műalkotás létrehozásával. Bence Lajos jól tudja ezt, s nem véletlenül állítja egymás mellé a Kovács Lajos lentihegyi pincszentelőjére írt verset a Kossuth-díjas keramikus, Németh János köszöntésével (*Gyöngyöző agyag, gyógyír kiszikkadás ellen*) és a Göntér Endre kolontári képei ihlette – történeti áthallásuktól sem mentes – szöveggel (*Vörös körkörös, avagy farkába harap...*).

Élet és írás kapcsolata fűzi össze a záró, *Maradok a szóval, maradok a szóban* egység korpuszát. Folytatva a kötetindító biografikus vonulatát, szót emel az elmúlt ünnepekért (*Karácsonyaimat visszakerem*), visszalátogat a Ménesi úti kollégiumba (*Valaki halkán népdalt énekelte*), egyetemi emlékeket elevenít a 70-es évek Budapestjéről (*Nagyonfájiban*). S miután vállára vette az Utassy-keresztet (*Írni-inri*), a szóalás akarva-akaratlan vállalását, nemcsak a vers születéséről (*Ahogy békésen...; Kinek*

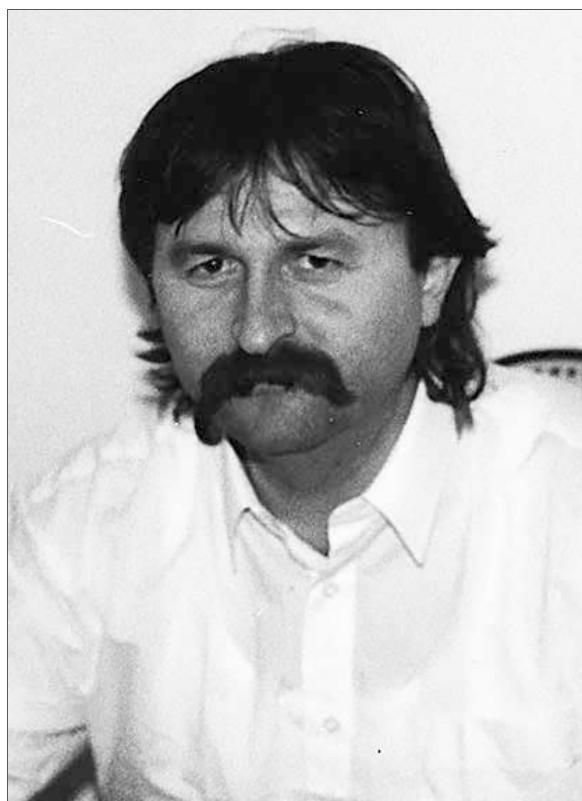
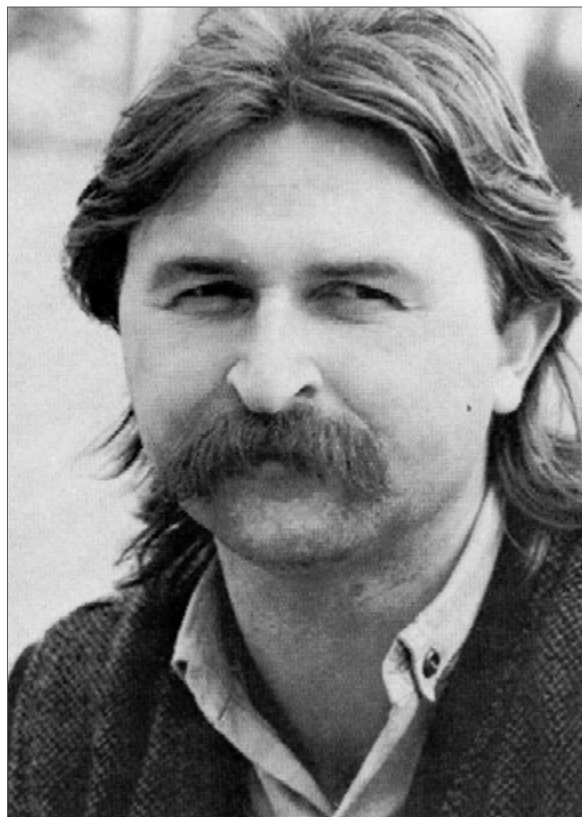
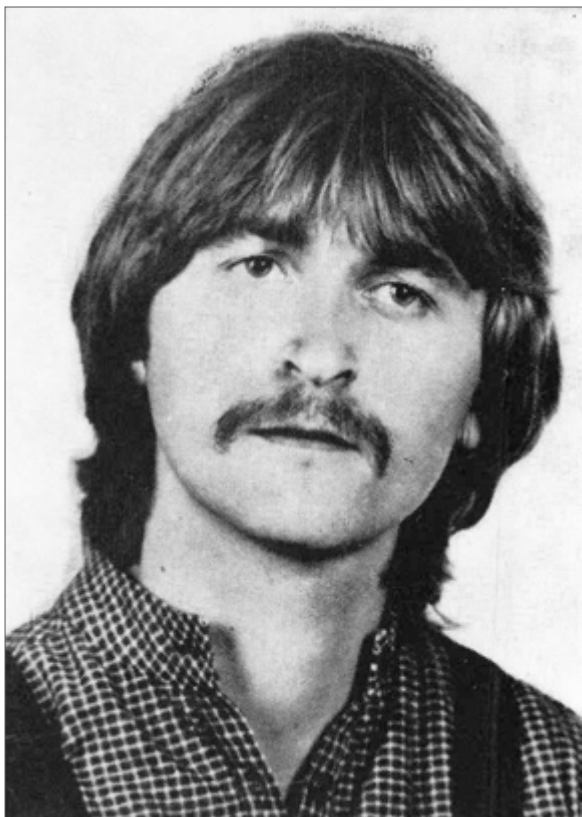
kell?), de a talált témákról (*Vers a Boldogságról; Reciklált téma és vers*) is vall. Utóbbiak közé éppúgy beemeli a *Rövidék* több mint harminc esztendőát átfogó, avantgárd nyelvjátékait vagy a hátsó borító két – egyébként szintén a költőelőd – *Hungária Kávéház? – Kávéház Hungáriá!*-jának darabjait eszünkbe juttatható – szellemes rögtönzését, mint a Zalában az utóbbi időben népszerűvé vált, fővárosi és vidéki alkotók eltérő lehetőségeit felmutató szöveg-variánsokat. A csak „köttü”-nek csúfolt helyi „híresség” iróniával festett arcképének vonásaiban pedig nem nehéz a szerzőre ismerni (*Változatok egy talált témára; A fővárosi-vidéki költők témára II.*). Ám, amint írja: „ha fölnyűszít a holdra, / olyan mint a fajkutyák bármelyike, / (...) / fajára büszke, vátesz, rohan utána / sok kopó”. S a „perifériális irodalom” szótári címszava és a megalázóan kevés honor (*Perverz versike*) is hatásos ellensúlyozást nyer végül a „bronzba fagyasztás” által (*Közbülső helyzetben*).

Vlaj Lajos sors-mintája, a „növekvő gyalázat”, „sokasodó félelem” és ezzel együtt a saját lombhullás, a föld lassú archoz-emelkedése (*Őszülő színek mögül*) ellenére, a Berzsenyivel „elestvéledő” költőben megerősíti: *mégis megérte*. Ahogy, összegző jelleggel, a kötet zárlatában számadást von (*Születésnap*):

„... gondoltad-e Vers, hogy annyi
kompromisszum-kényszer
után, létlelet-gyárosként, sehol sem
jegyzett, az 'egyetemes magyar
irodalom' és a 'határon túli'
frázisába beleveszejtve, vidéki
'költő-fejedelem' titulus, és millió
új Létlelet birtokában, a létezés
gyönyöreiből kiábrándultan,
– hiányzó és talán szándékosan
kihagyott Élet-tortáim
jelentik majd az örömet –,
s elfeledettnek hitt lékekkel
és élékkel teli harcaimban
a spirituszt, ernyeteg perceimben
a megnyugvást, s a felismerést,
lakonikus válaszként a létre:
talán, mégsem éltünk hiába...”

S az életmű egészéhez hasonlóan, nem volt hiába a gondok miatti szólalása sem – hiszen beérik a vetés, és rendet vágznak majd fényes szavai. Ez a kimondás, ez a költészet igazi ereje.

(*Pannon Tükör Könyvek, MNMI-Pannon Írók Társasága, 2016*)

Egy vita árnyékában: Kisfaludy Sándor megjelenése Kisfaludy Károly és Kazinczy Ferenc leveleiben

Kisfaludy Sándor és Kazinczy Ferenc nyelvújítás körüli vitája ismert és jelentős eleme a magyar irodalomtörténetnek.¹ Kevés szó esik azonban ennek tárgyalásakor Kisfaludy Károlyról, Sándor öccséről. Pedig Szemere Pál kifejezetten rá hivatkozott abban a Kazinczynak írt levelében, melyben megpróbálta meggyőzni széphalmi barátját, hogy hagyja ki a *Himfy* című, meglehetősen konfrontatív epigrammát a *Tövisek és virágok*ből: „Kisfaludy Károly, testvére Sándornak, nékem Pesten laktomban Vidánk körül ismerősem, dicsekedve beszélé hogy Kisfaludinak falán Petrarcának képe függ Kazinczytól, ilyen forma felül írással: Himfynek, a' Magyar Petrarcának, csudálója Kazinczy. Hát ez nem sugallhatna e valamit?”² Kazinczy nem hallgatott Szemerére, az epigrammakötetbe végül bekerült a Himfy-verseket bíráló epigramma.

Fél évtizeddel később maga Kazinczy Ferenc is kapcsolatba került Kisfaludy Károssal. Levelezésük 5-5 darab 1820 és 1823 között keletkezett levélből áll, legalábbis ennyiről van tudomásunk. Kazinczy monumentális levelezése mellett Kisfaludy Károlyé eltörpül, pár száz tételre rúg, ami annak köszönhető, hogy „míg Kazinczy irodalomszervezésének a levelezés bizonyult a legcélszerűbb eszközének, az irodalmi középponttá »fejlődő« Pesten élő és munkálkodó Kisfaludy Károly messze nem tulajdonított oly jelentőséget a levelezésnek, mint Kazinczy.”³ A fent említett levelekben Kisfaludy Sándor neve is rendre megjelenik, hol nyíltan, hol csak utalásszerűen.

A következőkben Kisfaludy Károly és Kazinczy Ferenc leveleiből emelek ki néhány részletet, hogy bemutassam, miképpen jelenik meg kettejük párbeszédében Kisfaludy Sándor. Hogyan befolyásolja az ő személye Kisfaludy Károly és Kazinczy viszonyát, s miképpen hat vissza ez a viszony Kisfaludy Sándor és Kazinczy Ferenc a korszakot is meghatározó kapcsolatára. Ezzel pedig a 1820-as évek kulturális működésére is rálátás nyílik. Egy átmeneti időszakéra, melyben a jelentőségükből fokozatosan veszítő irodalmi levelezések és az egyre inkább felértékelődő személyes kapcsolattartás egyaránt hatást gyakoroltak az írói kapcsolatok fenntartására és a kulturális élet megszervezésére.

Kisfaludy Károly, bár Szemere már az 1810-es években megemlíttette egynémely levelében, csak azután kereste fel saját maga Kazinczy Ferencet, hogy ismertté vált drámáival. Az első levele idején már ünnepelt drámaíró volt, de még nem az a nagy irodalomszervező, aki az új nemzedék élére állt a 19. század második évtizedében. Kisfaludy Sándor nevét Kazinczy említi először Károly első levelére írt válaszában:

„Örömemet a' Te szereteteden neveli az a' gondolat, hogy szerencsétlen öszveakadásom után Sándor testvéreddel, legalább az egyik Kisfaludynak dicsekedhetem barátságával. Ő és én nem egy ösvényen járunk, 's nem látom miért kellene, miként lehetne nekem tekintenem őtet kancsal szemekkel. Mint Szerelem' Dallosa ő nekem mindég nagy marad, 's én nem ismerek Írót, a' ki együtt

¹ A dramaturgia kialakulásának okáról és alapvető hiányosságairól Czifra Mariann írt mélyreható elemzést. Ld. CZIFRA Mariann, *Kazinczy Ferenc és az ortológusok, Árnyak és alakok az 1810-es évek nyelvújítási mozgalmában*, Budapest, Ráció Kiadó, 2013.

² Szemere Pál Kazinczy Ferencnek, Lasztóc, 1816. január 30. = KazLev XIII, 3116. lev., 454.

³ FRIED István, *Kisfaludy Károly „irodalompolitika”-ja* = F. I., *Magyar irodalom(történet), Fejezetek a magyar irodalmi modernség történetéből*, Szeged, Tiszatáj Könyvek, 2010, 25.

bírna, vagy egygyütt bírt volna minden tökélyt, 's annyira elhomályosítana minden másokat, hogy mellette az igaz fény ne ragyoghasson.”⁴

Kazinczy tekintélyét növelte, hogy irodalmi ellenlábásának öccse nála jelentkezett verseivel, hozzá fordult beavatásért.⁵ Válaszlevelében a Kisfaludy Sándorral való viszonyára külön kitért, noha Kisfaludy Károly egyetlen szót sem szolt bátyjáról. Igaz, ha nem is teljes bizonyossággal, de a „nem egy ösvényen járunk” részlettel párhuzamba állíthatjuk Kisfaludy levelének azon részét, miszerint: Kazinczy „felemelkedve a tudoska ösvényrül, mélyebben betekéntett volna a Művészség Templomába.”⁶ Talán Kazinczy erre a mondatra fűzte fel válaszában a Kisfaludy Sándorra vonatkozó részt.

Kisfaludy mondatában van egy részlet, amelyet Kazinczy érthetett a Sándorral való vitájára, s könnyen interpretálhatta úgy, hogy Károly mellette foglalt állást ezzel: „Nincs Hazámban, kit nyugtobb szívvel mernék magam felett Birónak – meg hívni, mint Tek. Urat, kinek az Irígység, és rágalmozás törjei annyiszor le perkettek [!] mellyérül.”⁷ Először Kazinczyt mint elsőszámú műértőt jelöli meg, ezzel pedig legitimálja Kazinczy recenzióját a Himfy szerelmeiről. Másodsor pedig minden Kazinczyval való szembehelyezkedést irigységnek és rágalmozásnak nevez, amellyel Kazinczy nézőpontjának helyességét erősíti. Így nem várt helyről kap megerősítést igaza felől. Kazinczy a válaszában is azt hangsúlyozta, hogy bármennyire értékeli Sándort, nem kivételezhet vele, mikor megítéli.

Kisfaludy Károly sikeres kapcsolatfelvételét így az a tény is segítette, hogy ő Kisfaludy Sándor öccse. Kazinczy pozitív válaszát követően Károly joggal feltételezhetette, hogy az *Aurorához*, újonnan indítani szándékozott irodalmi almanachjához való felkérését is szívesen fogadja majd, ám csalatkoznia kellett. Húvös levél érkezett válaszként Kazinczytól második levelére, ahogy Horváth János találóan rámutatott: „a széphalmi mester, csak »Tekintetes úrnak« szólítva a nemrég még »nagy fényű« férfiút; verssel nem szolgálhat az *Aurora* számára, mert ami volt, azt már elküldte Igaz Sámuelnek, talán kérje attól a feleslegest.”⁸ A válasz hidegségének okát ezúttal Kazinczy egy másik levelezőpartnerének leveléből ismerhetjük meg. Igaz Sámuel ugyanis már 1820 októberében felkereste Kazinczyt. Számot adott arról, hogy szándékában állt már előző évben almanachot kiadni, de Kisfaludy Sándor pénznyereményének erre a célra való felajánlása után úgy látta, hogy ezt megcsinálják nélküle is a pestiek; azonban most egy hiteles informátor még évekre való késést előjelez a pestieknél, úgyhogy mégis saját kézbe veszi az almanach elkészítését.⁹ Kazinczy egyrészt azt gondolhatta, Kisfaludy Károly értesült Igaz szándékáról, s csak ezért gyorsítja fel a pesti almanach munkálatait, keresztbe téve így egy jó kezdeményezésnek, másrészt talán úgy vélte, megbízhatatlan figura, ha évek alatt sem tudta megcsinálni az almanachját, harmadrészt pedig, s esetünkben ez a legfontosabb: Kisfaludy Sándor neve a támogatók között gyanúsan csenghetett neki.

A hideg válaszevél nem véletlenül kitért Sándorra is: „Ez az Almanach a' Szép-Nem kedvéért adatké-ki leginkább; illő tehát hogy a' Szerelme' Énekei is találtassanak benne. Poesisünk e' részben kevésbbé gazdag mint óhajtánunk lehet és kell. Bár a' Tekint. Úr nagyfényű testvére effélékkel gazdagítaná az Almanachot.”¹⁰ Bár Kisfaludy Sándorra igen pozitív jelzöt használ („nagyfényű”, épp mint amit Kisfaludy Károlyra is aggatott első levelében), Kazinczy itt mégsem a dicséretét fejezi ki, elég határozottan arra utal Károlynak, hogy forduljon a bátyjához, ha verseket akar. Kazinczy információi alapján Kisfaludy Sándor és pénze állhat az *Aurora* hátterében, amelyről Kisfaludy Károly a levelében egy szót sem ejtett. Feltételezhetette, hogy az idősebb Kisfaludy testvér ízlésvilágát közvetíti majd a kiadvány.

Kisfaludy Károlynak következő levelével sikerült tisztáznia a helyzetet, alázatos hangvétellel,

⁴ Kazinczy Ferenc Kisfaludy Károlynak, Széphalom, 1820. március 29. = KazLev XVII, 3840. lev., 116.

⁵ A hírt tovább is adja nem sokkal ezután Kis Jánosnak. Ld. Kazinczy Ferenc Kis Jánosnak, Széphalom, 1820. április 10. = KazLev XVII, 3845. lev., 136.

⁶ Kisfaludy Károly Kazinczy Ferencnek, Pest, 1820. március 15. = KazLev XVII, 3838. lev.

⁷ Uo.

⁸ HORVÁTH János, *Kisfaludy Károly = Horváth János összes irodalomtörténeti munkái*, kiad. KOROMPAY H. János és KOROMPAY Klára, III., Budapest, Osiris Kiadó, 2007, 717.

⁹ Igaz Sámuel Kazinczy Ferencnek, Bécs, 1820. október 24. = KazLev XVII, 3909. lev., 265-266.

¹⁰ Kazinczy Ferenc Kisfaludy Károlynak, Széphalom, 1821. január 20. = KazLev XVII, 3940. lev., 372.

tanítványi elköteleződéssel szólta Kazinczyhoz.¹¹ Olyannyira meggyőző volt a levele, hogy nemcsak visszanyerte Kazinczy jóindulatát, aki válaszlevelében már újra sokkal közvetlenebb módon, „Édes kevélységem”-nek¹² szólította őt, hanem még hatással volt Kazinczy és Kisfaludy Sándor viszonyára is. Kazinczy ugyanis ezt követően levélben kereste fel Kisfaludy Sándort, és békejobbot nyújtott neki, aki erre írt, hosszan kifejtett válaszlevelében (mely éles kontrasztban áll Kazinczy tömör levelével) el is fogadta azt.¹³

Kazinczy egyrészt ezután sokkal pozitívabban nyilatkozott Kisfaludy Sándorról Károlynak írt üzenetében, melyben megköszönte az *Aurora* tiszteletpéldányát: „A' bátyád Dobozyja valóban igen szép, a' Nemzeti Éneknek pedig óhajtom, hogy azt minden Magyar tanulja-el, 's reggeli és estveli könyörgése mellett mondja el teljes szívből, teljes lélekből és minden erejéből.”¹⁴ Másrészt a hír pesti terjesztésével igazi bizalmaskodó gesztussal Kisfaludy Károlyt bízta meg: „Most pedig, eggyik nagy kevélysége az én életemnek, jer, 's halld tőlem azt az öröndetes hírt, hogy Sándor bátyád erántam meg van engesztelve. Hagyd tudnom ezt azokkal a' kik engem szeretnek, hogy osztozhassanak örömben.”¹⁵ Kisfaludy Károly igazi beavatottként jelenik meg itt, aki nemcsak tudja, kik azok, akik Pesten Kazinczyt „szeretik”, hanem ő maga a kiválasztott, aki informálhatja Kazinczy örömről őket.

Kazinczy utolsó ránk maradt Kisfaludynak küldött levelében is dicséri Kisfaludy Sándor *Aurorá*ban megjelent regéjét.¹⁶ Ebben a levelében ír Kazinczy az *Aurora* riválisával, a *Hébével* és annak szerkesztőjével, Igaz Sámuellel való kapcsolatáról, s szabadkozik amiatt, hogy csak Igaz almanachja kapcsán hallatta a hangját.¹⁷ Ez a levél készítette Kisfaludy Károlyt arra, hogy ő maga is valljon az *Auroráról* s így bátyja az *Aurora* megalapításában betöltött szerepéről is: „Kis jószágomba utazván Sándorral értekeztem szándékomról: hogy tudniillik Literaturánkat egy zsebkönyv kiadása elősegíthetné, 's én eltökéltem annak eszközését. Ő Doboziát általadta, azon felyül az ugyan akkor nyert 400 forintot a Marczibányi fundatiojából ezen célra szánta.”¹⁸

Ezután aztán elmaradtak a levelek, vagy ha írtak is egymásnak, nem tudunk róla. Kisfaludy Károly nem bizonyult igazán hű tanítványnak, inkább a saját útját járta.¹⁹ Az 1820-as évek elején folyó levelezésben egyszer sem válik központi elemmé Kisfaludy Sándor személye vagy a Kazinczy Ferencsel folytatott irodalmi vitája, ugyanakkor a téma mégis végig jelen van. A felsorakoztatott példák szép ívet rajzolnak ki a három literátor kapcsolatáról, meglehetősen összetett, gyakran ellentmondásos viszonyaik egymásra hatásáról és ezen keresztül a korszak kulturális életének mozgásairól.

¹¹ „Nagy érdemű férjfiu! Kedves barátom! Engedd az érdemetlennek hogy ezen hangon felszöll hozzád, és baráti szívét, mely érdemidet egész tellyében érzi, ujonnan ajánlja...” Ld. Kisfaludy Károly Kazinczy Ferencnek, Pest, 1821. május 13. = KazLev XVII, 3975. lev., 444.

¹² Kazinczy Ferenc Kisfaludy Károlynak, Széphalom, 1821. május 29. = KazLev XVII, 3979. lev., 455.

¹³ Kazinczy Ferenc Kisfaludy Sándornak, Széphalom, 1821. augusztus 20. = KazLev XVII, 4007. lev., 523.; Kisfaludy Sándor Kazinczy Ferencnek, Sümeg, 1821. október 20. = KazLev XVII, 4016. lev., 548-552.

¹⁴ Kazinczy Ferenc Kisfaludy Károlynak, Széphalom, 1822. február 16. = KazLev XVIII, 4051. lev., 37.

¹⁵ Uo.

¹⁶ „A' bátyád' Regéje, a' Te vissza vissza néződ [...] nagy fényei Literaturánknak.” Ld. Kazinczy Ferenc Kisfaludy Károlynak, Széphalom, 1822. december 31. = KazLev XVIII, 4144. lev., 226.

¹⁷ „Hogy igaz velem atyja (iskolai társam) által szoros összefüggésben van; hogy midőn Zsebkönyve kiadásáról gondolkozott, tanácsomat kérte és azt mind Zsebkönyvében mind Hébejében követte, hogy Verseim' Csomóját neki felküldöttem, hogy én nem vagyok igen termékeny Verselő, és így sokat nem adhatok — mind ezt fogod tudni: de nem azt, hogy valamint Hébe felől szöllék a' Kurír' Leveleiben forró ömledezéssel, úgy szöllék, 's talán még forróbban, Auróra felől is, 's nem az én hibám, 's nem egészen az Igazé, hogy ezt az utóbbat a' Kurír fel nem vette.” Ld. Uo.

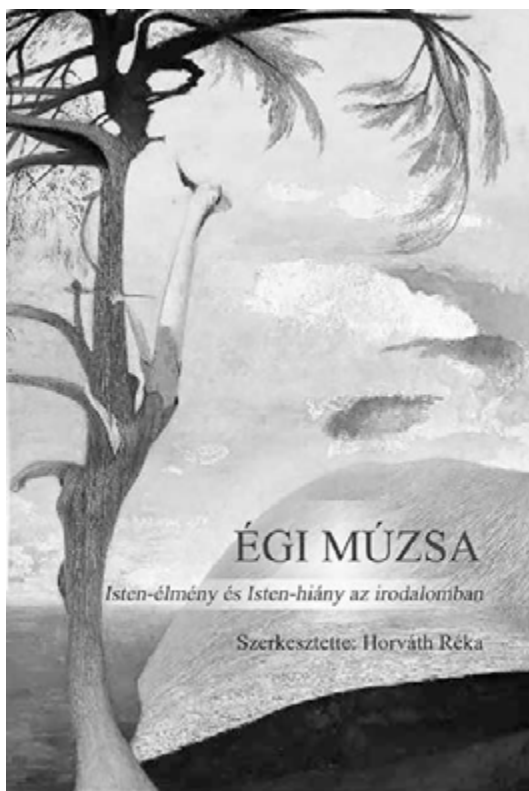
¹⁸ Kisfaludy Károly Kazinczy Ferencnek, Pest, 1823. január 10. = KazLev XVIII, 4148. lev., 233.

¹⁹ Legelső levelében még kérte, hadd ajánlhassa Kazinczynak a várnai csatáról írt drámáját, második levelében szabadkozott, hogy már kész van, de még nem lehet kiadni. Később pedig már szóba sem hozta. Nem véletlenül, ugyanis a dráma sohasem készült el. Fried István szerint: „Túláságosan kézenfekvőnek tetszhet annak kijelentése, hogy időközben meggondolta magát, nem kívánta a letűnő irodalmi »vezér« pozícióját erősíteni, hiszen e vezérségre maga pályázott. Ennél bonyolultabb (és valószínűbb) annak feltételezése, hogy olyan drámát nem szándékozott már írni, amelyet problémamentesen Kazinczynak ajánlhat.” Ld. FRIED, *i.m.*, 26.

Szabó P. Katalin

Lelkiségi vonatkozású irodalom a kortárs kultúrában

(Az *Égi múzsa: Isten-élmény és Isten-hiány az irodalomban* című kötetről)

2016. június 13-án mutatták be a Horváth Réka által szerkesztett *Égi múzsa* című kötetet a budapesti Kossuth Klubban. A könyv a Savaria University Press gondozásában jelent meg, és Horváth Réka 2014 óta hallgatható azonos című

rádiós műsorából készült, mely azóta is a Mária Rádió programjának fontos része. A kéthetente szombatoként követhető, lebilincselő irodalomtörténeti beszélgetések végre olvasható formában is a közönség rendelkezésére állnak.

A Hargittay Emil méltató szavaival nyitó előszót követően tizennégy interjúból épül fel a kötet, melyek a magyar vallásos irodalom évszázadain kronológiai sorrendben ívelnek át a kezdetektől (*Ómagyar Mária siralom*, 13. század vége) egészen a 20. századig. Az egymást követő interjúk arányai talán arra engednék következtetni, hogy a vallásos irodalom jelentősége az idővel arányosan csökken (11:3 arányban szerepelnek 20. századi témák), de rögtön az előszó rávilágít arra, hogy ez nem így van. Hargittay Emil szerint „Hallatlanul fontos, ami a modernitás irodalmában megjelenik a vallásossággal és az egyéni hittel kapcsolatban, s erre a kiindulásul szolgáló irodalmi művek alapján – Adytól kezdve Babbitson, Radnóti, József Attilán és Pilinszkyen keresztül Borbély Szilárdig – a beszélgetések éles fényt vetnek.” (8.) A cezúrát a felvilágosodás századában jelölték ki, akkor ugyanis a vallás személyes kérdéssé vált, míg korábban elválaszthatatlan része volt a mindennapoknak és a kulturális életnek. Azonban a recenzens hangsúlyozná, hogy a felvilágosodás nem volt ateista, a hit és Isten jelentősége nem csökkent a felvilágosult gondolkodók számára, a vallás a felvilágosodás idején megkerülhetetlen politikai kérdés is, mely a mindennapi életet gyakorlatilag meghatározta: a cenzúrában számított, hogy egykori jezsuiták voltak-e a cenzorok, az országgyűléseken még az ülésrendet is befolyásolta stb. A kötet némiképp akaratlanul is (hiszen Horváth Rékának szándékában állt a 19. század reprezentálása a műsorban, de idő hiányában nem tudott a program készítésének az első szakaszában a reformkor, a klasszikus irodalom és a századvég korszakaiból kutatót meghívni) érzékelteti ezt a cezúrát azzal, hogy a felvilágosodás és a 19. század vallásos irodalmából nem szemezget, holott rendelkezésre áll mérvadó vallásos költők, írók munkássága a korszakokból: például a 18. századból Dugonics András piarista szerzetes, akinek művében, az első magyar regényben Árpád fejedelem egyházalapítóként jelenik meg, vagy Ányos Pál pálos szerzetes, aki a szentimentális költészet jelentős alkotója. A 19. században Tompa Mihály református lelkész is volt, Czuczor Gergely pedig bencés szerzetes, amellett, hogy a ma Czuczor-Fogarasi szótárként ismert hatkötetes lexikon fő szerzője is, és a sor

hosszan folytatható volna.

Szép érdeme a Horváth Réka által szerkesztett műsornak és kötetnek, hogy az interjúk szoros és jól követhető logikai ív mentén ismertetik meg a vallásos tematikát az érdeklődőkkel a tudományos kívánalmaknak is tökéletesen megfelelően, de a közérthető ismeretterjesztést szem előtt tartva. Az első nagyobb csoport a Mária-tisztelettel kapcsolatos interjúkat foglalja magába. Az első két interjú (két különálló és külön elhangzott beszélgetésben) Madas Edittel és Szelestei Nagy Lászlóval készült. A párbeszédek témái Madas Edit nyelvtörténetessel az *Ómagyar Mária siralom*, Szelestei Nagy László irodalomtörténetessel a Mária siralmak, prédikációk voltak. Gondolatébresztő mindkét dialógus, s talán azért is hasznos egymás utánosságuk, mert élesen rávilágít arra, hogy két tudományág milyen eredményesen képes egymással társulni egyazon témát illetően. Míg Madas Edit hangsúlyozta ugyanis, hogy az *Ómagyar Mária siralom*ról „azt, hogy szélesen elterjedt volna, nem gondolnám” (16.), Szelestei Nagy László arra hívta fel a figyelmet, hogy „Mindenesetre a szavak változásából talán bizonyos következtetés levonható: »az egyetlen egy fiam« és ehhez hasonló megfogalmazások [...] állandó fordulatai ezeknek a monológoknak” (29.). A recenzens mindezek alapján azt gondolja, hogy ez éppen arra utal, hogy az anyanyelvű bibliaismeret, a bibliai műveltséghez köthető kifejezések és egy bizonyos szövegcsoporthoz meglehetősen biztos ismerete emiatt nagyon korán adható.

A kötet CD-mellékletén meghallgathatók azok a népelemek (és az elhangzott rádióadások is), melyeket Medgyesi S. Norbert történész hozott a műsorba, mikor a népelekekről és a néphagyományról beszélt. Jellemzően ismeretterjesztő interjújában olyan érdekességekről is tájékoztatta hallgatóságát, mint például, hogy a középkori miséken „mindig a szköla énekelt” (37.), az iskola, amely a gregorián énekkultúrának – ma úgy mondanánk – együttese volt, és bemutatta a két legfontosabb magyar énekeskönyvünket: a *Cantus Catholici* (1651, Lőcse) és a *Cantionale Catholicum* (Csíksomlyó, 1676). A Hubert Ildikóval készült interjú pedig arra a kérdésre felel, hogy vajon mit énekeltek a *Himnusz* megszületése (1823) előtt? „Kölcsey Ferenc *Himnusz*a előtt a katolikus magyarság a *Boldogasszony Anyánkat* énekelte ünnepélyes alkalmakkor, míg a reformátusok a *Kilencvenedik zsoltár Tebenned biztunk eleitől fogva* énekét.” (47.) A beszélgetésből megtudjuk azt is, hogy előbbi keletkezési ideje a 18.

század elejére tehető.

A következő nagyobb interjúcsoport a prédikációkkal, imakönyvekkel és énekeskönyvekkel kapcsolatos. Maczák Ibolya Káldi György prédikációiról és azok továbbhagyományozódásáról beszélt (Káldi György jezsuita szerzetes volt, akinek 1626-ban jelent meg katolikus bibliafordítása, mely az első egybefüggő katolikus bibliafordítás volt). Maczák Ibolya a hitszónoklatokkal kapcsolatban beszélt a 17-18. századi retorikakönyvekről, a korabeli papképzésről és a retorikai tanulmányokról is. Bajáki Rita Medgyesi S. Norberthez hasonlóan két interjút is adott Horváth Rékának: az elsőben Pázmány Péterről és az első imakönyvekről, kiváltképp Pázmányról (Pázmány, *Imádságos könyv*, Graz, 1606), mely már nem egy idegen nyelvű imádságos könyv fordítása volt. A második interjúban pedig egy, a katolikusok körében rendkívül népszerű imádságról beszélgettek: *Esterházy Pál nádor imájáról*. Jól látható, hogy a kötetben és a műsoron sikeresen – mintegy vörös fonalként – vonult végig a Mária-kultusz, ugyanis, ahogy Bajáki Rita is elmondta a nádor imádságáról, „ez egy országfelajánló imádság, ami abba a hagyományba illeszthető, mely szerint Szent István Szűz Mária oltalmába ajánlotta Magyarországot”, még azt is megtudjuk, hogy augusztus 15-én¹ kötelező volt elmondani az ünnepi szentmisében (89.). Bajáki Rita kutatása eredményes volt, sikerült feltárnia tényleg a nádor volt-e az imádság szerzője, s a feltárás, a kutatómunka menetét tanulságos módon ismertette. Papp Ágnes az 1651-ben megjelent *Cantus Catholici* énekeskönyvről beszélt interjújában. A könyv jelentősége vitathatatlan, ahogy arra Papp Ágnes is rámutatott: „A *Cantus Catholici* tekinthető a leginkább hivatalos és a 18. század végéig folyamatosan kézben tartott katolikus énekeskönyvnek, hiszen újabb és újabb kiadásai láttak napvilágot. 1675-ben a második kiadás, és azután a 18. században még másik három.” (103-104.) A műsor kilencedik adásában, Báthory Orsolya beszélt a főpapi szövegekről, a barokk főpapi, kiváltképp az esztergomi érsekek udvara körüli reprezentációról. Az interjúból megtudhatjuk, hogyan függ össze a 18. századi érseki reprezentáció a 19. században átadott Városligettel, de betekintést nyerünk az érsekekhez szóló magyar nyelvű alkalmi költészetbe is: „A magyar nyelvű köszöntés nem olyan gyakori a korban, mert a fentebb stílt, az

¹ 1038. augusztus 15. Szent István halálának napja, ezen a napon ajánlotta apostoli királyunk Magyarországot Mária oltalmába.

alkalomhoz illő nyelvet a latin jelentette. Ennek megfelelően sok esetben latin nyelven hangoztak el a szónoklatok [...] Emellett magyarul és németül is hangozhattak el köszöntők [...] Viszont általános szokás volt az, hogy ha a három nyelv bármelyikén is hangoztak el a köszöntők, az érsek ugyanazon a nyelven válaszolt, ha erre alkalma nyílt.” (124.)

Medgyesi S. Norbert második interjújában a Mária-napokról (szept. 8. Kisboldogasszony ünnepe, szept. 12. Mária neve napja, szept. 15. Fájdalmas Szűz Mária ünnepe) beszélt az egyik legnagyobb hatású ájtatos könyvvel, a *Makula nélkül való tükörrel*² kapcsolatban: „Azért jelentős ez, mert az egész magyar nyelvterületen olvasták, megért, ha jól emlékszem, közel húsz kiadást 1712-től, háromszáz év alatt. [...] Ez a mű Szűz Mária és Jézus Krisztus életrajzát tartalmazza, nem csak a szentírási részek, hanem középkori prédikációk, misztériumjátékok, népelemek hatására, és nagyon szépen írja le Szűz Mária születését, innen van az a néphagyomány, hogy a legszebben az esztendőben szeptember 8-án kel fel a nap.” (129–130.) Az interjú második felében a Szent István-énekeskönyvről, valamint a Szent László-énekeskönyvről beszélt.

A következő három interjú témája a 20. századi vallásos irodalomba enged betekintést. Ezek közül az első Pomogáts Béla interjúja volt a 20. század istenköltészetéről, Babits Mihály, Ady Endre, Szabó Lőrinc, József Attila, Radnóti Miklós költészetéről. Pomogáts Béla kiemelte a *Vigília Örök tűz* (Lukács László, Rónay László, Pomogáts Béla szerk., 1986.) és *Innen és túl* című kötetét (Lukács László, Rónay László, Dékány Endre szerk., 2005.), melyeket a közönség figyelmébe ajánlott, mint olyan antológiákat, melyek vallásos irodalomból kínálnak ízelítőt. Szénási Zoltán interjúja Isten és ember viszonyáról szólt az irodalomban korszaktól függetlenül. Az interjú elején Aquinói Szent Tamástól vezeti a hallgatót/olvasót a gondolkodástörténetben az Istenbe vetett megrendíthetetlen hittől (mely világlátásban a teológia sacra doctrina) az újkorig, amikor „a 18. és 19. században ez a gondolkodástörténeti folyamat eljut odáig, hogy a társadalmi élet minden területén megtapasztalhatjuk a szekularizációt, a profanizációt.” (157.) Szénási a korábban már említett szerzők mellett Pilinszky, Borbély Szilárd költészetéről és szellemi hagyatékáról is beszélt. Jelenits István Pilinszky János költészetéről, publicisztikájáról, Pilinszkynek az

² A *Makula nélkül való tükör* facsimile kiadásának bemutatója éppen idén volt, 2016. február 23-án.

Új Ember munkatársaként végzett tevékenységéről számolt be interjújában.

A kötet záróinterjúja Kővári Rékával készült, aki a *Makula nélkül való tükör* facsimiléjének bemutatásában is részt vett. Interjújában a Kájoni énekeskönyvről való ismeretekbe, Kájoni János 17. századi erdélyi ferences munkásságába vezette be a közönséget, bemutatta a *Deák-Szentes kéziratot* és annak keletkezését. Utolsó interjúként való szerepeltetését Horváth Réka a bemutatón azzal indokolta, hogy a beszélgetések elhelyezését a kötetben a rádióban elhangzott időpontokhoz igazította, vagyis az időbeliség a kötetbeli sorrendet is meghatározta.

Az interjúkötet rendkívül olvasmányos és magával sodró, élvezetes olvasmány. Ám mivel ez a könyv egy megvalósulásban és még jelentős alakulásban lévő koncepcióba enged betekintést, ezért szükségszerűen számol hiányosságokkal, melyekre a korábbiakban rámutattam. Nagy fájdalom, hogy Pomogáts Béla is csak megemlítette Sík Sándort, Dsida Jenőt vagy Beney Zsuzsát. A jövőben az ő munkásságukra is érdemes lenne kitérni. Talán nyitott fülekre és lélekre találnának kortárs vallásos költőkkel készült interjúk, érdekes lehetne lancu Laurával, Ughy Szabinával való beszélgetés istenes verseikről. De ez a kötet és ez a munkásság még nincs befejezve, ahogy Hargittay Emil előszavában olvashattuk: „Gyakran hangoztatott régi magyar mondás: a »végre nézz«.” (9.) Bízunk benne, hogy messze még a vég.

(Volkra Ottó János–Magyar Múza Alapítvány, Savaria University Press, 2016)

A magyarországi jakobinus mozgalomról szlovák szemmel

(Eva Kowalska–Karol Kantek *Magyar rapszódia avagy Hajnóczy József tragikus története* című kötetéről)

A közép-európai Habsburg monarchiával foglalkozó történészek kutatásait gyakran nehezítik nyelvi problémák, hiszen a nemzetiségileg és felekezetiileg roppant összetett képet mutató térség történetét nem lehet pusztán magyar, latin vagy német nyelvű források alapján megírni, a teljesebb kép eléréséhez érdemes – például a magánlevelezésekben előforduló – szláv vagy román nyelvű iratokat is bevonni, illetve a környező országok kutatóinak szakmunkáira is támaszkodni. Bár ideális – és valószínűleg sajnos csak kivételes – esetben bírhatja egy magyar történész egyszerre a legelterjedtebb világnyelvek mellett a szlovák vagy a román nyelvet is, mégis a velünk szomszédos orszá-

gok kutatóinak szakmunkáit leginkább akkor ismerheti meg a magyarországi tudományos közösség és az érdeklődő szélesebb publikum, ha magyar nyelven is kézbe vehetik ezeket a köteteket. A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézeté Demmel József sorozatszerkesztő segítségével eddig hat kötetet adott ki magyar vagy szlovák nyelven, lehetőséget teremtve ezzel arra, hogy a mindkét ország kutatóit érdeklő témákra vonatkozó szakirodalmi munkák könyvnyelven hozzáférhetőek legyenek. Ezek közül a sorban a negyedik egy eredetileg 2008-ban Pozsonyban megjelent mű fordítása, amelyet Eva Kowalska, a Szlovák Tudományos Akadémia Történelemtudományi Intézetének munkatársa és Karol Kantek, Modor városának helytörténésze jegyeznek.

A szerzőpáros által írt *Magyarországi rapszódia avagy Hajnóczy József tragikus története* nem az első tudományos munka, amely a Martinovics-féle összeesküvés egyik főszereplőjének, Hajnóczy Józsefnek az életét dolgozta fel. Maguk a szerzők is röviden ismertetik a 19. század végén Hajnóczy József Rajmund és Mokry Ferenc által írt vonatkozó műveket, azonban megjegyzik, hogy ezekből még arról sem tudhatunk meg pontos adatokat, hogy mikor és hol született Hajnóczy, illetve hogy ki volt az apja. A 20. század folyamán több jelentős szakmunka is igyekezett korrigálni, illetve felderíteni származásának és életútjának részleteit (mint például a jakobinus összeesküvés kapcsán kivégzett személyek exhumálását végző kiváló antropológus, Bartucz Lajos 1919-es vagy Bónis György 1954-es Hajnóczy monográfiája). A *Magyar rapszódia...* ezekhez képest is tud új ismereteket szolgáltatni. Valószínűleg éppen ezért írja az

utószóban a jakobinus mozgalom mártírjáról 1998-ban szintén monográfiát kiadó Poór János, hogy a Hajnóczy-kutatások egyik alapművének tekinthető kötetet tartunk a kezünkben.

A kötet újszerűségét két szempontból lehet megragadni. Egyrészt a megírás módja eltér a legtöbb tudományos munkát jellemző szigorú vonalvezetéstől, és amint azt a szerzők meg is fogalmazzák, száraz szakirodalom helyett inkább egy detektívregényhez illő, izgalmas stílusban gombolyítják fel az események fonalát. Másrészt a kiterjedt levéltári és tárgyi emlékek utáni kutatásuknak köszönhetően valóban sikerült érdemben új forrásanyagot feltárnia az alkotóknak, és ezzel a korábbinál pontosabb képet festeniük mind a Hajnóczy család származásáról, mind pedig Hajnóczy József jelleméről és életútjáról.

A munka szerkezete alapvetően három részre tagolható, melyeket a tartalomjegyzékben is olvashatunk, és ezeket további alfejezetekre bontotta a szerzőpáros. Az alapos historiográfiai áttekintés, a módszertani ismertetés és a célok kijelölése után az első részben a kötet megírásakor talán legnagyobb feladatot jelentő munkát végezték el a kutatók, ugyanis megpróbálták rekonstruálni Hajnóczy József származását. A probléma meglehetősen összetett, mivel annak ellenére, hogy valószínűleg a család egy tagja katonai érdemeiért 1659-ben nemesi címet kapott, Józsefet és közvetlen felmenőit nem sikerült ehhez a nemesi ághoz kapcsolnia a szerzőknek, pedig erre maguk a 18. századi családtagok is több alkalommal kísérletet tettek. Emellett a szerzők felhívják a figyelmet két további nehezítő tényezőre. Egyrészt maguk a család tagjai már a 19. század elején sem tudták meghatározni, hogy pontosan hogyan épül fel a családfájuk, illetve I. Ferenc uralkodása alatt a Habsburg-udvar mindent elkövetett azért, hogy a jakobinus összeesküvőknek még az emlékét is eltüntesse, így Hajnóczy József életét és munkásságát is igyekeztek semmissé tenni. Mindezek ellenére mégis elmondható, hogy a szerzők elérték céljukat, és az olvasó egy alapos és részletes képet kaphat a felvidéki Hajnóczy család történetéről, sőt külön kiemelendő, hogy ehhez olyan eddig feldolgozatlan forrásbázist sikerült bevonniuk, mint például a ruszti evangélikus plébánián őrzött eredeti leveles anyag, vagy a család felajánlásából a modori evangélikus gyülekezetnek adományozott kehely. A fejezetben bemutatásra kerülő, roppant szövevényes családi kapcsolatok könnyebb áttekintését segíti a kötet végén található családfa, melyet Karol Kantek állított össze. Bár a részletgazdag leírás alapvetően az egész munkát jellemzi, ugyanakkor a települések nevének és elhelyezkedésének, valamint

az idegen kifejezéseknek rövid magyarázatai még élvezetesebbé tették volna az olvasmányt.

A kötet második szakaszának fontos erénye, hogy nemcsak egy lineárisan felépített pályáivet követhetünk végig, hanem megismerkedhetünk a 18. század végének politikai, társadalmi és kulturális kontextusával is. Hajnóczy társadalmi emelkedéséhez fontos adalékul szolgál például a korszakban az ügyvédekre érvényes előírások ismertetése, a hivatalvállalás feltételeinek bemutatása, illetve az olyan összefoglalások, mint például a 18. századi szabadkőművességre vagy a korabeli újságírással kapcsolatos részletek.

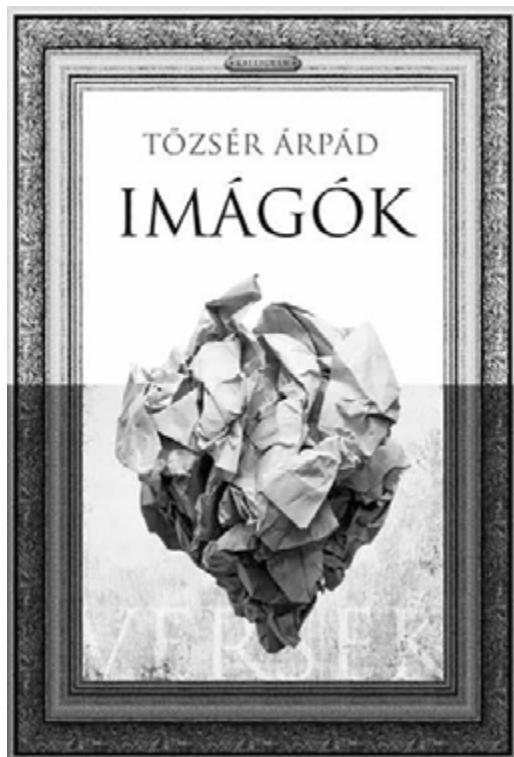
A harmadik szakaszban fejtik ki bővebben a szerzők a jakobinus mozgalom működését, majd bukását. Annak ellenére, hogy ebben a fejezetben olvashatjuk a legtöbb forrásközlést, így Martinovics Ignác vagy Hajnóczy József vallomását is, mégis kutatói szemmel vizsgálva ezt a részt, talán itt kerül elő a legkevesebb új ismeret Hajnóczy sorsával kapcsolatban

A kivégzés bemutatása után nem maradt más hátra, mint a Hajnóczy halálát követő események rövid ismertetése – így például annak is utána jártak a szerzők, hogy mi lett a sorsa Hajnóczy mennyasszonyának –, illetve, hogy kitérjenek a jakobinus összeesküvés utóéletére. Ezek után 16 oldalnyi illusztrációt tekinthetünk át, melyek között megtalálhatóak a fontosabb írásos és tárgyi emlékek képei, illetve Hajnóczy életének néhány fontosabb működési helyszínéről – így például a vukovári megyeházáról, ahol szerémségi alispánként viselt hivatalt – készült képek. A munka legvégén Poór János utószavában méltatja a szerzők eredményeit, majd egy névmutatóval zárják a kötetet az alkotók.

Elmondható tehát, hogy nemcsak egy újabb Hajnóczy-monográfiát vehet a kezébe az olvasó, hanem egy valóban új eredményeket bemutató, izgalmas kötetet sikerült immáron magyar nyelven is elérhetővé tennie a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének, akik ráadásul példamutató módon, az interneten elektronikus formában is közrebocsátották Eva Kowalska és Karol Kantek monográfiáját. Az alapos munka elolvasása után talán csak az utolsó fejezet végén érezhetünk némi hiányt, hiszen bár kérdésként felvetik a jakobinus összeesküvés talán máig legvitatottabb személyiségének, Martinovics Ignácnak a túlértékelt szerepét, ezzel a problémával végül csak érintőlegesen foglalkoznak, ami azonban bizonyos szempontból érthető, hiszen művük főszereplője Hajnóczy József, nem pedig Martinovics Ignác volt.

(Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete, 2016)

Tózsér Árpád: *Imágók* – „verses” levél egy csodaöreghez

2016. június 22.

Kedves Árpád! Elolvastam sok tekintetben is ritkaságszámba menő kötetedet. Nyolcvan évesen is töretlen erővel taposod a megkezdett utat – ez bizony önmagában sem akármiféle teljesítmény. Valóban. Nem mondom, hogy példátlan, mert ismerek hasonló csodaöreg rajtad kívül is. „Csodaöreg” – a csodagyerek mintájára magam alkotta szó, eredetileg Búzás Huba költészetére találtam ki. Ő hatvanöt éves korában debütált, s azóta (elég volt neki másfél évtized) hét kötetével már egész életművet tudhat a magáénak. (Az akceleráció jelensége, íme, visszajáról: a szellemi teljesítmények fordító tükrében.) Hasonlóan későn érő típusnak tekintem magamat is. Sőt: már-már fiatalodom.

De, gondolom, így van ezzel minden alkotó – ahány újabb mű, annyi újjászületés. S ezt persze a Te költészetedre is igaznak kell tekintenem. Valahogy úgy, ahogy arról már Baudelaire is beszélt *A fájó Párizs* záróversében:

*nem híg könnyeket sírni mentem oda;
de mint vén szerető buja és vén lovagja,
ki az ördögi-nagy szajhától ittasan
ifjúsága hevét szüntelen visszakapja.*

„Az ördögi nagy szajha” itt természetesen Párizs, a Te verseidben az európai hagyomány. De esetekben ez még nem is elég: egy „nem középiszolás fokon” képzett intellektus kultúraösszegző törekvését látom évezredek hagyományának egy múltját felejtő korban történő átjárására. Láthatóan erre törekszel – újraélni és legálább verseidben feltámasztani a minket így-úgy mégis csak meghatározó múlt különböző történéseit-hiedelmeit. Ebből a szempontból is árulkodó *Egy toposztörténet születése* című versed: a mítosz (jelesül itt a trójai Thesztór és bonyodalmas családja történetének) felidézése, mely több mint egyszerű újraéneklés – klasszikusan modern (posztmodern?) dekonstrukció: a mai ember szája íze szerinti kifosztása egy hajdan gazdag hagyománynak: „Ké/sei tengerek vizén hányódó szellem/hajó a toposz, lehúzza a létbe tőkesú/lya: a hazugság, az áruulás, a halál. É/hes halfarkasok csontig fosztják a ha/lott hajózók rothadó történeteit.” „Éhes halfarkasok”: mintha Te lennél. Te is „csontig fosztod” a költészetedben szinte tálcán kínált s valódi ingyenecnek szánt étkeket. (Étvágygerjesztőül előtűnk költöd el ebédedet.) Éhkoppon (azonban?, éppen ezért?) mi sem maradunk. Sőt. Veled együtt lakmározhatunk a jobbnál jobb falatokból: „kiemelem a / csomagtartóból a táskámat, tömve imágó/vázlattal, verskezdeménnyel.” Ez az „imágóvázlat” itt egyáltalán nem véletlenül

kerül levelembe. Mert azt is látom (ám), hogy kultúraösszegzésednek és hagyományidézé-
sednek pszichésen és költőileg mi az eredmé-
nye, sőt haszna: a krétai Minósz labirintusában
raboskodó emberevő szörnyetegnek, a jungi
Selbst-nek egyszerre nyitász szabadulási útvo-
nalt és megszólalási lehetőséget. E kötetedben is,
mint jóideje (ha jól sejtem, a *Mittelszolipszizmus*
óta), imágók gyártásával kereskedel. Ezek kezes-
kednek verseidért s önmagadért. Mint a kötet-
cím-adó esetében is: „...a szlovákiai magyar
költő / – mintha valami előszobában állt volna
– egyre vetkezett. / Elegáns mozdulattal letette
fejét, majd karját, / előbb egyiket, aztán másikat.
/ Kibújt a húsából is, s mikor / a hajlongó vers
az utolsó / csontját is átvette tőle, / s már csak
lebegő érzékenysége s póre / tudata jelezte, hol
volt azelőtt feje és szíve, / egy álltól az alsó sze-
lelőig hasított sérvén keresztül / belépett Mittel
úr emlékeibe.” Ez a Mittel úr a közép-európai
ember léthelyzetére és történelmére illesztett
s merőben kitalált figura, de a szerzőnek („a
szlovákiai magyar költőnek”) legsajátabb élme-
nyei-mondandói megszólaltatására ad alkalmat
(az idézett versben pl. családfájának a bemutatá-
sára). Alakját-alakmását jelen kötetedben is
hasonló funkcióban, „a második világháborút
követő tragikus idők, s benne egészen konkrétan
a csehszlovákiai magyarok, s még konkrétan:
a gyermek Tózsér egzisztenciális meg-
próbáltatásai” rajzolatában láthatom. Azzal a kis
különbséggel, hogy itt a fiktív alak neve (Mittel
úr) helyén a pszichikus képződmény és a költői
eljárás fogalmának együttes megnevezése
szerepel (imágó – „*Imágók*”). Ha végiggondolom
hosszú költői pályád alakulását, kedves Árpád,
nagyon is célra tartónak látom a változtatást.
Nem mintha nem lenne a rád oly jellemző
hasonmásképzés gyakorlata nyilvánvaló, sőt,
szemet szűrő a vak számára is. De mégis. A
vaknál is lehet rosszabb – nem árt a szájbará-
gás. Vagy nézzem máshonnan? A ma született
számára minden vicc új – előzőeken (hadd
gyakorolják az ütésváltást) föladod nekik – nem
a leckét: a labdát. Imágók – ezek a Te kreatúráid
s egyúttal Te magad. Az osztott személyiségű
ÉN, mely kultúrkörünk hanyatlása idején is léte-
zik. Még. Ha tűntében is: „Az ÉN-múlásra nincs
magyarázat, / kudarcaival még próbálkozhatom.
/ S közelíthetem azt a Magamat, / mely az ÉN s a
Nem-ÉN mellett valami / külön minőség,
Harmadik Anyag.” Valami ilyesmi születik a

folytonos alakcserében. Mert szerepeiben nem
egyszerűen hasad az ÉN – mintegy a fönt emlí-
tett és néma Selbst szavaként új minőségekre is
ébred. A közvetlen kifejezés kiterjedés nélküli
helyét elfoglaló párbeszéd távolságtartásában,
a történetmondás epikus s a jelenetkezés drámai
szituációteremtésében. S ez, ugyebár, merőben
más verskarakter, mint a szokásosan alanyi költő
lírai nagyotmondásáé. Valami más, ami persze
szintén az anyaggal, a tárggyal való becsületes
birkózásban képződik. Jut eszembe itt Hegel
Estétikájának a költői eredetiségről fogalmazott
gondolatfutama, mely szerint ez (az eredetiség)
sokak hitével ellentétben nem különködés és
ötletbörze: „...a valódi objektivitással azonos, és
oly módon egyesíti az ábrázolás szubjektív és
tárgyi elemét, hogy a kettő már semmiféle ide-
gen mozzanatot nem tartalmaz.” A Tózsér-vers
karaktere pontosan ilyen: tárgyi elemnek
többnyire a kultúrkinccs egy-egy kiválasztott s
gondal aposztrofált mozzanata, szubjektívnek
pedig a hozzá való viszony alkalmasint ugyan-
csak részletezett kifejtése. Ha tetszik: az előbbi
dekonstruálása. Mint pl. nagy élvezettel olvasott
*Heródiás*odban is (*Heródiásról, a befejezés lehe-
tetlenségéről és Mallarmé kockás sáljáról*). A sub-
jektív mozzanatot itt már a téma beállításában
megfigyelhetem: a „végelszámolások idejének”
félbehagyott, befejezésig nem jutott verse itt
önmaga kommentárjának formáját ölti s para-
dox módon mégis csak befejezést nyer. A cím
állításával szemben is. A történetelbeszélést és
a címszereplő jellemzését is paradox technika:
a kidolgozás rejtelmait ecsetelő retardáló köz-
bevetések sora élteti („a szerző-mű / már rég
nem az apa és fiú meghitt, roman/tikus viszo-
nya”, „a teoretikusok meg kapnak az alkalmon
[...]: a szerző meghalt, hirdetik frankensteini
vigyorral”). Szinte kis irodalomtörténet íródik
vers címén: ki hogy nézte és láttatta a bibliai
Heródiás alakját. Mindez a verset író gondos
oknyomozó munkájának köszönhetően: Robert
Gravesé és Stephan Mallarméé mellett, vég-
szónak persze a szerző meglepő mérlege is (az
„ellen/ségeskedő, őrjöngő Nőstény” közkeletű s
„a kígyó nyá/lától még meg nem fertezett, lili-
om ölü fiatal Heródi/ás” szokatlan mallarméi
képével szemben a Tózsér Árpád-i „törésvon-
al” érdekeltsége). S ha már itt tartok, hadd
említsem meg, kedves Árpád, az én fiatalkori
„botlásomat” is (*Szent János fejevétele*). Alakmás
és alakváltozat ez is, persze a Nőstény hagyo-

mányosabb olvasatában, de némileg mégis a Te receptúrád, a perszónaképzés szabályai szerint. S kicsit korábról a tiédnél. Ha megengeded, ide másolom (hogya is tudnád nem megengedni /!/):

*Ha majd fejem a tálcádra kerül,
mit szólsz, Heródiás?
Hogy ez volt az ára a szavaknak,
melyekkel megkorbácsoltam:
nem is parázna ágyatokat,
de gögötök hamis önérzetét?
A remegő kezű tetrarka gyáva gyilkosságait?
Bizony láttam Betlehem legyilkolt csecsemőit.
S látom a lányt is, aki már tanulja
farát riszálni: a fejemért, Heródiás.
S látom a nagyfejű, potrohos vendégeket,
az arany serleget, a lakoma borát: a vért.
Hát ez az ára a nyugalomnak,
a ti nyugalmatoknak,
hát ilyen hitvány palotáitokban a gyönyör?
Hát nem tudtátok, hogy árulásoknak
ára lesz, de az szavam nem lehet soha?
Mert maga is fejet kíván?
Életemért?
Boldogságomért?
Hát tényleg nem tudtátok,
hogya sáskaevő korom óta
minden perc a fejet veszí?*

Mindezekről még Eliot is eszembe jut. Ezúttal nem a költő, hanem a tanulmányíró, *A költészet három hangja* című előadása (in: *Káosz a rendben*, Gondolat, 1981). Ebben a lírai, a meditatív vers közvetlen kifejezésével, a magának vagy éppen senkinek beszélő költő hangjával a másokhoz szóló drámai monológot, illetve a költőiséget különböző jellemelek között „szétosztó”, a szereplők megszólalásaiba időnként szerzői szövegeket is becsempésző verses drámát állítja szembe. Költészeted legjellemzőbb vonulatáról szólva nyilván az elioti drámai monológ, a költészet „második hangja” sűg a fülemben. S az, amit róla Eliot apánk állít: „amit a drámai monológban hallunk, az magának a költőnek a hangja, a költőé, aki fölvette egy történelmi vagy egy kitalált személyiség jelmezét.” Erről még Robert Browning és Ezra Pound „perszónája” is eszébe jut: „Browning legnagyobb tanítványa, Ezra Pound átvette a »persona« kifejezést, arra a számos történelmi személyiségre utalván, akik révén ő maga beszél hozzánk; a kifejezés jogos.” Ennek itt a vége. Ehhez jóformán már

csak annyit tehetnék hozzá, amivel Eliot is zárja eszmefuttatását: „Egy nagy drámai költő világában a szerző mindenütt jelen van, s mindenütt rejtezik.” Ezt a Shakespeare-hez fogható nagyságokra érte ugyan, ennyiben a költészet harmadik hangjára, én azonban, rád gondolva, kedves Árpád, hajlamos vagyok ezt a kijelentést verseidre (ezúttal hadd nevezzem őket így: a Tózsér Árpád-i meditatív versre) vonatkoztatni. Immár nem egyszerűen poétikai, hanem (ha úgy tetszik) antropológiai és kommunikációelméleti megfontolásból. Mert ilyen vonatkozásokat is föltételezek imágóid sajátos versteste mögött. J. G. Hamann, a 18. század jeles német gondolkodója szerint a bibliai „Bábel” értelme nem meríthető ki az egekbe törő ember büntetésének magyarázatával. Isten e szent helyen először is alászállt (az emberhez), másodsor pedig a nyelvek „összezavarásával”, a többnyelvűséggel lehetőséget is adott: a párbeszéd, a szóértés lehetőségét. A kinyilatkoztatás eme olvasatával Hamann mintha egyenesen Tózsér Árpád kezére játszaná a hagyományt: teremtsen dialógust vele és ágensei között. Ezzel szétszakításra ítélt modern-posztmodern személyiségdarabkánk között is – így, hasonmási, doppelgänger: travesztáló közvetítésekkel, de még mindig párbeszéd- vagyis szalonképesen. Egyúttal példát is nyújtva rá. Ehhez már csak utószó jöhet. Könyved meglepően közeli utolsó bejegyzése: „Végül a mesélő is tárgyá öregszik, elhagyják képzeletét / s képzelete is. Az ének – akarat akaró nélkül – lebeg, / leülepszik, imává csiszolódik, baljós mítosszá aszalódik, / s ezer év múlva, 2015. november 13-án, pénteken, a párizsi / Bataclan koncertteremben újraéneklük. A leitmotiv / ezúttal egy szakértő, egy kalacsnyikóv és az Allahu akbar.” Félelmetes végkicsengése egy nagymúltú és szépreményű (?) civilizációnak. Határvidéke a fehér ember létérzékelésének. Vajon a hamanni opció még érvényes-e erre a találkozásra is? Nem oly nyilvánvaló. Jorge Luis Borges novellája, az *Averroes nyomában* hagy némi kétségeket efelől. Az Arisztotelész fordító jeles arab tudós értetlenül áll a *Poétika* két kifejezése előtt: tragédia, komédia. Tapasztalatai elégtelenek e szavak értelméhez férközni. Hogyan fordítsa? Mígnem egy lakomán a korabeli európai egzotikumban járt utazó elbeszéléséből kihámoz valami értelemfélét: a mai olvasó színházi előadásra gyanakszik. Averroes pedig, hosszas töprengés után megvilá-

gosodván, végül erre a következtetésre jut: „Arisztu tragédiának nevezi a panegiriszeket és komédiának a szatírákat és anatómákat. Csodálatos tragédiák és komédiák sokasága található a Korán és a szentély műveiben.” Íme egy jóra való, megértésre törekvő filozófus erőfeszítésének eredménye: végül is termékeny félreértése. De legjobb esetben is csupán analógia. Mert nincsen kultúrák fölötti kultúra, sem tapasztalat fölötti tapasztalat. Nyelv fölötti nyelv. Hacsak versed kalacsnyikovját és Allahu akbar kiáltását nem tekintem annak. De ezeket végképp nem szeretném.

Téged barátsággal üdvözöllek, könyved élményéért köszönettel is: P.

(Kalligram, 2016)

Részlet Dús László kiállításáról

Hetés hányatott évtizedei

Amikor csak tehetem, „bolyongok” a hetési falvakban. Gyalog, kocogva, kerékpáron vagy gépkocsival arra járva-elve, számomra mindig nagy élmény minden egyes alkalom. Talán azért van így, mert az egykor szerves egységet képező hetési közösség huszadik századi kettészakítása, megpróbáltatásai nyugodni nem hagyva, helyzetfeltárára buzdítanak. És bizonyára azért is, mert a családi gyökereim egyik erecskéje onnan ered. A méhzümmögéstől zengő vidék, főképpen a magyarországi oldalon, a múlt század közepének világát varázsolja az arra tévedő elé. A feltáruló képről azonban sajnos hiányoznak a gyerekek, a fiatalok. Sok egykori parasztudvarra már csak a gondozatlan, gazzal felvert telken a kútkáva vagy derékba tört kerítésláb emlékeztet. Az idővel dacoló, régebbi épületek ablakán leeresztett zsalukat látunk. Újabban ugyan akad néhány új lakos is, ami a fejlődés szempontjából reménykeltő jel, ám azok többsége már nem hetési, és néhány közülük bizonyára magyarul sem beszél. A szlovéniai oldalon fejlődésre utaló látvánnyal gyakrabban találkozunk, ott azonban – esetenként – a magyar jelleg még inkább csorbát szenvedett.

A magyarországi hetési falvak házainak talán a felében manapság senki nem lakik. A néhány új vagy ízlésesen felújított épület ellenére szívszorongató látvány ez. Aki hallott a huszadik század ötvenes éveinek a térséget érintő megpróbáltatásairól, a vasfüggönyről és a kitelepítésekről, valamint az első világháború utáni kettészakítottság jellegéről, következményeiről, bizonyára könnyebben megérti a mostani állapotot.

A 20. század kínos évtizedeit, ezúttal a magyarországi oldalra fókuszálva, a Szekeres és a Csuka házaspárok vallomása színesen illusztrálja. Közülük időközben – az interjú elkészítése és e szöveg megjelenése között – hárman sajnos örökre elbúcsúztak Hetés szép vidékétől. A mélyinterjúk tartalmán alapuló, szociográfiai jellegű írás, a tájegység múltjának illusztrálása mellett, a Szekeres házaspár és Csuka Ferenc emlékének is adózik.

„Én hívő, katolikus ember vagyok, és magyar” – Szekeres Frigyes és neje, Margit (született Fehér) visszaemlékezése nyomán

Gyermekévek Hetésben, 1920 után

Amikor 2008. január 31-én fölkerestem bődeházi otthonukban Szekeres Frigyest és nejét, Margitot, hamar fölismertem, hogy rokonszenves, az elmúlt évtizedek történéseit, társadalmi viszonyait tisztán látó emberekkel beszélgetek. Frigyes bácsi akkor már közel volt a 86-ig születésnapjához és kedves felesége is a nyolcvanadik életévét taposta.

Szekeres Frigyes Gáborjánházán született, 18 holdat művelő parasztcsaládban. Négyen voltak testvérek, azonban a legidősebb gyermek másfél éves korában meghalt. Halálának állítólag az volt az oka, hogy a lendvahegyi szőlőskertjükben szedett fürtökből túl sokat evett, amitől gyógyíthatatlan gyomorbetegséget szenvedett. Frigyes volt a gyermekek között a harmadik a sorban. Miután hárman maradtak életben, ő volt a középső, a bátyja és a húga között. Édesapjuk első világháborús hadirokkant volt. Az olasz fronton sérült meg, amikor a cseh tűzéréség lövedéke tévedésből az azonos hadseregben harcoló alakulat bunkerjét találta el.

Az első világháború után Magyarországon maradt hetési falvak lakosai a térségre oktrojált politikai változás után is erősen kötődtek a Dobronaki Szent Jakab ősi templomhoz. Frigyes 1920-ban született bátyját úgy keresztelték meg, hogy az ún. zöldhatáron átvitték Dobronakra. Amikor két évvel később ő született, 1922-ben, már szigorúbban őrizték a határt, ezért őt Rédicson keresztelték meg. A Szekeres család a Lendvahegyen fekvő szőlőterületet, kettős birtokos státussal, a két világháború között még művelhette. A számukra meghatározott határátlépési hely Szabólakosnál volt (a későbbi Rédics–Hosszúfalu határátkelőtől néhány száz méterrel délebbre). Frigyes, amikor már felcseperedett, legtöbbször a nagypapjával ment el a „hegyre”, ami mindig nagy élmény volt szá-

mára. Általában lovas fogattal közlekedtek. Az édesapja rokkantsága miatt ritkán tartott velük, legfeljebb csak szüretkor. A szőlőparcellájuk a híres Lármafa közelében volt, és a borospincéjük is onnan mintegy három-négyszáz méterre állt. A bor jelentős részét ott tárolták, mivel az agyagból készült épület télen kellőképpen meleg volt, nyaranta pedig a tároláshoz szükséges hűvöséget biztosította. Nagypja sokszor elmondta, hogy 34 fajta oltványszőlővel volt a telek beültetve. A legnagyobb mennyiséget az olasz- és bánáti rizling fajták képezték.

Frigyes emlékezete szerint 14 éves korig nem kellett számára személyre szóló igazolványt kiáltani, mert a szülőkében bejegyezték a gyermekek nevét is. A felesége családjának, a bödeházi Fehér családnak a zsitkóci kataszteri területéhez tartozó Rigányócon volt szőlőbirtoka. Ők is kettős birtokos státussal rendelkeztek. Margit néni emlékezete szerint a két világháború között rendszeresen, minden kellemetlenség nélkül művelhették szőlőparcellájukat. Akkoriban még Rigányócon nem voltak borospincék, azért a bort otthon tárolták.

A hetési falvak lakosainak szőlőparcelláit illetően Szekeres Frigyes elmondta, hogy az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés után a gáborjánházi és a szijártóházi gazdák a Lendvahegy cserhegyi dűlőjén, valamint annak közelében kaptak területet szőlőművelésre, a zalaszombatfaiak a Tenke-hegyen, a bödeháziak és a jósecziek pedig Rigányócon.

A Szekeres házaspár emlékezete szerint a két világháború közötti időszakban Gáborjánháza és Bödeháza térségében a magyar-jugoszláv határon szerencsére nem történt nagyobb kellemetlenség. Az emberek azonban egymás között sokat beszéltek a térséget és a családokat ért igazságtalanságról, amit az első világháború után rájuk oktrojált határ idézett elő. A nagyszülők és a szülők sokszor elmondták a gyerekeknek, hogy a túloldalra csatoltak harminc színmagyar települést. A Hetésben, véleményük szerint, alig volt olyan család, amelyet az újonnan megállapított határvonal ne érintett volna. A Szekeres családnak Göntérházán voltak rokonai, Frigyes dédnagypja pedig Radamosból származott. A bödeházi Fehér családban 1929-ben született Margit egyik nagybátyja és nagynénje házasság révén Radamosba került, a nagyanyja testvére pedig Dobronakra.

Frigyes 1928-ban a szülőfalujában kezdett is-

kolába járni. Tudomása szerint Gáborjánházán már a 19. század utolsó évtizedeiben működött iskola, mert a szülei is azt látogatták. A helybelieken kívül a bödeházi nebulók úgyszintén ott tanulták a betűvetést. Amikor 1934-ben befejezte az elemi iskolát, a tanító javasolta tanulmányai folytatását mezőgazdasági szakiskolában. Az édesapja azonban ahhoz nem járult hozzá, mert otthon szükség volt a munkaerőre. Így Frigyes fiatalkori vágya nem teljesülhetett.

Örömmámor 1941-ben

Az 1930-as évek végétől bekövetkezett Kárpát-medencei politikai és területi változások, főképpen egyes elcsatolt részek visszakerülése Magyarországhoz, a Szekeres házaspár szerint a hetési falvakban is felvillantották a tájegység kettészakíttottságát előidéző trianoni országhatár megszűnését. Amikor 1941 áprilisában a visszacsatolásra ténylegesen sor került, az emberek öröme határtalan volt. Frigyes több falubeli legénnyel együtt kerékpáron indult Göntérházára, ahol később az ünneplést folytatták. Közben Alsólendva felé is tettek egy kört, így Hosszúfaluban látta az első oldalkocsis motorkerékpáros katonát, aki még a magyar katonai alakulat hivatalos megérkezése előtt beruccant a faluba.

A nagy változás után ismét Alsólendva lett a járási központ. A gáborjánháziak fontosabb hivatali ügyeiket ott intézhették. „Alsólendva volt a mindenünk, nagyon örültünk annak, hogy fel szabadult” – mondta Frigyes bácsi, az 1941-es időszakra visszaemlékezve. Azokban a hónapokban szórakozni is rendszeresen Alsólendvára vagy Dobronakra jártak. De más falvakban, még Petesházán is volt azokban az években mulatság. Számos baráti kapcsolat alakult ki a jugoszláv érában a másik oldalon élő fiatalokkal, akik közül néhányval bő két esztendővel később a hadseregbe is együtt vonult be. Közülük Frigyes bácsi Hack Ferencet, Hack Jánost és Szekeres Jánost külön is említette.

Margit emlékezete szerint 1941. április 16-án a templomban volt, ahol az emberek egymás között már beszéltek a változó eseményekről. A családban ők is nagyon örültek a visszacsatolásnak. Örömmámorban élt azokban a napokban az egész Hetés. Amikor a visszacsatolás tiszteletére a göntérháziak körmenetben érkeztek – Bödeháza érintésével – a gáborjánházi templomhoz, ők is a tömeggel együtt ünnepeltek.

A lengyelországi fronton

Frigyes 1943. október 3-án vonult be a csáktornyai kaszárnyába. A bevonuláskor jóformán semmit nem tudtak a Don mentén küzdő II. magyar hadsereg sorsáról, a nagy oroszországi veszteségekről és kudarcról. Arról csak utólag, 1945-ben szerezhettek tudomást. A következő évben, 1944. július 16-án vitték ki őket a frontra Lengyelországba. Óriási túlerővel, a szűkebb egységük négy szovjet hadosztálllyal találta szemben magát. Tágabb vonatkozásban a nyolc magyar hadosztály ellen 84 szovjet hadosztály sorakozott fel. A harc ilyen körülmények között egyenlőtlen volt, a magyar alakulatok vesztesége sajnos annak megfelelően alakult.

Frigyes a kámaházi Felső Gusztival azonos alakulatban szolgált. A nagyszerű barát és bajtárs sajnos elesett a harcban. Hősi tettet hajtott végre, amikor csoportparancsnokként, a beosztottjait kímélve, elvállalt egy veszélyes terepszemlét, ami tragikusan végződött. Több lövést kapott, és egy napig nem kötözhatték be a sebeit, mert nem tudták a frontvonal mögé szállítani. Amire másnap áthozhatták a frontvonalon a hadosztálykórházba, már késő volt. Több kedves ismerős, közöttük a környékbeli hetési és Lendva-vidéki falvakból származó bajtárs is, ott lelte halálát.

A túlerő elől a magyar alakulatok visszavonulásra kényszerültek. A korabeli Ruszinszko, azaz a mai Kárpátalja területére kerültek, ahol több kisebb bevetésnél működtek közre. A csapi helytállás ideiglenesen sikeres volt, mert a Munkács felé vezető vasútvonal mentén, a töltés segítségével, megállították az ellenfelet. A további bevetések közül Tiszakarádöt és néhány más Tisza menti települést említett még Frigyes. Akkorra már nagyon kifáradt a kilátástalan küzdelmet vívó magyar legénység, és a legnagyobb vágyuk a hazajutás volt. Akkor már mindenki tudta, hogy a háborút elveszítették, mert a teljes frontvonalon megkezdődött a visszavonulás. Szörnyű napok következtek. Egy másik kámaházi katonakollégától, aki gyermekáldás kapcsán szabadságra jött haza, Frigyes üzent a szüleinek. Közölte velük, hogy ha sokáig nem kapnak tőle levelet, ne essenek kétségbe, mert ha vészhelyzetbe kerül, netán átáll az oroszok oldalára. Miatán a magyar hadsereg helyzete megpecsételődött, a sorkatonák kétségbeesésükben minden lehetőséget mérlegeltek, hogy életben maradjanak. Ilyen lépésre szerencsére Frigyes soha nem

szánta el magát, de az alakultban volt rá több példa. A lendvahegyi Balazsek Ferenc is, akivel végig egy alakultban szolgáltak, akkor szakadt el tőlük. Balazsek jelezte Frigyesnek, hogy lemarad, és átáll a másik oldalra. Arról interjúalanyunknak nem volt tudomása, hogy később mi történt vele.

A látogatóba érkező kámaházi bajtárs másnak is elmondta Frigyes üzenetét. Emiatt az édesapját az egyik helyi nyilas vezető zaklatta és megfenyítette, hogy azonnal börtönbe zárhatja, mert „két fia is a magyarok ellen harcol”. Akkoriban ugyanis a bátyja is a hadsereg kötelékében szolgált. Amint azt Frigyesnek az édesapja utólag elmesélte, a Szekeres családtól a front előrenyomulása miatt visszavonuló magyar katonai alakulatok nem hajtották el a lovaikat, mivel a családfő hadirokkant volt. Az oroszok esetében már nem úgy történt. Ők a családjuk lovait is elkobozták. Az egyik hűséges állat kétszer is visszaszökött. Végül egy kozák katona a hátára ült, és elvágatott vele Göntérháza irányába, és utána többé nem tért vissza.

Román fogságban

A magyar katonai alakulat, amelyben Frigyes szolgált, a Tisza mentéről nyugat felé kényszerült visszavonulni. A legnagyobb télben, a hegyes felvidéki tájakon, hosszabb ideig Besztercebánya környékén tartózkodtak. Ott 1945 januárjában már román katonákkal találták szemben magukat. A harcok ide-oda sodorták az egységet. Frigyes a későbbiek során a mai Szlovákia területén esett néhány bajtársával román fogságba. Szerencséjükre magyar származású volt a románok szakaszvezetője. Ő az életükre törő román katonákat megfékezte, így nem került sor a legszörnyűbbre. Losonctamásiban tartották őket fogságban, több hónapon át. Emlékezete szerint huszonketten voltak ott bezárva, a fele felvidéki, a másik fele más vidékről származó magyar. Az új nadrágját és csizmáját elvették tőle. Nem tiltakozott különösebben ellene, mert előtte az egyik fogoly azt tette és „úgy összeverték, mint a kétfenekű dobot”. Az elkobzott nadrág helyett egy annyira kisméretűt kapott, hogy fel kellett neki térdig hasítani. Csak úgy tudta a lábára húzni. Az örök gúnyolódva nagyokat nevettek rajta. Verésben és más megalázásban és bőven volt része. Túrni kellett, mert ha fogolyként szembeszegült volna a románokkal, nem lett volna kegyelem.

Egy alkalommal, éjszakai nótázás után, a fogolycsapat fele megszökött. A csoport másik részén, amelyhez Frigyes is tartozott, az örök bosszút álltak. Kíméletlenül megverték őket. Ő annyira nagy ütéseket szenvedett, hogy fájdalmában a vizeletét nem tudta visszatartani. Pedig teljesen ártatlanok voltak, mert még azt sem tudták, hogy a sorstársak elszöktek. Ellenkező esetben bizonyára ők is velük tartottak volna. Később kevesebb alkalom kínálkozott a szökésre. Próbálkoztak volna ők is, de attól féltek, hogy a Dunán nem tudnak átjutni. Az esetleges kudartól nagyon tartottak, mert megtudták, hogy a magyarokat Szibériába viszik tovább.

Rendkívül nehéz hónapok következtek. A román katonai parancsnokok kíméletlenül kiheztették őket. Kilencszáz magyar fogoly pusztult el akkor tifuszban. Szekeres Frigyes és rabtársai Losonc környékén maradtak egészen 1945 júniusáig. Utána a túlélőket gyalog elhajtották Aradig, ami több száz kilométernyi távolságot jelentett. Az iszonyatosan nehéz körülmények között megtett út három hétig tartott. Aradon egy kaszárnyafélében helyezték el őket. Annyira gyengék voltak már akkor, hogy amikor fekvő- vagy ülőhelyzetből felálltak, elment a szemük világa. Várni kellett mindig néhány másodpercet, hogy lépni tudjanak.

Aradról vonattal a Brassó közelében lévő Földvárra szállították őket. Ott egy kastély környezetében voltak elhelyezve. Náddal fedett helyiségben aludtak, ahol megszámlálhatatlan mennyiségű poloska volt. A kevés étel, amit kaptak, általában ehetetlen volt. Többször súgták egymásnak, hogy otthon édesanyjuk hasonlót még a sertések elé sem tesz. Ha túl akarták élni a fogságot, mégis meg kellett azt enni.

Haza csak akkor engedték őket, amikor Sztálin elrendelte a magyar foglyok elbocsátását. Volt köztük egy kommunista párttag, aki valahonnan piros szalagot kerített, és azt valamennyi fogoly sapkájára feltűzték. Piros szalagokkal felvértezve, mintha mindannyian kommunisták lettek volna, felvonultak Brassó utcáin. Így nem történt bántódásuk, és vonattal hazautazhattak. Frigyes néhány hetési és Lendva-vidéki társával, vonattal érkezett Nagykanizsára. Onnan az útnak egy részét teherautón tették meg, majd gyalog folytatták hazáig. Az este Kútfejen érte őket, azért az éjszakát egy istállóban töltötték. A csentei Hóbor Lajossal, akivel a kezdettől együtt voltak, ott váltak el egymástól. Gáborjánháza-

ra 1945. október 3-án érkeztek meg. Senki nem tudott otthon az érkezéséről, mert a fogságban töltött időszak alatt nem volt lehetősége bármit is üzeni szeretteinek.

Szekeres Frigyes nagyon rongyos ruhában jött haza, ellentétben a bátyjával, aki amerikai fogságban volt. Utólag a Jóistennek köszönte meg, hogy a legszörnyűbb alkalmakkor megővta, és hazajöhetett. Emlékezete szerint legalább négyszer volt olyan helyzetben, amikor „szembe nézett a halállal”. Az egyik bajtársát, akivel egy köpeny alatt védekeztek, közvetlenül egymás mellé húzódva, az eléjük csapódó aknaszilánk ölte meg. Őt is eltalálhatta volna, hiszen a feje mindössze néhány centiméter távolságra volt a bajtársától. Szepsiben hasonlóan tragikus eseményben volt része, amikor a mellette menetelő katonát érte halálos lövés. Másik alkalommal, amikor a Kárpátokban egy orosz alakulat mögöttük került, Frigyes tévedésből fordítva helyezte az aknát az aknavető csővébe. Szerencséjére, csodával határos módon, nem robbant fel. Utána megfordították a lövedéket, és sikeresen kilőtték. A visszavonuláskor, amikor tetőzött az összevisszaság, az egyik magyar katona idegességében agyonlőtte a közvetlenül Frigyes mellett érkezőt, mert összetévesztette bajtársukat az előrenyomuló románokkal. Frigyes csupán súrolta a golyó, de sérülést nem okozott a testén.

Osztályellenségként a körülzárt határsávban

A szomszéd faluban élő Margit pontosan emlékezett Frigyes hazaérkezésére, pedig akkor még közelebből alig ismerték egymást. A hetési falvakban nagyon örültek minden életben maradt katonának, és amikor valaki megérkezett, annak gyorsan terjedt a híre. A háború után nagyon várták a családok a még távollevőket. Ha nem kaptak hírt a legszörnyűbből, akkor reménykedtek.

Frigyes hazaérkezése után otthon, a családi birtokon kezdett dolgozni. Az első években, 1948-ig, amíg „a kommunistáknak nem volt teljhatalma”, viszonylag nyugodt időszak következett. Az 1919-ben megállapított magyar-jugoszláv határ ugyan visszaállt, azonban egy-két évig elég gördülékenyen zajlott az átkelés, a ronklátogatás. A kettős birtokos igazolványok is érvényben voltak még. Amikor Frigyes és Margit 1946-ban összeházasodtak, a határ másik oldalán élő rokonok is eljöhetek az esküvőre

és a lakodalomba. A határátkelés akkoriban a Göntérháza–Rédics útszakasz menti ellenőrzőpontonál történt. Más baráti kapcsolat ápolására azonban Frigyes, illetve a Szekeres család már nem vállalkozott. A magyar hadseregben együtt szolgáló ismerősöket sem kereste meg, mert úgy gondolta, hogy bizonyára amúgy is zaklatják szegényeket a jugoszláv hatóságok. A kebelei Bukovec Palihoz különösképpen szép emlékek fűzték, azonban vele sem próbálkozott kapcsolatba lépni. Közvetlenül a második világháború után még művelhették a lendvahegyi szőlőt. A szép családi parcellán 1948 őszén szüretelhettek utoljára. Frigyes akkor már nem lehetett ott, mert a fokozódó politikai nyomás következtében „nem megbízható” lett. A megpecsételés a helyi besúgóktól származott, akik a közreműködést visszautasítókat nagyon gyorsan lejáratták és feljelentették. Hetésben akadt rá bőven példa. Már ennek hatására nagyon sokan elköltöztek a környékbeli falvakból, és Budapesten vagy valamelyik másik nagyobb városban húzták meg magukat. Akiket beszerveztek, azok a későbbiekben létrejött ÁVH holdudvarába kerültek. A harmadik csoport, ahová Frigyes is tartozott, akik nem álltak kötélnek és el sem költöztek otthonról, pedig túlnyomórészt „osztályellenesség” lett.

A magyar-jugoszláv viszony elmérgesedését követően, 1948 körül teljesen lezárták a határt. Szekeres Frigyes szerint akkortól a közvetlen határ menti térségben borzalmas időszak vette kezdetét. Létrejött a tizenöt kilométeres határsáv, amelyre különleges szabályok vonatkoztak. Arra a területre csak engedéllyel lehetett beutazni. A helybeliek rendelkeztek állandó jellegű engedéllyel, amit minden alkalommal, amikor a határsávon kívülre távoztak, vagy onnan visszatértek, kötelezően fel kellett mutatni. Katonai ellenőrök voltak a közutakon és a vonatokon. Emlékeznek az ún. határmegközelítő engedély fontosságára is, amelyet kizárólag azok kaphattak, akiknek szántóföldjük vagy rétjük volt a határvonal közelében. A hetési falvakban élők számára ilyen engedélyt csak a rédicsi katonai parancsnokságon lehetett kiállítani. Érvényben volt a rendelkezés, ami szerint a határ közelébe csak meghatározott órától szabadott tartózkodni. Reggel korán még nem lehetett odamenni, késő délután, tehát jóval sötétedés előtt azonban távozni kellett. A korlátozott mozgás

a mezőgazdasági munka szempontjából nagy gondot jelentett. A kaszálást, amit akkoriban kizárólag kézzel végeztek, a forró napon kellett lebonyolítani.

A Szekeres családot nagyobb kellemetlenség csak azért nem érte, mert állandóan ügyeltek a szigorú előírások betartására. Olyasmi azonban megtörtént, hogy éjjel a katonák kopogtattak ablakukon. Arra külön oda kellett figyelni, hogy a jugoszláv oldal felé még a munkavégzés idején se tekintgessenek. Ha ez mégis bekövetkezett, azt azonnal megtorolták. A legnehezebb időszak, ami a mozgáskorlátozást és a hatóság molesztálását illeti, Frigyes szerint 1951 és 1953 között volt. Akkor az emberek annyira féltek, hogy már alkonyatkor bezárkóztak a házakba, és kora délelőttig csak ritkán jöttek elő.

A család számára óriási tragédiát jelentett, hogy tőlük akkoriban szinte mindent elkoboztak. Folyamatos szigorú ellenőrzésnek voltak alávetve. Akkor is elvitték a termés meghatározott részét, ha mindössze annyi termelt meg, amennyit kiróttak rájuk. Hízott sertést és baromfit, burgonyát, kukoricát, tojást, valamint minden egyéb terményt, ami a parasztgazdaságban megtermelt, be kellett szolgáltatni. A kötelező beszolgáltatásért jelképes összeget fizettek; Frigyes emlékezete szerint a sertésért egy, a marháért három forintot adtak kilónként. A legjobb tehenet, melyik tizenöt liter tejet adott naponta, mindössze 1.250 forintért tudta 1953-ban eladni. Ugyanakkor 4.400 forint adóval sújtották őket. Ugyan később elengedtek belőle ezerszáz forintot, a kirótt adó úgy is óriási összegnek számított. Amikor az illetékesektől Frigyes megkérdezte, hogy miért rájuk rótták ki a legnagyobb adót, hiszen nem ők a legnagyobb gazdák a faluban, az volt a válasz, hogy „mindenkire akkora kabátot mérnek, amekkora ráillik”.

Hogy némi pénzhez jussanak, és ki tudják fizetni az adót, Frigyes az akkoriban időszerű bunkerásásból is kivette a részét. Havonta azért 800-1.000 forint fizetést kapott. Margit hozzáfűzte, hogy az ellenkező esetben el kellett volna adni a teljes állatállományt. Frigyes az említett munka keretében nem ásott, hanem karókat készített a fűrésztelepen a bunkerszerkezethez. A faluból azonban a legtöbben a földmunkát vállaltak. A határ közelében kialakított véderendszer részét képezték az így épített bunkerek, amelyet a titói Jugoszláviával szemben alakított-

tak ki. A rendszerhez tartozó árok még az ő kertjüket is érintette.

Az ötvenes-hatvanas évek szorongatott légkörében

Emlékezetük szerint az ötvenes években csak Gáborjánházáról nyolc családot telepítettek ki azért, mert közvetlen rokoni kapcsolatuk volt a jugoszláv oldalon élőkkel. Azzal bélyegezték meg őket, hogy a jugoszlávokat segítik, azért ők a „Tito láncos-kutyái”. Az ilyen vádak a Szekeres házaspár szerint alaptalanok voltak. Arra is volt példa, hogy rokkant személyt telepítettek ki, mivel Alsólendván élt a veje. A kitelepített falubelieknek ötven kilós csomaggal kellett fél óra alatt elhagyni otthonaikat. A rédcisi vasútállomásra vezényelték őket. A közreműködő durva ÁVH-sok kötelékében többnyire más vidékről, főképpen az Alföldről származó végrehajtók voltak, valamint az ún. tír pákok.

A Szekeres családnak nem volt közvetlen rokona a határ másik oldalán, bizonyára az menthette meg őket a kitelepítéstől. Margitnak ugyan voltak közeli rokonai a túloldalon, azonban mivel házasságuk után először Gáborjánházán laktak, ahol őt kevésbé ismerték, a kitelepítés szörnyűségétől megmenekültek. Másik lehetséges okként Frigyes bácsi azt feltételezte, hogy mivel gyermekkorában a nagybátyjánál tartózkodása során egy rédcisi fiúval barátkozott (akivel gyermekfejjel együtt tervezték, hogy majd elmennek a csepeli autógyárba dolgozni), s az később nagy befolyású ÁVH-s ügynök lett, talán megakadályozta elhurcolásukat. Erre vonatkozó bizonyítékról ugyan soha nem értesültek, a feltételezésnek mégis lehetett alapja, mert a meglehetősen gazdag gáborjánházi nagybácsit sem telepítették ki.

A családot a termelőszövetkezet, az ún. „tiesz” szervezése azonban komolyan érintette. Frigyes akkor már megismerte a korabeli politikai légkört, és tudta, hogy amit a párt eldöntött, azt végre fogják hajtani. Különösebb ellenállásnak nem látta értelmét. Volt arra példa, hogy aki ellenállt, majdnem agyonverték vagy a legrosszabb földterületet adták neki szűkebb családi használatra. Frigyes akkor már dolgozott is az építőipari vállalatnál, ami megkönnyítette a döntést. A szövetkezet szervezési teendőit a hetési falvakban, rideg hangulatban, 1960 karácsonya idején bonyolították le. Szekeres Frigyest szövetkezeti elnöknek javasolták, amit ő visszautasított. Életében a becsületet tartotta az egyik legfontosabb erénynek, és hazudni soha nem tudott. A megkereséskor is őszinte volt, és elmondta, hogy sem nem ért egyet a szövetkezeti rendszer létrejöttével, sem feladatot

nem vállal azzal kapcsolatban. Semmilyen körülmények között nem lett volna képes a falubeli emberek szemébe nézni, és olyasmiről győzködni őket, amiben ő maga nem hitt.

Szekeres Frigyes meghatódottan mondta, hogy „én hívő, katolikus ember vagyok és magyar, vagy ha úgy tetszik: magyar és katolikus!” Őszinte, kifogásolatlan erkölcsi magatartásra utaló és mélyére hatoló vallo-más volt ez.

Az ötvenes években nem volt rá mód, hogy bármilyen okból átkelhessenek a határon. Rokonlátogatás céljából csak a hatvanas években, még a rédcisi határátkelő megnyitása előtt, Letenyén keresztül, motorkerékpárral utaztak Radamosba. Az út oda és vissza akkor mintegy száz kilométer volt. A Margit néni családja tulajdonát képező szőlőbirtok Rigányócon a szlovéniai oldalon élő rokonoké lett. A Szekeres család lendvahegyi parcellája azonban számukra teljesen elveszett. Frigyes nem haragudott a későbbi tulajdonosokra, akik szerinte semminek nem voltak oka. Később, amikor már nyitottabb volt a határ, jó viszonyban voltak velük. Amikor ott jártak, mindig kedvesen megvendégelték őket, ami Frigyesnek a gyermekkori emlékek miatt nagy élmény volt.

Az elmúlt esztendőben elsőként Margit asszony, majd Frigyes bácsi is elbúcsúzott a földi élettől. Fáradt testük az országhatárhoz közeli, szép természeti környezetben lévő bödeházi temetőben pihen.

Egy jóseczi család kálváriája – Csuka Ferenc és felesége, Mária (szül. Gaál) emlékei

Jósecz, Szentistvánlak, Bödeháza...

A Hetés néprajzi tájegység falvai közül valamenynyire sajátos Bödeháza esete, mert a mai település két, egykor önálló falucskából tevődik össze: a „történelmi” Bödeházából és Jóseczből, amely a 19. század végétől a Szentistvánlak nevet viselte. Aki manapság még ismeri a települések összevonása előtti névváltoztatásokat, azok közül többen a kisebb falurészre vonatkozóan mindkét említett formát használják. Akadnak azonban olyanok is, akik akár az egyiket, akár a másikat emlegetik szívesebben. A fiatalabb nemzedékhez tartozók sajnos már csak ritkán említik mindkét egykori nevet, mivel a szomszédos, ma Szlovéniához tartozó Zsitkóhoz közelebbi falurészt is leggyakrabban Bödeházaként emlegetik. Jósecz volt azonban az említett település történelmi neve.

A Szentistvánlak változatot a 19. század végén kapta a falu, mert a korabeli helységnévreform szemlélete szerint az eredeti név szlávosan hangzott. Jóseczet Vályi András 18. század végi, *Magyar országnak leírása* című művében még többségében magyar településként említette, de fél évszázaddal később Fényes Elek ismert geográfiai szótárában a falu szlovén jellegére utalt („vindus falu”). A jellemzések hitelességének tisztázása mélyrehatóbb tanulmányozást igényelne, ahhoz azonban aligha férhet kétség, hogy a magyar-szlovén nyelvhatár közelében fekvő településen mindkét őshonos népesség valamilyen arányban előfordult. A 20. század elejére mindenképpen felülkerekedtek a magyar vonások.

Az idillikus kis faluban, amelyben a népesség száma és a fiatalok aránya sajnos egyaránt rohamosan csökken, az egykori Gaál-porta a település nyugati részén található. Ott került sor néhány esztendeje az írásunk alapjául szolgáló beszélgetésre a rokonszenves Csuka házaspárral, mert Irma asszony az egyik tekintélyesebb jóseczi családból, a Gaál famíliából származik. Férje, a szomszédos Bödeházán született Csuka Ferenc nőszült be a faluba. Sajnos ő az írás megjelenésekor már nincs az élők sorában. Mivel a beszélgetés során interjúalanyaim következetesen a Jósecz helységnévváltozatot használták, az írott szövegben is az említett településnév szerepel.

Gyermekévek és a második világháború szörnyűségei Hetésben

Csuka Ferenc 1934. január 29-én született Bödeházán, édesapja második házasságából. Mivel első felesége 1930-ban meghalt, Ferenc édesapja újránősült. Anyáról hatan voltak testvérek, apáról kilencen. Szegényebb parasztcsaládnak számítottak a faluban, bár volt mintegy tíz hold földjük, amelyet a földosztás során kaptak. A népes család számára azonban nem bizonyult az soknak.

Ferenc felesége, Gaál Irma 1938. augusztus 4-én Jóseczen született, a család egyedüli gyermekeként. Az édesanyja Szombatfáról származott. Az ő családjuk 15 holdon gazdálkodott. A nagyszülőkkel éltek együtt közös háztartásban, ami nagymértékben kihatott a nevelésére.

Irma a nagyszüleitől többször hallotta, hogy az első világháború után hosszabb ideig, mintegy másfél éven át, a délszláv katonaság megszállva tartotta az akkor még önálló településként számon tartott Jóseczet. A „szerbek”, ahogy az emberek általában emlegették a délszláv állam katonáit, Muravidék mai területének elfoglalásakor az említett faluba is bevonultak, bár

A Csuka házaspár kettesben 1960 körül

arra nem jogosította fel őket a párizsi békekonferencia. Az ideiglenes határ a falurész előtti keresztnél húzódott mintegy másfél év során, körülbelül annak az árokfélének a helyén, amely ma a Bödeházára és a helyi temetőhöz vezető utak érintkezésénél található. A nemzetközi szervezetek és nagyhatalmak parancsára később, 1921-ben, a jugoszlávoknak ki kellett vonulni a településről. Néhány évtizeddel később, amikor az ötvenes években nagyon nehéz időket éltek az emberek Magyarországon, Irma emlékezete szerint többen mondták – leggyakrabban az egyik idősebb szomszéd embertől hallotta –, hogy „talán jobb lett volna a jugoszlávoknál maradni”.

Csuka Ferenc 1940-ben a szülőfalujában, Bödeházán kezdett iskolába járni. Az egykori iskolaépületből később polgármesteri hivatal lett, mivel a hetési településeken az utóbbi évtizedekben már nem működik iskola. Ferenc gyermekkorában még 63-an jártak a helyi iskolába a két falurészből, Bödeházáról és Jóseczről. Egy tanteremben volt berendezve valamennyi osztály, a gyerekek négy padsorban ültek. Két sorban a fiúk, a másik kettőben a lányok. Ferenc iskolaéveinek meghatározó része egybeesett a második vilá-

A Gaál család 1940 körül

háború időszakával. A világháború idején Vilmos bátyja Csáktornynán vonult be a magyar hadseregbe, a másik bátyját, Albertet pedig levontként szállították el Németországba. Albert 1945-ben az időközben ismét országhatárral elválasztott, Jugoszláviához tartozó hetési falvakból származó legényekkel jött haza, aminél – Ferenc elmondása szerint – meghatározó volt, hogy valamennyien szlovénoknak vallották magukat. Ténylegesen mindnyájan magyar nemzetiségűek voltak, azonban a kedvezőbb elbírálás reményében, kiszolgáltatott helyzetükben „nemzetiséget váltottak”. Közvetlenül a második világháború befejezése után ugyanis visszaállt az ún. trianoni határ, amelyet kezdetben orosz katonák őrizték. Az oroszok ideiglenesen egy gáborjánházi házban tartózkodtak. Távozásuk után a határőrzetet a magyar hadsereg vette át.

Irma édesapja is 1942-ben vonult be a magyar hadseregbe, és csak 1945 szeptemberében (Kisasszony napján) szabadult. A családban nagyon aggódtak miatta, mert hosszú ideig nem érkezett tőle levél. Egy ideig az orosz fronton szolgált, aztán a család számára nyoma veszett. Amint később kiderült, német, majd orosz és végül amerikai fogságba került, ahonnan végül szerencsésen szabadult.

A háború utolsó hónapjaiban Hetésben is szörnyű események történtek, amelyek mélyen rögzödtek Irma emlékezetében. Még az oroszok megérkezése előtt két lovukat elvettek tőlük. A szépen gondozott állatokat feltehetően a németek hajtatták el, és soha nem kerültek vissza. A nagyanya kényszerült arra, mivel a családban rendszerint ő intézte a fontosabb dolgokat, hogy egy helybeli legény segítségével elhajtsa lovaikat Dobronakra. A nagyapja közben csak nagyokat káromkodott, ami a helyzeten nem változtatott. A németek a terményből úgyszintén vittek el, sőt a kenyérliszthoz is hozzányúltak. Amikor a nagyanya ezt meglátta, elébük állt az ajtóban, azonban nem tudta a padlás megdézsmálását megakadályozni.

Amikor a németek nyomában az oroszok vonultak át a vidéken, ők egész marhacsordát hajtottak el a hetési falvakból. Gaáléknak egyik üszőborját kobozták el. Irma emlékszik rá, hogy egy szijártóházi fiatal ember, aki az oroszok parancsára kényszerült rá, bement az istállóba, és az összeharácsolt csorda közé hajtotta a fiatal állatot. Az elszenvedett károkért soha semmilyen kárpótlást nem kaptak. Az oroszok elől a falubeliek egy csoportja Gaálék második szomszédjának a háza alatti pincében rejtőzött el, amelynek kettős kamrája megfelelő menedéknek bizonyult. Az oroszok után a bolgárok érkeztek, akikről már kevésbé féltek a helybeliek.

Jóseczen sajnos az oroszok erőszakoskodására is sor került. Irma emlékezetében máig él egy szörnyű esemény. Az egyik közeli házba, amelyben egy házaspár lakott, befogadtak a front elől menekülő, Pest vagy Fejér megyei embereket. Egy nagyon szép, szőke nő volt közöttük, akire az oroszok szemet vetettek. Vele erőszakoskodtak, miközben a szomszédok lövöldözést, kiáltásokat hallottak. A szerencsétlen nőnek aztán később sikerült megszabadulni tőlük.

Csukákék istállójába a háború utolsó napjaiban egy orosz akna csapódott, és két tehenet, valamint egy üszőt elpusztított. A család számára az óriási kárt jelentett. Keserű vigasz volt, hogy a két borjút szerencsére nem találták el a szilánkok.

A határsáv zártságában

Mindkét családnak, a Csukáknak és a Gaáloknak is, szőlőterülete volt a rigányóci hegyen, amely 1945 után ismét a délszláv államhoz tartozott. Emlékeztük szerint 1948-ban tudtak ott utoljára szüretelni. Már csak nagy kerülővel, Göntérháza érintésével juthattak át a határon, az akkor ott még működő határátkelőn. Korábban, közvetlenül az 1945 utáni években, a Jóseczet a rigányóci dűlővel összekötő úton mehettek a szőlőparcellájukhoz, mert az alkalmi átkelőhelyen a határőrség az ún. kettős birtokosoknak engedélyezte azt.

Amikor 1948 után már nem művelhették meg a szőlőjüket, zsitkóci családok kaptak jogot rá. Irma asszony elmondta, hogy a családban nem haragudtak az új „haszonélvezőkre”, mert azok nem tehettek a nagypolitikai döntésekről. A Gaál-parcellát a későbbiek során meg akarta vásárolni a zsitkóci család, azonban Irma édesapja azt nem adta el, mert egyrészt ragaszkodott a családi örökséghez, másrészt még mindig bízott abban, hogy a terület egyszer ismét visszakerülhet Magyarországhoz. Nem úgy történt. A tulajdonjog azonban később sem rendeződött, a Gaál családot senki nem kárpótolta érte. Manapság sajnos bozót honol az egykori szőlőparcellán. Miután az ősi szőlőterületet nem művelhették többé,

Gaálék, több hetési családhoz hasonlóan, a Tenke-hegyen vásároltak parcellát.

Közvetlenül a második világháború utáni években nagyon nehéz volt a megélhetés Hetésben. Irma egyebek mellett a földosztás igazságtalanságára is utalt. A családjuk nem részesült semmiben, csupán az maradt nekik, ami a korábbi örökségből átmentődött. A kilátástalan megélhetési körülményeket akkoriban az állattartás enyhítette valamennyire. Akiknek nem voltak állatai, azoknak az élete különösképpen nehéz volt, mivel munkavállalási lehetőség Hetés környékén nem akadt. Az tudott csak valamennyire boldogulni, aki az eladott állat árából némi jövedelemhez jutott, ellenkező esetben a kirótt adót is nehezen fizette.

A családi szálak Ferenc esetében anyai ágon az egész Hetést behálózták. Az eredetileg Szombatfáról származó rokonság leszármazottai a 20. század első felében Göntérházán, Radamosban és Bánutnán is éltek. Ketten közülük Amerikát is megjárták az első világháború után. Az ott megkeresett pénzből vette Ferenc Radamosban élő nagybátyja az akkoriban nagy beruházásnak számító cséplőgépet. Ferenc iskolásként olyan terveket szőtt, hogy a nyolc osztály befejezése után a göntérházi nagybátyjához, Fúrján Józsefhez, édesanyja testvéréhez szegődik kovácsinasnak. Azonban amire 1948-ra befejezte az elemi iskolát, Hetés nyugati települései nem tartoztak már Magyarországhoz. Gyermekkori álma, hogy kitanulja a kovácsmesterséget, nem valósulhatott meg.

Mivel Ferencnek otthon nem volt sok esélye a megélhetésre, közvetlenül az elemi iskola befejezése után az építőiparban helyezkedett el. Hetés vidékéről többen hasonló utat választottak. Főképpen a nyugati határszélen akkoriban épülő határórlaktanyák építésénél dolgozott, amelyek közül konkrétan említette a bödeházit, a kútfejit, a mosonmagyaróvárit és a hegyeshalmi. Néhány évvel később sajnos rossz helyzetbe került az építőipar, azért 1952 végén Ferenc az akkor nagy ütemben termelő inotai (Várpalota) hőerőműnél vállalt munkát. Többen ott dolgoztak az ismerősei közül, ezért ő is arra gondolt, hogy kitanul vajúrnak, ami azonban szintén megghiúsult. Szenet lapátolt hét-nyolc hónapig, ami ugyan nehéz, de eléggé jól fizetett munka volt. Azt követően, 1954 után, az erőmű sorsa is rosszabbra fordult, azért Ferenc ott sem folytathatta a munkát. Visszatért Hetésbe. A későbbiek során, egészen 1991-ben bekövetkezett nyug-

díjba vonulásáig, a Lovásziiban országos hírnévre szert tevő kőolajüzem alkalmazottja volt.

Az 1940-es évek végén mérgesedett el a magyar-jugoszláv viszony, ami a hetési emberek életminőségén tovább rontott. Ferenc édesapjának csak egy kisebb szántója nyúlt ki közvetlenül az államhatárra, a Gaál-birtoknak azonban a jelentős része abba az övezetbe tartozott, ahol a mozgást erősen korlátozták. Irma elmondta, hogy a határ közelében fekvő földek művelőse 1948 után nagyon körülményes lett. Igazolást csak egy napra kaphattak, és amennyiben másnap is teendőjük akadt az államhatár menti parcellákon, akkor újra az illetékes hatósághoz kellett kérelemért folyamodni. Hasonlóan nehéz volt a Tenke-hegyen lévő szőlőparcellájuk művelése is. Hiába volt ott borospincéjük, az elvégzett munka után este kötelezően haza kellett menni, ami esetükben tizenöt kilométer távolságot jelentett. Szükség esetén másnap, újonnan kiállított engedéllyel, ismét visszabaktathattak a szőlőskertbe. Emlékezete szerint a fizikai korlátozásokhoz félelem is társult, valamint az emberek biztonságérzete is nagyon megromlott. A határ másik, jugoszláv oldalára még nézni se mertek. Ha valakit elfogtak a határőrök hiányos irat miatt vagy más, számukra nem tetsozó kifogást találtak vele szemben, rendszerint „elhajtották” az illetőt, azaz bekísérték a legközelebbi laktanyába.

Ferencnek a hatvanas-hetvenes években történekről voltak emlékei. Egy alkalommal a nyomvonal és a határ közti területen kaszált. Akkorra már ki lehetett azt bérelni szénabeta- karítás céljából. Amint dolgozott a réten, a jugoszláv oldalról egy határőr, elrejtözve egyik rozoga borospince mögé a rigányóci dűlön, folyamatosan figyelte őt. Nem volt kellemes élmény a „leskelődése”, ezért egy idő után nagyon hangosan odaköszönt neki, amire az illető szerencsére békében hagyta. Egy másik alkalommal, amikor a határsáv mentén ment, a túloldalon álló jugoszláv határőr vizet kért tőle. Ferenc értette, hogy mit akar, de nem mert neki átadni a nála levő italt, mert attól tartott, hogy a magyar határőrök észreveszik, és gondja keletkezik belőle. Irma szerint többször olyan helyzet adódott, hogy a határ másik oldalán úgyszintén magyar emberek dolgoztak, azonban nem mertek egymáshoz szólni, mert féltek a következményektől. Bő két évtizedre a rokoni kapcsolatok is teljesen megszűntek.

Bár Ferenc akkoriban nem tartózkodott mindig otthon, arra azonban jól emlékezett, amikor az ötvenes évek elején a katonák rakták le a hátsávbán a taposóaknákat. Egy ideig az időigényes munkát végző csoport a Gaál-féle házban lakott, amikor a jőseczi szakaszon dolgoztak; abban az épületben, ahová Ferenc később benősült. A Gaál család akkor sajnos nem volt otthon, mert kitelepítették őket. Ferenc emlékezete szerint a közeli határszakaszon akkoriban szerencsére nem történt nagyobb tragédia. Arról azonban hallott, amikor már Lovásziban dolgozott, hogy az aknák felszedésekor tőlük délebbre történt szerencsétlenség. Arról is volt tudomása, hogy egy alkalommal, amikor a magyar katonák a Pince település környéki dombokon elrejtőzve várták a jugoszláv oldalról érkező kémeket, egy, a bődeházi laktanyában szolgáló katona súlyos sérülést szenvedett. Az egyik kém, miután észrevették őket, hasba lőtte a szerencsétlent, aki ennek ellenére életben maradt.

A hortobágyi kitelepítés szörnyűségei

A Gaál család abban az időben rettenetes megpróbáltatáson ment keresztül, ugyanis kitelepítették őket. Irma, utólag is meghatódottan és szomorúan, úgy kezdte annak felidézését, hogy a kitelepítés egy keserves és hosszú történet volt, aminek okát később sem sikerült egészében felderíteni. A család kitelepítésének körülményeiről a rendszerváltás után megpróbált konkrétabb adatokhoz jutni, azonban nem járt sikerrel. Hogy miért szemlélték ki a családjukat, nem tudták meg pontosan soha. A szülei annak fájdalmát a sírba vitték.

Irma utólag is érdeklődött az iránt, hogy az édesapját terhelte-e bármi, ami közvetlen oka lehetett volna meghurcoltatásuknak, azonban arról sem fedezett fel semmi konkrétumot. Mindössze annyira derült fény, hogy egy, a családon belüli vagyoneelosztási konfliktusnak fontos szerepe lehetett. Irma számára azzal együtt is elfogadhatatlan, hogy kíméletlen kálvária jutott az egész családnak. Az a véleménye, ha netán az édesapjának bármilyen bűne volt is, akkor legfeljebb csak őt érthette volna a megtorlás. Miért telepítették ki, űzték el a házból az egész családot, számára mindmáig érthetetlen. Ugyanis még a nagyszülőknek is el kellett menni hazulról, és az édesapja egyik testvérénél húzódtak meg.

A rettenetes történet 1950. június 23-án kez-

dődött, egy pénteki napon, hajnali három órakor. Az ÁVO-sok és a helyi párttitkár megzörgették a házuk ablakát. Édesapja felriadva megkérdezte a párttitkártól, hogy „te Károly, mit keresel ilyenkor itt”, amire az volt a válasz, hogy „Péter, öltözzél fel, és gyere a falusi bíróházhoz”. Akkoriban Végi Vendel volt a jőseczi falubíró. Gaál Péter eleget tett a követelésnek, és elment a helyi bíróhoz. Nemsokára visszatért onnan és meglepődötten közölte, hogy egy óra múlva ötven kilós csomaggal a családnak el kell hagyni otthonát. Édesanyja annyira megijedt, hogy semmit nem volt képes elcsomagolni. Irma édesapja csomagolta össze a legszükségesebb holmit. Irma nagyszüleit (a nagyanyja már akkor súlyos beteg volt) édesapja idősebb testvéréhez invitálták. Hármukat – az édesapját, édesanyját és Irmát – az ötvenkilós csomaggal együtt egy szekérre pakolták fel. Azt akkor még nem tudták, hogy csupán annyi tulajdonuk maradt, amennyi a csomagban elfért, mert a távozásuk után mindenüket elvittek. Amikor a nagyszülők bizonyos idő után visszamehettek, már csak lepecsételt, üres házat találtak. Irma nagyapja előtte is sokszor elsétált a házukig, azonban még egy pohár borra sem engedték őt be az udvarra.

A Gaál család istállójából eltűnt hét darab állat, valamint öt sertés és az összes termés. A teheneket állítólag az akkoriban alakult rédcisi „tiesz”-be hajtották el, a termény jelentős része pedig feltehetően a lövői állami gazdaságba került. Arról, hogy az elhurcolásuk után a learatott búzának mi lett a sorsa, hová került az, semmilyen információt nem kaptak.

A Gaál családot három évre telepítették ki a Hortobágyra. Először Tiszafüred-Kócspusztára kerültek. Marhavagonban szállították őket, embertelen körülmények közepette. Őt család és két egyedülálló személy volt egy vagonba zárva. Valamennyi Hetés-környéki család volt, Resznekéről, Nemesnépről, Lendvajakabfáról, Bagladról, Gáborjánházáról, valamint ők Jőseczről, azaz Bődeházáról. Az említett falvakból több családot telepítettek ki, Irma – aki akkor tizenkét éves volt – a velük együtt utazókra konkrétan emlékezett. Amikor vasárnap reggel megérkeztek a tiszafüredi vasútállomásra, a nyílt területre pakolták ki őket. Oda jöttek értük traktorokkal, amelyeneket ő akkor látott először, és azokkal szállították el őket az egyik tanyára. Egy nagy kastélyépület udvarán szállították le őket. Az éjszakát az udvaron, szabad ég alatt töltötték. On-

nan mintegy háromszáz méterre két birkaistálló volt. A felnőtteket másnap odairányították, és a mintegy hetven centiméter magas birkatrágyát kézzel szekerekre rakatták fel velük. A trágyát kihúzogatták a mezőre, majd a két istállót kitarították, lelocsolták. A helyiséget három részre elosztották, és oda helyezték el a családokat. Ott éltek nyolc hónapon át. A felnőtteknek dolgozni kellett a mezőn, a gyerekek pedig később iskolába jártak. Irma számára is fél esztendő kimaradt a tanulmányi időből, mert egy ideig nem járhattak iskolába. A felnőttek pirkadattól délelőtt kilenc óráig a környező földeken termett borsót tépték ki kézzel, amelyet aztán a nap további részében géppel csépeltek. A jelképes munkabéruk kilencven fillér volt, de még azt is kötelesek voltak a szögesdrót költségére befizetni, amelylyel körülkerítették őket.

A tél közepén, valamikor december végén vagy január elején, egy másik tanyára, Piroska-majorba költöztették át őket. Ott nem voltak szögesdróttal körülkerítve, azonban a rendőrök emberei következetesen ellenőrizték őket. Egyesek cselédlakásokba kerültek, a Gaál családnak azonban egy pajtahelyiség jutott, amelyet a kitelepítettek között lévő mesteremberek elfalaztak, hogy valamennyire védve legyenek a hidegtől. Általában egy-egy kis helyiség jutott három-négy családnak. Az életkörülmények iszonyatosak voltak. A földön feküdtek, fűtés nélkül. A rögtönzött közös konyhát többen használták. A reggeli rendszerint feketekávéből és tíz deka gyümölcszúrból tevődött össze. Az ebéd és a vacsora is rendkívül energiaszegény, íztelen volt.

Piroska-majorból később Jusztusra kerültek, ahol nyolcszázötvenen voltak a táborban. Akkoriban Irma tudomása szerint tizenhárom hasonló jellegű és nagyságrendű tábor működött a környéken, amelyekben rengeteg „osztályellenes” vagy más, kreált váddal megpecsételt ember sínylődött az ország különböző vidékeiről.

Mindenütt a rendőrség felügyelte a területet. Azonban senki sem beszélt nekik ottlétük okáról, idejéről. Odaérkezésük után fél évig még levelet sem írhattak haza. Az itthoniak semmit nem tudtak hollétükről. Utána nagyon sokszor verésben, megalázásban volt része valamennyi kitelepítettnek. Irma édesanyja kórházba került, és három hónapig azt sem tudták, hogy él-e vagy hal-e. Látogatóba nem mehetett hozzá, és amikor az édesapja érdeklődött iránta Balla Mi-

hály rendőrőrsparancsnoknál, olyan választ kapott, hogy „akár meghal, akár kijön a kórházból, értesítik”. Többen sajnos meghaltak, akik közül számos olyan áldozat volt, akinek még a sírja sem ismert. Irma ugyan egy olyan esetről tudott, hogy egy tehetősebb ember hazahozatta elhunyt hozzátartozóját, azonban az kivételnek számított. Az elhunytakat általában ott hantolták el a füredi temetőben. Több évtized után, amikor a hozzátartozók netán keresték a sírt, azt már senki nem tudta megmutatni.

Irma úgy véli, hogy egyéni bosszú miatt telepítették ki az ő családjukat a Hortobágyra, aminek az 1950-es évek magyar-jugoszláv határ menti politikai légköre különösképpen kedvezett. Az édesapját a saját unokatestvére, a nagymama testvéreinek a fia, Pinterics János jelentette fel. Mi volt a „vád” ellene, arról máig nincs tudomása. Amikor 1953. október 7-én szabadultak, az elbocsátó iraton szerepelt az említett személy neve. Az illető, amint már utaltunk rá, bizonyára egy korábbi hagyatéki döntés miatt neheztelt Irma édesapjára, mivel öröklési ügyben konfliktusba kerültek egymással. Abban az időben – Irma szerint – elegendő volt valaki részéről „jól hazudni”, igazságtalanságokat állítani, hogy akár egész család is a kitelepítettek között találja magát. Amikor hazajöttek, az édesapja el is mondta neheztelését az unokatestvéreinek, azonban meghurcoltatásukon, vagyonuk elvesztésén az már nem segített.

Amikor a Hortobágyról eljöhettek, a „kálváriának” még nem volt vége. Irma elmondása szerint „a három évből hat lett”. Akkoriban, 1953 őszén a nyugati határsávba senkit nem engedtek be. Az édesapja és vele együtt a család, egyik nagyobb városban sem kaphatott letelepedési engedélyt. Először a Zalaegerszeg melletti Bocföldre kerültek egy ismerősökhöz, akik már előttük szabadultak, és ideiglenesen megosztották szerény hajlékukat a Gaál családdal. Ott nyolc hónapig maradtak. Onnan Tófejre költöztek, ahol egy kis ház, előtte melléképületnek és kamrának használt, helyiségében húzódtak meg hosszabb időre. Amikor a magyar-jugoszláv konfliktus csillapodott, a határsáv szigorú jellege is enyhült és a mozgáskorlátozás valamennyire megváltozott. A Gaál család akkor, 1956 áprilisában térhetett haza Jősecre.

Irma tizenkét éves korában kényszerült elhagyni a szülőfaluját, ahová már tizennyolc esztendősen került vissza. Otthon az „üres és

piszkos lakást” találták. A nagyszülők közben meghaltak; a nagyanyja még akkor, amikor a Hortobágyon voltak, a nagyapja pedig a tófeji tartózkodásuk idején. Körülményesen, külön engedéllyel az ő temetésére már hazautazhattak, azonban közvetlenül a gyászszertartás után vissza kellett nekik menni Tófejre, mert másnap az édesapjának jelentkezni kellett Zalaegerszezen.

Irma az interjú keretében sajnálatosnak értékelte, hogy az 1950-ben kitelepítettek méltó és teljes körű rehabilitálása, ellentétben a különböző, úgyszintén sanyargatott sorsú huszadik századi meghurcoltakkal, utólag sem történt meg. Akik három évnél hosszabb ideig kényszerültek otthonuktól távol élni, hányattatott sorsban, és mindenüket elkobozták, azok némi kártérítést kaptak – így ők is részesültek abban –, a többiek, akik rövidebb ideig voltak távol, pedig semmit nem kaptak. Mindez után úgy véli, hogy „kárpótlásom ugyan van, de kártalanításom a mai napig nincsen”. Ő ugyan semmire nem tart már igényt, mert azt a mérhetetlen lelki fájdalmat, amit elszenvedtek, és ami szavakkal kifejezhetetlen, semmivel nem lehet már kárpótolni.

Tabu volt a kitelepítés emlegetése

Rövidebb próbálkozás után az építőiparban és Inotán, Csuka Ferenc Lovászipan kezdett dolgozni a kőolajipari vállalatnál. A gazolin-telepen kapott munkát, amelyet akkoriban az ÁVO-sok felügyeltek. A határmentéről történő elhurcolásokról a munkások egymás közt nem beszélhettek, ezért néhányan nem is sokat tudtak arról. Irma megjegyezte, hogy az esemény annyira tabutémává vált, hogy még otthon sem mertek beszélni róla.

Ferenc és Irma 1958-ban házasodtak össze, és a bödeházi vőlegény Jőseczre került. Ferenc ugyan valamennyit tudott arról, hogy milyen kálvárián ment keresztül néhány esztendővel korábban a család, annak tényleges körülményeiről csak sok évtizeddel később, a rendszer-váltás után kapott teljes képet. Irma szüleire, különösképpen az édesapjára, annyira hatott a szörnyű esemény, hogy még a vejüknek sem beszéltek róla. A felesége, Irma se beszélt neki 1989-ig mélyrehatóbban arról, mert az édesapja annak idején a lelkére kötötte, hogy „te gyerek, arról soha senkinek ne beszéljél”. Amikor ha zaengedték őket száműzetésük után, külön figyelmeztetést kaptak, hogy a megtörténte

senkinek ne beszéljenek. Irma elmesélte, hogy a bödeházi „tiesz”-ben, ahol az édesapja dolgozott, többször kérdezték a munkatársai a kitelepítésről, ő azonban mindig azt válaszolta, hogy „majd máskor beszélek”. Ferenc akkor szembesült a Gaál család kitelepítésének lesújtó körülményeivel, amikor 1991-ben egy kirándulást szerveztek az egykori érintettek részére, és ő is elkísérte oda a feleségét. Néhány évvel később a gáborjánházi templom mellett emléktáblát állítottak, amelyre felvésték a hetési falvakból kitelepített tizenöt család nevét.

Irma felidézte, hogy a gáborjánházi kitelepítettek zömét, valamint a szijártóháziakat és a zalaszombatfaiakat egyszerre szállították el az ő családjukkal, 1950. június 23-án. Gáborjánháziakat azonban még 1952-ben is vittek el, valamint Bödeházáról és Jőseczről is néhány embert 1951 nyarán telepíttek ki. Más határ menti falvakból, például a már nem a Hetéshez tartozó Szentgyörgyvölgyről, tudomása szerint 19 családot hurcoltak el.

Irma a beszélgetés során azt is megemlítette, hogy néhány esztendeje a Pázmány Péter Tudományegyetem szakemberei között ötven esztendő után is felismert egy személyt, ma rangos egyetemi tanárt, akinek édesanyja a táborban főző asszonyok egyike volt. Az akkor öt esztendő fiúra azért emlékezett, mert a szerencsétlen a siralmas életkörülmények miatt az emberi ürüléknek ázott gödörbe esett, és annak köszönheti életben maradását, hogy Irma és a körülötte dolgozó emberek meghallották kiáltóását. A viszontlátáskor mindketten könnyezve ölelték meg egymást.

A Gaál család visszailleszkedése a szülőföldre nagyon keserves és körülményes volt. Irma édesapja alig juthatott munkahelyhez, mert a kitelepítés miatt megpecsételt személynek számított. Pedig jó munkaező volt, mert több, főképpen a famunkával összefüggő teendőhöz értett. A kitelepítés idején is leginkább bognárként dolgozott. Amikor visszakérültek Zalába, egy Zalaegerszeg melletti olajtelepen kapott bizonyos időre munkát, majd egy állattelepen alkalmazták bognárként, ahová még vagy másfél évig azt követően is visszajárt, miután hazaköltözhetek Jőseczre. A megspórolt kevéske pénzen sikerült neki egy tehenet vásárolni, hogy ismét a családi birtokon kezdhessenek el gazdálkodni. Aztán jött az ún. „tieszesítés”, és ismét mindent elvettek tőlük. Irma szomorúan állapította meg, hogy „a semmiből még nagyobb semmi lett”. A sze-

génység ismételten kíméletlenül sújtotta őket. Szerencsére Csuka Ferenc akkorra már a családhoz tartozott, és az ő Lovászában megkeresett fizetéséből szűkösen túlvészelték a nehéz éveket, és kaptak erőre az újrakezdéshez.

Csuka Ferenc 1956-os élményei

Kezdetben Ferenc keményen megküzdött az olajipari vállalatbeli munkáért, hiszen eleinte Bödeházáról Lovászába naponta kerékpárral tette meg oda-vissza az utat. Később, amikor 1956-ban letöltötte a sorkatonaságot, már volt szervezett munkásjárat, egy ponyvával fedett Csepel-típusú teherautó, amivel a környékbeli falvakból az akkoriban országos jelentőségű olajipari üzembe szállították a munkásokat.

Sajátos körülmények között zajlott Csuka Ferenc leszerelési napja a hadseregnél, mivel arra pontosan 1956. november 4-én került sor Ercsiben. Két nappal korábban kellett volna nekik normális körülmények között leszerelni, azonban a forradalmi események miatt az elhúzódott. A november 4-i reggel dandárriadóval kezdődött. Arra készültek, hogy indulnak az oroszok ellen Pestre. Teljes felszerelésben vártak a konkrét parancsra, amire aztán nem került sor. Estére szervezetlenül szétengedték őket. Ferenc, akárcsak a társai is, géppisztollyal és katonai viseletben távozott az alakulattól. A géppisztolyt Gárdonyban adta át a nemzetőröknek. Onnan körülményesen közlekedtek tovább hazafelé egy katonai gépkocsival. A közeli Székesfehérvárra nem mertek bemenni, mivel ott folyt a harc. Ők a város szélén csak egy orosz páncélost láttak, azonban messzebbre nem merészkedtek. Lepsénynél megállították őket az akkorra már

„oroszbarát” magyar katonák, és beterelték őket egy laktanyába. Az autót elvették tőlük. Egy rozoga autóval mehettek csak tovább. A civilektől megtudták, hogy merre tartózkodnak oroszok az út mentén, így azokat a pontokat kikerülték. Ukk után Ferenc leginkább gyalog ment egészen Lentiig, általában a vasúti síneken mentén, mivel azokban a napokban a vonat nem járt. Lentiszombathelynél látta, amint hét páncélos éppen útban volt a zajdai kaszárnya irányába. Utána még egy helyen egy orosz páncélossal találkozott, amely éppen vele szemben állt. Ott meg is motozták, de nem találtak nála semmit. A lenti vasútállomáson is mindenkit megállítottak az oroszok. A településre akkor senkit nem engedtek be, és távozni sem szabadott onnan. Ferenc azonban túljárt az eszükön, a fűrésztelep felé kikerülte őket. Néhány helybeli lakos is hasonlóan cselekedett. Amikor már biztonságban érezte magát, ismét gyalog folytatta az utat Bödeháza felé. November 7-én este érkezett haza.

Irma kevés információval emlékezett 1956-ra, mert szűkebb környezetében még rádió sem volt, ezért a családban az eseményekről csak közvetve, és nem mindig hitelesen értesültek. A későbbiek során különösebb sanyargatásnak már nem voltak kitéve, azonban az édesapja állandó megfigyelés alatt állt. Emlékezete szerint ez egészen az 1980-as évekig tartott. Szerencsére egyik jóakarója, egy roma származású ember, aki jóseczi születésű volt, és köze volt a korabeli hatalom és a titkosszolgálat dolgaihoz, többször figyelmeztette, hogy nagyon vigyázzon. Gaál Péter szót fogadott, és a későbbiek során minden politikai és társadalmi eseménytől, csoportosulástól távol tartotta magát.

Kostyál László

Kilencven éve született a grafikus próféta, Gácsi Mihály

➔ Budapest, 1926. augusztus 10. – Zalaegerszeg, 1987. február 5.

Gácsi Mihály:
Az ígéhírdető-
línómetszet -1976

Kilencven éve született, hatvan éve diplomázott, negyven éve költözött Zalaegerszegre, és egy híján harminc esztendeje nincs már közöttünk a döbbenetes erejű próféta látomások grafikusművésze, Gácsi Mihály. A városban még sokan emlékezünk mackós alakjára, ragyogó adomáira, alkotásain is visszaköszönő fanyar és találó humorára. Egy évtizeden keresztül jellegzetes és kedvelt alakja volt a megyeszékhely művészeti életének, akit közvetlensége folytán szinte mindenhol ismerősként és örömmel fogadtak.

A budapesti születésű Gácsit a világháborút követő nehéz időszak számára kalandos esztendei – volt kertész, segédmunkás és kazánrakó is – után, 1949-ben vették fel a Képzőművésze-

ti Főiskolára, ahol Domanovszky Endre, Hincz Gyula és Koffán Károly növendékeként végzett 1956-ban. Tanulmányai során ismerkedett meg és kötött életre szóló barátságot a nála öt évvel fiatalabb, emblematikus grafikussal, Kondor Bélával, valamint Görög Rezsővel, de e nagyreményű grafikusgenerációhoz tartozott még Csohány Kálmán és Gross Arnold, valamint a Gácsinál bő évtizeddel fiatalabb Gyulai Líviusz és Rékassy Csaba is. A diploma megszerzését követően Gácsi a Szolnoki Művésztelepen kapott műtermes lakást, és az itt töltött közel két évtized pályájának legtermékenyebb és művészileg is legjelentékenyebb időszaka lett.

Az ötvenes évek második felében és a hat-

vanás években készült, friss szemléletű korai alkotásait konstruktív és szimbolikus alapálás, grafikus képépítés, szimbolikus tartalom, új, egyéni ikonográfia keresése jellemezte, hasonló vonások, mint Kondor Béla ekkori műveit. Témáit jelentős részben környezetéből vette, a szolnoki Tabán, a város jellegzetes házai, a Tisza-part, az alföldi tanyavilág jelenik meg vízszatérően munkáin, elsősorban festményein, de grafikáin is. Gácsi grafikus volt, és mint festő is grafikusként gondolkodott. Vásznait alapvetően a Képcsarnok útján történő értékesítés céljából festette, hiszen grafikái közül legfeljebb színes meseillusztrációi (*Brémai muzikusok, A kiskakas gyémánt félkrajcárja*) hoztak némi bevételt számára. Jellegzetes, eleinte feszesebb, expresszív formavilágú, majd mind oldottabbá váló grafikai világa fokozatosan alakult ki. A társadalmi témák és az aktuális, de közvetlen politikai vonatkozásokat nélkülöző problémák iránti érzékenysége már korán visszatükröződött grafikáinak tematikájában (*Utolsó virágok [1959], „H” bomba sorozat [1967], Fizikai kísérlet [1972]*), emellett többször reflektált történelmi eseményekre (honfoglalás, Dózsa-parasztháború, felszabadulás) is. Többnyire szimbolikus alaptémát választott, de az ízes humorral fűszerezett megfogalmazás mögött drámai látások rajzolódtak ki a saját magát felemészítő civilizációnk jövőjéről.

A városban köztisztelőnek örvendő Gácsi nagyon jól érezte magát Szolnokon, az ottani pezsgő szellemi közeg igen inspiratívnak bizonyult számára, 1974-ben mégis a hódmezővásárhelyi művésztelepre költözött (e váratlanul tűnő lépés háttérben állítólag személyi ellentétek álltak). Vásárhelyen nem tudott gyökeret verni, talán a Tisza-part hiányzott számára, talán a hazai szinten nagyvárosi nyüzsgés, mindenestre örömmel fogadta egykori szolnoki kollégáját, Palicz Józsefet, aki az ország túlsó felébe, az újonnan elkészült zalaegerszegi művészlakások egyikébe invitálta őt, és Gácsi immár ötvenévesen új szakaszt kezdett életében.

Zalaegerszeg a hetvenes években az energikus Kustos Lajos tanácselnök irányításával egyik legdinamikusabb időszakát élte. Az erőteljes iparosítás a lakosságszám gyors növekedését eredményezte, de a város fejlesztését nagyrészt sikerült a vonzó természeti környezet megtartásával párosítani. Intenzíven fejlődött a kulturális élet, művelődési házak épültek, erőteljesen gyarapodott az új épületbe költöző múzeum, virágkorát élte az Egervári Művésztelep, a következő évtized elejére pedig beértek a színház

alapítására, valamint a városi hangverseny- és kiállítóterem megvalósítására irányuló törekvések is. A művészeti élet fejlesztésére irányult a Páterdombon a négy műtermes művészotthon építése, ezek egyikébe, Németh János keramikussal közös épületbe hívták meg az 1973 óta immár Munkácsy-díjas Gácsi Mihályt.

Ő, bár örömmel jött, és voltaképpen jól is érezte magát a városban, a szíve mélyén mégis szolnoki maradt. Itt Gácsi legenda volt, utolérhetetlenül adomázó, minden iránt nyitott, bővérű humorral megáldott, ugyanakkor karakteres egyéni stílussal is bíró bohém. Mindez voltaképpen az egerszegi időszakra is igaz, de már mégsem úgy, mint azelőtt. Talán a zalai dombok voltak túl magasak a sík alföldi táj végtelenségéhez szokott szemének, talán a Szigligeti Színház kedves színészei és a nyüzsgő szolnoki szellemi közeg hiányoztak fáradhatatlan elméje számára, talán a szolnoki kiskocsmák megszokott lég-

Gácsi Mihály:
Lovag, halál, ördög
(Dürer emléklap)
- rézkarc -1971

Gácsi Mihály:
Séta a tavaszi
erdőben- linómetszet
-1979

köre és az ismerősökkel itt folytatott szakmai és baráti diskurzusok iránt érzett nosztalgia. Egerszegre költözését követően művészetében – ha őszinték akarunk lenni – bizonyos cezúra érzékelhető. Témái, kompozíciói között több alkalommal is korábbi munkáinak újrhangszerelése jelenik meg (*Noé bárkája*, *Cégem reklámja*, *Remete-lak* stb.). Bár a kettő látszólagos antagonizmusát természetes módon feloldó lapjain a csillogó humor továbbra is profetikus felelősségtudattal párosul, a korábbi erőteljes belső izzást már tompábbnak érezzük. A prédikátor több kompozícióján (*Szent Ferenc prédikál a jószágoknak*, *Jónás és Ninive* [1976], *Az igehirdető* [1976]) is megjelenik, mutatva, hogy tisztában volt saját profetikus szerepével, s hozzátehetjük, hogy alighanem a próféták sorsával is.

Feltehetően önéletrajzi ihletésű a *Lót menekülése Sodomából* (1978) c. linómetszete, bár a főszereplő – Gácsi több más grafikájától eltérően – nem a művész vonásait viseli. A lapon Lót ipari hulladékokból összetákolt ürrepülön menekül, nem csupán a háttérben kénköves eső által pusztított betonvárosból, hanem önmagát felszámoló planétánkról is. A nézőre pillantva visszatekint még, de kezével már a távolban

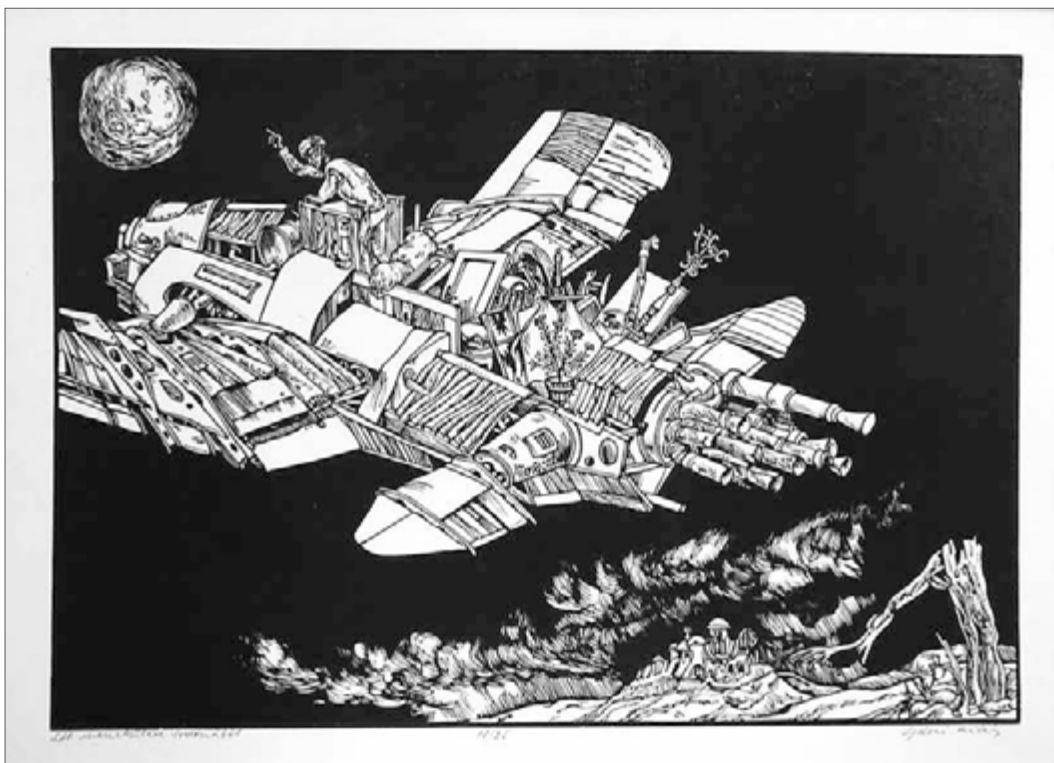
feltűnő, egy új, tisztább életre alkalmas bolygóra mutat, mint úti céljára. Az általa elhagyott és lassan elsüllyedő város mellett derékba tört, kiszáradt fa a szubjektív vonatkozásokra utalhat. A repülőn olyan tárgyakat visz magával, melyek a művész életének lehettek kedves rekvizitumai: cserépnai virágot, Thonet-fogast, ingaórát, cserépbográcsot, fűzfakosarat, kisajtót, szaxofont. A tartalmi rétegek között keverednek a szubjektív és az objektív elemek, a kivonulás és a változtatási kényszer szükségszerűségére és tragikumára egyaránt rámutatva.

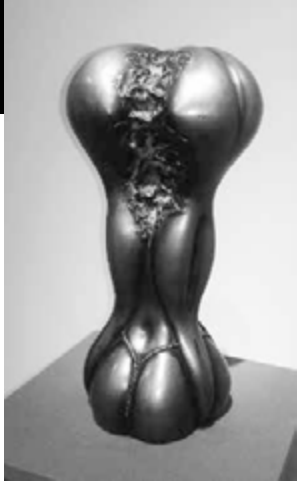
Gácsi narratívájának egyik briliáns összefoglalója a *Séta a tavaszi erdőben* (1978) c. kompozíció. Egy városszéli erdei úton két öregember sétál a friss levegőn, pontosabban az egyik tolókoscsiban tolja társát a természet lágy ölén. A témáját tekintve idilli zsánerkép azonban valójában félelmetes vízió a nem túl távoli jövő földi élővilágának haldoklásáról. A háttérben látszó város hipermodern, lélektelen betonrengeteg, a körülötte lévő táj kopár és kihalt. A két, rongyokba öltözött öreg csontsovány (hiszen már nincs természetes táplálék), a tolókoscsiban ülő alak idétlen mozdulattal mutat az út mellett álló néhány fa egyikére. Ezek a fák mind hiá-

nyosak, odvasak, nagyrészt szárazak, s csupán különböző fantasztikus csövek, oszlopok és szerkentyűk segítségével tudnak némi táplálékhoz jutni, illetve egyáltalán álló helyzetben megmaradni. Néhány águkra a tavaszi levelek madzaggal vannak odaerősítve. A jelenet egyszerre hátborzongató és megmosolyogtatóan humoros, s e két jellemző egyben a művész látomásos lapjain megjelenő gondolatvilágának két fő pillére is.

Gácsi Mihály legerőteljesebb és leghangsúlyosabb mondanivalót hordozó lapjain – többnyire linómetszetek és rézkarcok – olyan kérdéseket feszeget, amelyek az emberiség sorsáért való egyetemes felelősségvállalását tanúsítják. Ma talán úgy fogalmazzunk, hogy „a fenntartható fejlődésért kampányolt”. Más, könnyedebb hangvételű kompozícióin, köztük kisgrafikáin is megmutatkozott azonban a csillogó irónia (olykor önirónia) mellett briliáns tudása is. Mindezek karakteres egyéni stílussal párosulva tették Gácsit egy kiemelkedő hazai grafikusnemzedék hangsúlyos tagjává. Kilencvenedik születésnapján (éppen amikor e sorokat írom) tisztelettel és szeretettel emlékezünk rá.

Gácsi Mihály:
Lót menekülése
Sodomából-
linómetszet -1978

Bognár Anna

Tiszta szándék

➔ *Formák a mindenségből* – Király Ferenc szobrász-
művész retrospektív kiállítása a Várkert Bazárban

Király Ferenc Munkácsy-díjas szobrászművész életműve a hazai és a szlovéniai kortárs képzőművészeti szférát egyaránt színesíti és gazdagítja. A Szlovéniában élő és alkotó művész ars poeticája tömör, egyszerű és letisztult; munkái híven tükrözik vissza a művészi hitvallást. „*Tiszta formákkal hazudni nem lehet*” – vallja az alkotó, akinek kedvenc alapanyaga a kő, de a fa és a bronz megmunkálása során is professzionális mesterségbeli tudásról tesz tanúbizonyságot. A szó klasszikus értelmében kreátor, teremtő; témaválasztásaiban a genesis, az emberi kultúrák, a természet, a test fogalomköréit járja körül. Dolgozik fával, bronzsal, kővel, kisplasztikákat és életnagyságú szobrokat is alkot. Nem elefántcsonttoronyba húzódó, öntörvényű művész, szívén viseli a következő művésznemzedék pályáját, társadalmi felelősségvállalásáról tesz méltó tanúbizonyságot azzal is, hogy társszervezője a Lendvai Nyári Nemzetközi Művésztelepnek. Nagyon egyedi látásmóddal bíró képzőművész Király Ferenc, fiatalkori és érett alkotásai is csak rá jellemző jegyeket viselnek. Bár jól gondolkodik szimbólumrendszerekben, diszkrét utalásokban, a nőiséget, testiséget megjelenítő szobrai azonban mégis olykor túl direktnek, túl objektíven szenttelenek. Az *Ósidol* szókimondó pórségénél sokkal többet ad a maga lágy íveivel az absztrakt *Egyben*.

Lényeglátása, anatómiai tudása és kreativitása nyilvánul meg az egy-egy mozdulatot, gesztust ábrázoló munkáiban. A bronzból készült, antropomorf *Bók* sokrétű üzenettel bír. Egyszerre hordozza a meghajló, már-már görnyedt pózban álló ember szívélyes, kedveskedő alázatosságát, és egy növény szilárd egységét; a gyökérszerű talpazat allúzió a fára. A hol fényes, hol érdes felszín és a szimmetriatengely-szerű választóvonal érdekes hangsúlyt adnak a felületi megmunkáltság és a formai komplexitás önmagán túlmutató dimenzióinak. A *Megkövesedés* játékos és bájos, a bátor címadás szellemes művészi intenciót takar; míg a posztamens kő, addig

maga a megkövesedést ábrázoló szobor bronz. Első ránézésre egy Pompeii városában talált leletre asszociálhat a szemlélő, a láva és a hamu által kővé dermedt emberi alak körvonalai rajzolódhatnak ki a formákból. A *Szétválasztva* és a *Metamorfózis* absztrakt formavilága elgondolkodtató, változatos képzetársításokra ad alkalmat, nagy előnye mindkét alkotásnak, hogy minden szögből sokat mond, nem csak egy 'arca' van, nem csak szemből érdekes. A térplasztikák alapkövetelménye a körbejárhatóság élményének megteremtése; Király Ferenc kompozíciós készsége sokoldalú, mindig fantáziadús megoldásokkal él. Mindkét nonfiguratív plasztika kérdéseket vet föl, gondolatsorokat indít el, és olyan egyedi dinamikájuk, lendületük van, hogy bár természetesen statikus alkotásokról van szó, mégis, mintha mozgásban lennének a formák, ívek, vonalak.

Az amorf *Bohóc* puritán, egyszerű, letisztult. Játékos és pajkos. Karakterében az *Ósidol*-kompozíciókhoz hasonlít. A fa posztamensre helyezett, márványból készült *Jel I* a maga egyszerűségében is igen különleges. A szobor két fő íve organikus egymáshajlásában, összeérésében egy rendkívül izgalmas kompozíciós teret nyit meg, a szobor 'lyukassá' válik, a szobron át lehet nézni, így transzparens és tömör egyszerre; valóban jellé változik, szimbolikus jelentéshordozóvá.

Király Ferenc szobrászművész retrospektív kiállításán a figyelmes szemlélő képet kap egy sokoldalú művész pályájának különböző állomásairól, művésznyelvének változatos megnyilvánulásairól. Kiváló kezdeményezés, hogy az impozáns Várkert Bazár otthont adott az életmű-kiállításnak, amely főhajtás a művész munkássága előtt, ugyanakkor unikális bemutatása egy egyedi formanyelvű művész meghatározó alkotásainak.

Az írás a Nemzeti Tehetség Program NTP-NFTÖ-16-0117-es kódszámú pályázati támogatásával valósult meg.

Takács Ferenc

Dús 75

➔ Dús László jubileumi kiállítása a Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben

Hölgyeim és Uraim! Tisztelt Egybegyűlteket!
Fel-felrémlő gyerekkori emlékeim között van egy kartonpapír-doboz, amelyet édesanyám a kamrában a stélázi legfelsőbb polcán tárolt. A doboz az Egyesült Államokból érkezett, de nyomtatott felirata magyar nyelvű volt. „Az amerikai nép ajándéka – vagy adománya? – a magyar népnek” – ez állt a dobozon, egy vörös-kereszt-embléma társaságában. 1956 telén érkezett – a dán vaj és a svájci csokoládé mellett ezekben az amerikai dobozokban is élelmiszer volt, evvel segítéyzték a levert forradalom után a lakosságot.

A mi dobozunkban tejpor volt, mégpedig az akkoriban nálunk még nem létező műanyag-fóliába csomagolva, az ugyanígy ismeretlen

vákuum-záras technikával. Miközben fogyott a tejpor, és újabb és újabb műanyagzacskók jutottak a hulladék sorsára, mi, gyerekek, különös felfedezést tettünk. Ha a kidobásra váró műanyag-fóliából egy jó darabot a szájunkba vettük és rágni kezdtük, az eleinte kemény és szilárd anyag a kellő türelemmel végzett rágástól idővel megpuhult, elasztikusá vált, s csodák csodájára igazi rágógumiként kezdett viselkedni: lehetett belőle hosszú fonalat húzni, vagy buborékká fújni, hogy elpukkanjon. Osz-tálytársaim rákaptak a dologra, szorgalmasan rágógumivá rágták a fóliát, a rágógumit meg rághatták tovább, immár rágógumiként. Egy baj volt vele: olyan volt, mint a kémiakönyvben a víz. Színtelen volt, szagtalan volt, átlátszó volt

Enteriőr Dús László kiállításáról

– és persze nem volt semmi íze. De mégiscsak rágógumi volt, mégpedig saját készítésű – és akkor még Magyarországon sehol sem lehetett rágógumit kapni.

Hogy miért idézem most fel ezt a furcsa emléket ilyen hosszan és részletesen, arra Dús László itt kiállított alkotásai adnak alkalmat. Többek között avval adnak alkalmat, hogy egyikükön a sokfelől származó ilyen-olyan anyag-darabkák között ott van egy ilyen amerikai segélycsomag dobozának az előlapja, a felirattal és az emblémával. A kidobásra ítélt papírhulladék valahogy elkerülte sorsát, holt anyagból, értéktelen és használhatatlan szemétből most – mondjuk így, némi pátosszal – új életre kelt, új szerepkörben. Egy műalkotás része lett, a művész átalakító beavatkozása mintegy felemelte a szemétdombrol, ahol hasztalanul és használhatatlanul

hevert, és megtette az esztétikai élmény hordozójának. Tejpor vagy szárazbab helyett immár esztétikai élményt közvetít.

Ez a történet, a tejporos doboz és a rágógumi históriája, általában is jól példázza az itt látható képek – vagy felületek, falak, építmények inkább? – létrejöttét, működését és hatását. Dús László felületeire és falaira kidobásra ítélt, többé már nem használható tárgyak kerülnek fel – elrendeződésüket pedig az alkotói akarat önkénye szabja esetlegesre. A felületek gyakran rétegeltek: újabb hulladék takarja el vagy takarja ki a korábban felhordottakat. A felületek alapszintje szintén a hulladék és a szemét világából vétetett. Az elszemetedesedő és romosodó nagyváros fotografikusan rögzített látványa ez: porló, bepiszkolt, málló vakolatú, értelmetlen firkákkal borított falak és palánkok sejlenek fel a képek mélyén vagy legalján. Dús tudatosan vadászik ezekre a látványokra. Mint maga írja:

Rendszeres gyűjtőútjaimon fantasztikus dolgokat találok az utcákon, bármerre is járok. New Yorkban, Budapesten, Rómában, Los Angelesben vagy akár Zalaegerszezen kész Dús-művekkel vannak tele a járdák, a házfalak, a zegzugok, csak le kell fényképezni őket. Mindenütt gyűjtöttem csodálatosan rothadó, elkorhadt postaládákat, fekete szurokkal lefröcskölt hirdetőoszlopokat, letépett plakátok alól előcsillanó alsó rétegeket, rozsdás kerítéseket, málló falakat, hirtelen feltűnő új képeket és történéseket – mígnem rátaláltam egy fantasztikus területre a Melrose Avenue-n, LA-ben. (...) Lefestett fakerítés mélyfekete plakátokkal, állványok geometrikus szerkezete – csak néhány plakátot téptem le, hogy javítsak a kompozíción, és egyszer csak önálló saját művemmel találtam szemben magam, ami nagy izgalommal töltött el.

Az elmúlt fél évszázad avantgárd és kísérletező művészetét ismerők nyilván észlelik, hogy ezeknek a szavaknak és a bennük kifejezésre jutó művészi magatartásnak nagyon sok köze van ahhoz, amit a művészeti kritika pop artnak nevez. Amikor zalaegerszegi pályakezdését követően Dús László a hetvenes évek elején letelepedett az Egyesült Államokban, az ottani és akkori művészeti terep egyik legfontosabb irányzata volt ez a talált tárgyat, a mindennapi élet képi ikonjait és tárgyi elemeit „felgyűjtő” és gyakran változatlan formában képtári közszemlére bocsátó alkotói módszer. Képviselői tudatosan törekedtek a művészet és nem-művészet közötti határvonalak elmosására vagy felfüggesztésére. Műveik azt sugallták, hogy bármi lehet műalkotás, akár a legtriviálisabb

hétköznapi tárgy is, csupán ki kell emelni eredeti környezetéből és áthelyezni a művészeti környezetbe – miközben persze a talált tárgyak megőrzik eredeti szerepkörüket is, amivel folyvást kimutatnak a művészeti szférán kívülre, visszautalnak a nem-művészet világára.

Nyilvánvaló, hogy Dús László itt látható munkái evvel az alkotói felfogással és módszerrel tartják a rokonságot. Ám ez, ahogy mondani szokás, csupán az érem egyik oldala. A művész Amerikában az akkori idők egy másik igen jelentős irányzatával is találkozott. Ez volt az ötvenes években induló absztrakt expresszionizmus, amelynek alapállása minden tekintetben a pop art ellentéte volt. A kép semmiképpen se utaljon semmi rajta kívül található valóságelemre, ne idézzen fel semmiféle természeti látványt, szigetelje el magát, mégpedig áthatolhatatlanul, mindattól, ami a képen kívül található. Legyen szigorúan önreferenciális, azaz színei, formái és vonalai kizárólag egymásra utaljanak és egymáshoz viszonyuljanak a vásznon.

Az is nyilvánvaló, hogy Dús László munkái evvel a felfogással is tartják a rokonságot. Egyik

korábbi írásomban a textúra művésznének neveztem őt. Olyan művésznék, akinek a képein az innen-onnan összeszedett, egymásra és egymás mellé ragasztott anyagok, melyeket a művész nagyvonalú beavatkozással még felül is fest és részben elfed, sajátosan önreferenciális felületet vagy látvány-szövetet alkotnak. Olyan felületet, amelynek a telítetten érzéki látványa mintegy letiltja, s mindenképpen feleslegessé teszi a külsődleges jelentésekkel és naturalisztikus olvasatokkal operálni próbáló befogadói igyekezetet. Dús László művészetében a pop art módszertana páratlanul izgalmas és művészileg nagyon nagy értéket produkáló színváltozóson esik át: felszámolódik, és tiszta texturalitássá alakul át. Viszont paradox módon történik mindez. A kérdés megmarad: mennyire „tisztá” ez a texturalitás, mennyire képes leválni a látvány a talált anyagok önmaguk eredetére és életbeli használatára tett utalásairól. Vagy talán nem is akar *egészen* leválni: mindaz, amit látunk, valóságos kartonpapír, valóságos falakról és graffitikról készült fénykép, valóságos hulladék, amely valami képen kívülinek a szemetje. Egyben és egy-

Enteriőr Dús László
kiállításáról

szersmind mindennek a felfüggesztése, tiszta és csupán önmagára utaló, zárt művészeti rend és szerkezet.

Egy korábbi alkalommal, Dús Lászlónak a kétezres évek derekán készült nyomatairól szólván, a kortárs világot voltaképpen elfogadó, annak zagyva és csiricsáré látványaiban gyönyörködni képes, életigenlő művésznek neveztem a nyomatok alkotóit. Legújabb művei, az itt látható munkák arra készítetnek, hogy valamelyest igazítsak ezen a véleményemen. Az összehatás most ugyanis jóval kevésbé felhőtlen és örömteli. A textúra ezúttal keményebb és darabosabb, az érzéki varázst komor és kétkedő, sőt egyenesen fenyegető sugallatok színezik – vagyis hát sötétítik. De a szint változatlan: a most hetvenöt éves művész ebben a – mondjuk így – karkai modorban is nagyot alkotott.

Befejezésül visszakanyarodnék a tejporos dobozhoz. Kissé frivolan eljátszanék a felirattal: „Az amerikai nép ajándéka a magyar népnek”. Úgy gondolom, hogy Dús László maga is ilyen ajándék. Egyrészt valóban az amerikai nép ajándéka a magyar népnek: a művész az Egyesült Államokban ébredt művészi öntudatra, az ottani művészeti környezettől megihletve alkotta meg életművének jelentős részét, hogy azután hazahozza mindezt, önmagát is, művészetét is. Ezért persze fordítva is igaz a felirat: Dús László a magyar nép ajándéka az amerikai népnek,

művészete a kortárs amerikai kultúrát gazdagítja. Hogy a kettő milyen viszonyban van egymással, hogy feloldható-e a helyzet, amelyben Dús László, ha Amerikában van, magyar vendég, ha pedig Magyarországon, akkor amerikai; hogy miként oldható meg Dús László újrarahonosítása, hogy mikor lesz végre Dús László a magyar nép ajándéka a magyar népnek, ehhez most egy pazar kiállítású monografikus feldolgozás nyújt segítséget. Hajdu István, a kiváló műkritikus és szerkesztő jegyzi a könyvet, amelyet a Keresztury Dezső Városi Művelődési Központ jelentetett meg. Terjedelmes és rendkívül tartalmas tanulmányban tekinti át Dús László munkásságát. Elsőrangú szakmunka, hajlékony és követhető esszé-nyelven. Hajdu idézeteinek és utalásainak bősége és színvonala egyaránt nyilvánvalóvá teszik: Dús László a világ művészeti élvonalába tartozik. Ugyanezt bizonyítja a Dús-műveket bemutató, rendkívül gazdag és nagyszerűen reprodukált képanyag, amely Lapos László könyvtervezői géniuszát dicséri.

Én szeretném, ha valamiféle mérőöldkő lenne ez az album, szeretném, ha mindenkit meggyőzne arról, hogy nincs semmi kétség: mostantól fogva Dús László elsősorban a magyar nép ajándéka – a magyar népnek.

A szöveg a 2016. június 15-i megnyitó szerkesztett változata.

Mozsár Eszter

Negyedszázad inspirációi – Jubileumi tárlat a Zsinagógában és az idei GébArt művésztelep

Negyedszázada indult útjára a festői Gébárti-tó partján az alkotók által azóta nagyon kedvelt művésztelep. A szervezők egyúttal GébArt 25 címmel jubileumi tárlatot rendeztek a zalaegerszegi Városi Hangverseny- és Kiállítóteremben. A kiállítás rendezője és a telep vezetője Prokné Tirner Gyöngyi volt, a tábor művészeti vezetésével Budaházi Tibor festőművészt bízták meg. Kettejükkel beszélgettünk a kezdetekről és az azóta eltelt évekről.

Közel félezer alkotásból – grafikák, festmények, szobrok, kerámiák, installációk - nem köny-

nyű válogatni, a bőség zavarát azonban hamar legyőzték a szervezők. Igazi kortárs kincseskamra. Jelenleg a volt Pais iskola szolgál a művek raktáraként, ami – valljuk be őszintén – kicsit méltatlan a telep művészeti értékéhez viszonyítva. Egyfajta szükségmegoldás, egyelőre. A kiállítás házigazdája és a festőművész bízik abban, hogy idővel a város méltó helyen mutatja be az alkotásokat. Ebből is látszik, nagyon nagy az igény egy képtárra. Egyfelől azért, hogy ne az enyészeté legyen a főszerep, másrészt a jubileumi kiállítást megnyitó Szemadám György így fogal-

Enteriőr
a kiállításról

Enteriőr a kiállításról

mazott: olyan színvonalú anyag gyűlt össze, ami nyugodtan megállná a helyét bármely híres kiállítótérben. Akár a Magyar Művészeti Akadémián is. A festőművészt nem véletlenül hívták el a megnyitóra, ő volt ugyanis az első telepek vezetője. A Zsinagógában így fogalmazott:

„A képzőművészet egy magányos tevékenység, és az ember ebben az elszigeteltségében saját dugájába dől. Egy művésztelepen – ahol együtt dolgozik kollégákkal – rengeteg dolgot lehet ellesni, „ellopni”, tanulni. Itt nem életünk fő művei születnek, az élményszerzés a cél. Ilyenkor legálisan leshetjük el a szomszéd művész technikáját. Megpróbálunk rácsodálkozni a másik munkájára, tevékenységére. Ez a tábor elsődleges feladata. Huszonöt év elteltével – amikor végignézek ezeken az alkotásokon – úgy érzem, messze túlteljesítettük a telephez fűzött reményeket, várakozásokat. Nemcsak a színvonalat, hanem nemzetköziségét, sokszínűségét tekintve is.”

Térjünk most vissza a Kézművesek Házába, ahol Prokné Tirner Gyöngyivel az itt készült alkotásokat vesszük számba. Kiderül, nemcsak a raktárban lévő műveket kell óvni. Ne feledjük, hogy van egy gyönyörű szoborpark is itt a ház mellett. A fém- és kőszobrok még felújíthatók, a faalkotások viszont már menthetetlenek. Több mint egy tucat mű vár jobb időkre. A kiállítás anyagának válogatásához elég volt másfél hónap, a tárlatot két nap alatt összeállították.

- Tiborral ketten néztük a munkákról készült fotókat, amiről nem volt dokumentáció, azt

Fischer György:Nemgondolkodó - bronz

a raktárból válogattuk. Mindig a rendezésnél derül ki, hogy összeállítható-e egy egységes kiállítássá vagy nem. Ügyesek voltunk, a kiállított anyagon csak kicsit kellett módosítanunk. Először azt beszéltük meg, hogy mik legyenek a szempontok. 150 művész tette le a névjegyét a telepen az évek során. Ebből kellett olyan tematikus tárlatot rendeznünk, ami felöleli az egész negyedszázadot. Hatvanhat alkotótól hatvanhat munka került a tárlat anyagába. A képzőművészeti ágakat is néztük, figyeltünk az arányokra. Kép, szobor – abból is fém, fa, vas és kerámia is legyen kiállítva. A minőségre törekedtünk és arra, hogy minden évet képviseljen valaki. Volt olyan esztendő, amikor húszan, sőt harmincan is részt vettek a művésztelepen. Ez a szám az utóbbi időben lecsökkent nyolc-tíz főre.

Gyöngyi tavaly kapcsolódott be a művésztelep munkájába, a szervezés az ő feladata. Azt is megtudom, hogy tizenhat éven át a Zala Megyei Népművészeti Egyesület vezetője, Skrabut Éva vitte a tábor munkáját. És kanyarodunk vissza még jobban a kezdetekhez: 1960-tól 1978-ig Egervár adott otthont a nyári alkotóknak. Sok év kihagyása után egy Zalaegerszegen rendezett holland-magyar művészeti hét adta az inspirációt arra, hogy 1992-ben Éva újra útjára indítsa a művésztelepet.

Budaházi Tibor alapító tagként volt vendég az első négy évben. Hamar híre ment a tábornak, így nemzetközivé lett már az első pillanattól kezdve. Akkoriban szinte minden képzőművészeti ág egyszerre képviseltette magát. A

szobrászok az egykor működő fém- és faipari üzemekben dolgoztak, alakították ki alkalmi műhelyüket.

- Nem volt szükségünk nagy hírverésre, hiszen egymást ajánlották a művészek. A holland ismertségnek köszönhetően sok külföldi alkotó érkezett. Másfajta látásmódjukkal adtak új lökést a helyieknek és a hazaiaknak egyaránt. Fiatal művészként nekem is hasznos volt az itt töltött idő. Az első tábor után a következő évben már Hollandiába hívtak meg ösztöndíjas alkotóként. A kilencvenes évek eleje, a rendszerváltás környéke alkalmas volt arra, hogy nemzetközi kapcsolatokat építsünk. Szó szerint kinyílt a világ, mind szemléletben, mind művészeti szempontból. Akkor még nem gondoltam arra, hogy fiatalként mivel gazdagodom. Az elmúlt években ezt a nemzetköziséget igazolja, hogy Amerikába, Dél-Amerikába, Koreába, Egyiptomba is eljutott a zalaiak híre.

A kezdeti időkre emlékezve természetesen azok is szóba jöttek, akik nincsenek már közöttünk. Így merült fel Bayer Csaba festőművész neve, aki egyéni látásmódjával alaptagnak számított. Fischer György szobrászművész is többször megfordult itt, valamint Varga Ferenc, aki művészeti vezetőként a fa- és kőszobrászok munkáját felügyelte. A tíz és húsz éves jubileumra születtek kiadványok. Egy időben készült részletes dokumentáció is.

- Elhatároztuk Gyöngyivel, hogy szakszerűen fogjuk katalogizálni a teljes anyagot – mondta Tibor. – Fotódokumentumokat készítünk majd. Részben megvan, de sajnos nem teljes. Ezért is szükség van egy olyan tágas és korszerű raktárra, ahol évekre és műfajra lebontva bármikor vizsgáljuk ezt a felhalmozott, értékben ki sem fejezhető kincset.

Az összegzés közben azért arra is kíváncsi vagyok, hogy nekik személyesen mit adott nemcsak a huszonöt év, hanem maga a tábor. Mind a ketten a mesés szép tájat és az itt kapott benyomásokat említik.

- Nem számít, hogy hány éve vagy részese: személyes kötődéssé válik. Inspiráló környezetben egy inspiratív társaság. Ezért nem véletlen, hogy a jubileumi telepünk zárókiállításának is ez volt a címe: Inspirációk – kezdte Gyöngyi.

- Húsz év telt el, hogy én utoljára itt jártam – folytatta Tibor. – Egyáltalán nem baj, hogy ha az ember világot lát, kimarad egy kis időre. Másfelől a népszerűségnek köszönhetően tényleg sokan szeretnének részt venni. Időt és teret

kell hagynunk másnak is. Öt évre előre tekintve van már elgondolásunk, hogy kiket és milyen műfajban hívunk meg. A művészetben is fontosak a személyes kapcsolatok, de szem előtt tartjuk azt is, hogy a minőség az elsődleges szempont. Nagyon nem mindegy, hogy milyen alkotók kerülnek egymás mellé, egy légtérbe. A művésztelepi munka különleges. Nem minden alkotó képes a másikkal szót érteni vagy építő jellegű tanácsot, kritikát mondani. Itt közösségi élet folyik, nem zárkozhatunk el egymástól és a külvilágtól. Esténként például a jóízű szakmai és magánbeszélgetések mellett az egymás alkotásairól készült kiadványokat, filmeket tekintjük meg. Közös programokat szervezünk mindig. Első, hogy az idelátogatókkal megismertetjük Göcsej kulturális értékeit és természeti szépségeit. Emellett, ha jut idő, messzebbre is utazunk. Most például Lendván jártunk és megtekintettük Joan Miro kiállítását.

Az idei tábor listáját úgy állították össze, hogy a helyi alapító tagok mindenképpen meghívást kapjanak. Frimmel Gyula grafikákat készített idén. Horváth Lászlónak meg azért örültek nagyon, mert szobrászművész létére elkezdte a festészet világába. Vásznain a plasztikusság és másfajta szemléletmód köszön visza. Drozsnik István képzőművész Miskolcra utazott ide. Az ő munkáira például a Győr mellett érkezett grafikusművész, Kelemen Benő Benjamin itt bemutatott technikái voltak hatással. Almási Róbert festőművész képviselte idén a határon túliakat. A Szerdahelyről érkezett művésszel Budaházi Tibor más alkotótelepen találkozott, onnan az ismeretség és barátság. S hogy a Mindszenty iskolában tanító festőművészre hogyan hatott a telep, milyen élményekkel gazdagodott?

- Nem tudnám most hirtelen összeszámolni, hogy merre jártam a nagyvilágban és hol alkottam. Munkásságomról készült a közelmúltban egy összegző kiadvány, a művésztelepek sora viszont hiányzik belőle. Jó lenne ezeket az időszakokat átgondolni, visszaemlékezni. A beszélgetés alatt magam is számba vettem, mi mindent kaptam ezektől az évektől. Volt jobb, volt rosszabb tábor. A szervezésen és a résztvevőkön múlik összességében, hogy milyen tapasztalatokkal távozunk. A művészek kilencven százaléka jól akar dolgozni ezeken az alkalmakon. Készülünk, várjuk az ihletet, valami újat szeretnénk. Munka közben szembesülünk azzal, hogy a gyűjtemény számára maradandó alkotást kell

itt hagyni. Másfelől a résztvevőkben is tudatosul, hogy milyen nyomot hagynak maguk után. Kardinális kérdés még, hogy meg tudjunk válni a művünktől, ne ragaszkodjuk hozzá annyira. Nem mindegy az sem, hogy érezzük: jó helyre, gondos kezekbe, műértő közönséghez kerül az alkotásunk. Nagyon fontos továbbá, hogy minél nagyobb nyilvánosságot kapjanak, mert akkor szívesebben térnek vissza és a telepnek is jó a pozitív visszhang. Érezzék ebben a pár hétben a törődést. Azt, hogy számítanak a város vezetése és az itt lakók számára. A művészlét alapvetően magányos műfaj, ezért kellene ezek a lehetőségek, amikor kicsit kilépünk az elefántcsont-toronyból.

- A szervezőknek nagyon kell figyelni arra, hogy a városvezetők és a művészek minden alkalommal jó viszonyt ápoljanak egymással – tette hozzá Gyöngyi. A zárókiállítás is mindig ezt a kapcsolatépítést segíti elő. Még ha csak egy

órára, de találkozzanak egymással a résztvevők és az érdeklődők. Ilyenkor érzik az alkotók, hogy a köz is részesül egy nem mindennapi esztétikai élményben.

A sikeres zárótárlat pozitív visszaigazolás a szervezőknek és a háttérben segítőknek, hogy jó úton járnak. Annál is inkább, mert újabb lendületet ad a további kapcsolatépítésnek. A huszonöt év alatt összegyűlt félezer műből több országos kiállítást rendeztek már. A nyilvánosságból azonban sohasem elég. A bajai művészteleppel például sikerült már megegyezniük: januárban ők hozzák a kiállítás anyagát Zalaegerszegre, februárban pedig a helyiek látogatnak a Duna melletti dél-alföldi városba. A jubileumi tábornak köszönhetően pedig a következő állomás Dunaszerdahely lehet. Mindent összevetve, újabb tartalmas huszonöt évnek nézhetünk elébe.

Enteriőr a kiállításról

Szemes Péter

A Denevértől a Hattyúdalig – egy közel teljes színészi pálya története

➔ Tucsni András *Egervári Klára* című kötetéről

A Ruszt József életmű-sorozat összeállítását és megjelentetését követően, az idei esztendőben új kiadvánnyal jelentkezett a lassan Zala színháztörténésszévé is avanszáló Tucsni András. A Hevesi Sándor Színház nyugalmazott irodalmi vezetője – szép gesztussal – a teátrum korábbi kiváló színésznője, Örökös tagja, Egervári Klára 80. születésnapja alkalmából tekintette át az ünnepezt példaeértékű és rendkívül gazdag művészi pályáját.

A fotókkal gazdagon illusztrált, tetszetős kivitelű kötetben három szöveg kapcsolódik egybe: a közkedvelt Egér vallomása, a szerkesztő kommentjei, és a beválogatott értelmező, elemző szekunder írások (főként kritikák, interjú-részek) – ezek szóttese adja a korpuszt, melyet még, amolyan függelékként, négy nagy hatású mester (Szendrő József, Gáti György, Földes Gábor és Ruszt József) rövid életrajza, s – ahogy a Ruszt-kötetekben a rendezéseké, itt – a 160 megformált szerep időrendi, illetve 93 – ezekhez kötődő, és a személyes sors alakulását, a művésznő örökifjúságát is tükröző – kép sorrendi jegyzéke teljesíti ki. Utóbbiak esetében a mindvégig objektív leírás két helyen (az anyáról és a szülőkkel készült fotóknál) E/1-re vált, ami bizonyára nem a fotográfiaikhoz és azok szereplőikhez fűződő érzelmi többletet jelzi – a főszöveg alapján ez egyértelműnek tűnik, és akkor nyilván minden személyes képhez, pl. a gyermekekkel, unokákkal, kedves kollégákkal készült nem színpadiakhoz is, egyes szám első személyű kísérőszöveg került volna –, ha egyáltalán tudatos, akkor talán inkább a képek eredetére (saját tulajdon) utalhat. A három – egyébként tipográfiailag megkülönböztetett – szöveg összekapcsolása pedig nemcsak szerkesztői megoldásként vált be, de – miként a könyv éppen 80 lapnyi terjedelme – ahogy Tucsni András előszavából kiderül: szimbolikus gesztus is (a közösen létrehozott előadások és

az anyaggyűjtő kutatómunka leképezése egyúttal).

A pálya fontosabb állomásainak áttekintése egy ma már jellemzően a korabeli filmek és „jól megcsinált darabok” tündérmeséire emlékeztető történettel indul: Szendrő József pécsi színigazgató szeme megakad egy alig 13 éves, tehetséges kislányon, és az iskola befejezését követően munkát ajánl neki. Az ominózus esetre Vasas-Bányatelepen, a Bányászotthonban került sor, ahol a nőnap ünnepségre vendégként érkezett színészek előadása előtt lépett

fel a helyi (Pfeiferként, sváb családba született) Egervári Klára, mégpedig a *János vitézből* a Francia királylány dalával. Elfogadva a kínált lehetőséget, a polgári befejezése után, immár a pécsi Városi Tanács dolgozójaként, az ottani énekkart vezénylő Tomanek Nándorral együtt kereste meg Szendrőt, és kapott tőle – meghallgatás nélkül – szerződést. A 15 éves lányt, akire már korábban nagy hatást tett Karády egy fellépésének élménye, énekkari feladatai mellett minden szerep érdekelt, sőt ezeket – a takarásból lesve – rendre meg is tanulta. Így vált lehetővé, hogy néhány hónappal később, mikor úgy hozta a szükség, gond nélkül be tudott ugrani a *Cigánybáróba* Arzénát, majd a *Gül babá*-ba Leilát eljátszani. Fejlődése töretlen volt, amit az is mutat, hogy 1952-ben a *Denevérben* már szólista szerepet kapott, a következő évben pedig, első bemutatójában, a *Falusi borbély* című kisoperában Zsuzsit alakíthatta, s még ebben az évadban, a *Luxemburg gróffjában* Coralie-t is. Közben magánélete is révbe ért: férjhez ment kollégájához, a színház egyik vezető színészehez, Puskás Tiborhoz és hamarosan megszületett Tibor fiuk. Kaptak egy kis lakást is, ám, mivel mentora (és esküvői tanúja) Szendrő a Néphadsereg Színházához szerződött igazgatónak, ők is elfogadták a győri rendező, Földes Gábor hívó szavát és Kisfaludy Színházhoz távoztak. Győr jó választásnak bizonyult, hiszen Gáti György személyében nagy formátumú színházi ember vezette a teátrumot, akitől a fiatal színész nemcsak atyai támogatást, de jobbnál jobb szerepeket is kapott. Az itteni közönségnek 1954 végén a *Piroska és farkas* című mesejátékban mutatkozott be, aztán tizenhét évesen megkapta első főszerepét, Violetta-t a *Montmartre-i ibolyában* (nem véletlen, hogy ezt a keresztnevet kapta hamarosan megszülető leánya is, aki ma éppen a Rába-parti színház művésze), amit operettbemutatók sora követte: a *Koldusdiák* (Laura), a *Mágnás Miska* (Rolla), egy Dunajevszkij-mű (*Mégis szeretlek* – Dása) és a *Cigányszerelem* (Zórika) – mindvégig nagyon jó sajtóvisszhanggal. A forradalmi eseményeket és a szovjet bevonulást követő megtorlást is itt élte át, közvetlen tanújaként az emigrációs hullámnak és a főrendező, Földes Gábor kálváriájának. Az ő koncepció pere, melyben (meglehetősen gyomorforgató módon) az ezzel párhuzamosan mind több lehetőséget kapó Giricz Mátyás is tanúskodott ellene, végül halálos ítélettel és – többek közbenjárása és Kádár ígérete ellenére – annak végrehajtásával zárult, 1958. január 15-én.

A társulat szép, emberi gesztusa, hogy értesülve a titokban tartott időpontról, a kivégzéskor megszakította aznap esti előadását (az éppen Giricz által színre vitt *Elveszem a feleségemben* Egervári Klára Bende Piroskát játszotta). Végül, miután férjével is megromlott kapcsolatuk, sok új tapasztalattal és további kiváló alakítással (Olivia a *Vízkeresztben*, Sylvia és Stázi a *Csárdás-királynőben*, Ella az *Ida regénye* adaptációjában, vagy Iluska a *János vitézben*) háta mögött, a még mindig csak húszéves színésznő meglehetősen messzire, Békéscsabára szerződött.

A Jókai Színházba a frissen kinevezett igazgató, Szilágyi Albert hívására érkezett, több társával együtt. Noha mindössze egyetlen évadot töltött itt, a helyi közönség megint szívébe zárta, s a kritika is szépen írt szerep megformálásairól – ezek közül debütálása, a Shakespeare-klasszikus Júliája mindenképp külön említést érdemel. Egervári Klára emlékezése ide egy rövid anekdotát is kapcsol: a színházépület melletti kisvasút megszokott füttye miatt mindig igyekeznie kellett a Lőrinc baráttól kapott ital felhörpintésével és monológja befejezésével.

A Miskolci Nemzeti Színházhoz Szilágyi Albert vitte magával, s ekkor került a társulathoz Debrecenből Latinovits Zoltán is. A későbbi Színész-királyal három darabban dolgoztak együtt (a Horvai által színre vitt *Vannak még kísértetekben*, *A Néva partján* című szovjet színpadi műben és Gorkij *Vássa Zseleznovájában*, ami Léner Péter diplomarendezése is volt) és a munkatársi mellett szoros lelki kapcsolat is épült köztük – nemcsak a Lillafüreden pihenő közös, atyai barát, Szendrő József közelsége, de Latinovits és Ruttkai Éva ekkor bontakozó nagy szerelme, a férfi érzelmei, vívódása átbeszélésének apropóján is. Az itt eltöltött két évadra így emlékezik Egervári Klára: „Jól éreztem magam Miskolcon, szerettem a kollégákat, szerettem a jó közösséget, szerintem próbálni és játszani csak akkor lehet teljesen felszabadultan, ha a társulatot nem osztja meg irigység és intrika. Az egyedüllétet is úgy lehet elviselni, ha a közösség segít ebben. Persze az is kell, hogy a szabad időt hasznosan tudja eltölteni az ember. Akkor kezdtem kézimunkázni, ami a mai napig kedves időtöltésem.”. Nyilvánvalóan a folyamatos lakhatási problémák (hat különböző albérletben laktak édesanyjával és fiával) is szerepet játszottak abban, hogy 1961-ben az alakuló veszprémi társulathoz szerződött.

Noha a „színház” itt is Almádban volt és a tagok onnan jártak be a megyeszékhelyre, az

alapítási láz színháztörténeti pillanatai gyorsan összekovácsolták Szilágyi Albert igazgató csapatát. A teátrumot is nyitó *A kőszívű ember fiai* – melyben Egervári Klára Plankenhorst Alphonsine-t alakította – ajkai tájelőadásáról született korabeli újságcikk (*Főpróba* címmel) érzékletesen tanúsítja ezt. Az ország akkor legfiatalabb társulatánál mindössze egy évadot töltött el, a Jókai-adaptáció mellett mégis olyan szerepeket játszhatott – tehetségének megfelelő sikerrel –, mint a *Vízkereszt* Violája (a győri Olivia után), vagy a korábbi kedves Violetta Kálmán Imre klasszikusából, sőt, a későbbi Nobel-díjas Kertész Imre egy darabjában (*Bekopog a szerelem*) is színpadra lépett.

Berényi Gábor direktor hívó szava csábította a szintén még nem egészen egy évtizede működő Szigligeti Színházhoz. Ám Szolnokon nagyon rosszul érezte magát, amihez az is hozzájárult, hogy a főépület átépítése miatt lényegében csak tájoltak, s a vezetés részéről nem volt kidolgozott műsorkoncepció, sem társulatépítési, közönségnevelési igény. Komoly feladatot itt mindössze a *Tartuffe* Dorine-jának megformálása jelentett számára, illetve, hogy a Molière-darabban együtt játszhatott az 56-os szerepvállalása miatt száműzött Mensáros Lászlóval. Ezért is örült Gáti György ajánlatának, aki 1963 őszétől Kaposvárra szerződtette.

Korábbi győri igazgatója maga is a teátrum megmentésének, megerősítésének szándékával érkezett a somogyi megyeszékhelyre, és ehhez a szép és nemes célhoz a legmegfelelőbb társakat próbálta maga köré gyűjteni. Így került a színházhoz Horváth Jenő rendező, vagy a pályakezdő Sándor János, akivel aztán Egervári Klára kilenc közös bemutatóban dolgozott együtt. Így debütálásként a *Mária főhadnagyban*, ahol Pannit játszotta, de a *Légy jó mindhalálig* (Ilonka kisasszony) és a *My fair lady* (Eliza) mellett, első görög tragédiájában is (Euripidész *Elektrájában* a Karvezető szerepét kapta). A számos kiváló lehetőségen és a mindvégig elismerő hangú kritikákon túl egy különlegesen szép és egy kevésbé örömteli élmény is kötődik a kaposvári öt évadhoz: Vivi lánya első színre lépése (Szerjósaként az *Anna Kareninában*, közösen pedig *A fehér ló* című operettben), illetve hangszálműtete a *Dorottya* előadásai közben, aminek következtében hangja lejjebb került és a korábbi magasságot nem tudta már megszólaltatni. 1968-ban visszatért korábbi sikerei és kedves emlékei helyszínére, Miskolcra, ám a szinte teljesen kicserélődött társulatú Nemzeti Színháznál

végül alig több mint két szezont maradt. Csupán hat bemutatóban lépett színpadra, melyek közül talán a *Bernarda Alba házát* (Magdaléna) és egy Méhes György-darabot (*Harminchárom névtelen levél* – Irén) lehetne kiemelni. Biztosan nem esett jól neki, hogy a színházban inkább férjére, a bonviván szerepkörű Rózsa Tiborra számítottak, és a távozása óta megváltozott légkör is idegenül hathatott, így örömmel használta ki a kínálkozó külföldi munkákat.

Közel hároméves ciprusi, törökországi, belgiumi és ausztriai „kalandozás” után, 1973-ban a Giricz Mátyás vezette Szegedi Nemzetihez szerződtött. Gyors beilleszkedését segítette, hogy az igazgatón kívül korábban Sándor Jánossal, Barta Máriaival és Mária Józseffel is dolgozott együtt. A *Szabin nők elrablásában* mutatkozott be a helyi közönségnek, mely hamar szívébe zárta, és a sajtó is szinte mindvégig tehetsége megbecsülésével írt róla. Ami nem csoda, hiszen olyan emlékezetes alakítások fűződtek a nevéhez a Tisza-parti város teátrumában, mint a *Csongor és Tünde* musical-átiratának (*Egy fiú és a Tündér*) Mirigyé, a *Mesél a bécsi erdő* Málja, vagy a *Lili bárónő* Illésházy Krisztinája. Az itt eltöltött nyolc évad alatt közel harminc darabban játszott, jól érezte magát, mégis, mikor Ruszt József a formálódó zalaegerszegi társulatba hívta, rövid gondolkodás után igent mondott.

Végül az Állandó, később Hevesi Sándor nevét felvevő Színház lett, amihez mindvégig hűséges maradt, és a zalai megyeszékhely a máig igazi otthon. A kötet bő harmada az ide kapcsoló hosszú évekkel foglalkozik. Rusztól már az előévadot indító *Tom Paine* előadásban szerepet kapott (egy játszási alkalomról el is feledkezett), s aztán még öt bemutatóban a színháznyitó, legendássá vált *Tragédiáig* (ahol Hippiát és Helénét formálta meg). Részes volt a teátrum arezói fesztiválsikereinek, de az egerszegi nézők is gyorsan megkedvelték – ezt igazolja, hogy szavazataik alapján ő lett az 1983/84-es évad legnépszerűbb színésznője. A felelevenített társulati anekdoták pedig azt mutatják, hogy kollégái is szerettek vele játszani – a kiváló összhang bizonyítéka egyebek mellett a IV. Országos Színházi Találkozón elnyert az 1984/85-ös évad legjobb együttese cím. Ruszt távozásáig, azaz az 1987/88-as idény kezdetéig, maradandó és szívesen idézett emléké darab, nyilvánvalóan nemcsak Egervári Klára, de a zalai közönség számára is: *A szegény hekus esete a papagájjal* (amiben a „címszereplő” telefonos kisasszonyt alakította), az *Arzén és levendula* (melyben Barta

Mária partnereként Marthát formálta meg), a *Vidám kísértet* (ahol Madame Arcatiként biciklivel érkezett a színpadra) vagy *A tanítónő* (benne a „fenséges, balladás ridegségű” Nagyasszony-nyal). Az új igazgatóval, a szintén alapító tag Halasi Imrével korábban már Szegeden (*Calandria, Uborkafa*), s itt is dolgoztak együtt (például az említett *A szegény hekusban*), így nem véletlen, hogy az elkövetkező időszakban ismét „megtalálták” a jobbnál jobb szerepek, melyekben rendre meghálálta a belé vetett bizalmat. Az eddigiek mellett bizonyosan a *Kakuk Marci* öszeres Csurinéja, *A 13 és ¼ éves Adrian Mole titkos naplója* Queenie-je és Nagyanyója és természetesen a Siménfalvy Lajossal nagy sikerrel színre vitt *Kései találkozás* (Tucsni András rendezésében) ugyancsak hozzájárult ahhoz, hogy előbb a Forgács-gyűrűt, majd másfél esztendővel később (és többek közt a *Légy jó mindhalálig* Török néni-je, *A Notre Dame-i toronyőr* megszállott Gudule nővére és a *Charley néni* Donna Luciája után) az Erdemes művész kitüntetést is átvehette. Az 1990-es szakmai elismerés nagyon fontos és örömteli volt számára, hiszen Kaposváron és Szegeden korábban eredménytelenül terjesztették fel rá. Ezzel együtt az új évtized kezdete magán- és szakmai életében is szomorú változásokat hozott: fia tragikusan korai halálát, illetve az alapító tagtársak közül többek távozását, a társulat átalakulását. Ezt követően, noha – különböző okokból – kevesebbet játszott, mégis szinte minden évadhoz fűződik egy-egy kiváló alakítása: Matilda a *Kaviár és lencsében* (1990), *A nagymama* címszerepe (1991), a kleptomániás Nagymama a *Mágnás Miskában* (1992), a *Zorba* Bubulinája – kedvence, amiért Aase-díjjal jutalmazták (1993), Házvezetőnő a *La Mancha lovagjában* (1994), a *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* Mina nénije (1995) és méltó búcsúként Halasi Imrétől, a *Csárdáskirálynő* Cecí-

liája (1996). Mindeközben sor került a színház alapításának 10. évfordulójára rendezett ünnepségre, melynek gálaestjén – ahogy annyiszor – Siménfalvy Lajossal léptek fel, az 1995/96-os évad végén a frissen alapított Életmű-díjat vehette át, az igazgató utolsó rendezése pedig egyúttal a 60 éves művésznő jutalomjátéka is volt. Az újabb vezetőváltást – amiből itt korábban kettő már volt, hiszen előbb 1984-ben Ruszt vette át a lemondó Varga Zoltán feladatkörét is, majd 87-ben jött az említett Ruszt-Halasi csere – nemcsak azért élte meg nehezen, mert szeretett Halasival dolgozni, de betegsége is befolyásolta abban, hogy egyre kevesebbet forduljon meg a „műintézményben” (1994-ben infarktust kapott, s ezután kímélnie kellett magát). Ezzel együtt 1998-ban még elvállalt három szép feladatot: Barta Lajos *Szerelem* című darabjában a három Szalay lány édesanyját, valamint a teátrum új művészeti vezetője, egyúttal a szerző, Bereményi Géza felkérésére *Az arany ára* Csöpijét formálta meg, illetve fellépett Siménfalvy Lajos *Hattyúdala*iban. Állandó partnere távozásával az alkalmi szereplések is abbamaradtak és a munka helyét végleg a jól megérdemelt pihe-nés vette át. És ahogy pályája itteni szakaszában a színművésznőt, a „civil” Egervári Klárát is máig általános megbecsülés és szeretet övezi – e kettő pedig, a kedves elfoglaltsággal, a kézimunkával kiegészülve, talán a családtagok és egykorvult játszótársak jobban, s a színpad már kevésbé fájó hiányát is oldani tudja.

Az emlékidézéshez pedig elég kézbe venni Tucsni András szép és tartalmas kötetét, minőségi példafelmutatását, élő színháztörténetét. Melynek üzenete, az Erdemes művésszel szólva: „Hinni kell, akarni kell, nem törődni mással, s akkor öröme lesz az embernek.”.

(Hevesi Sándor Színház-INCST Bt., 2016)

Csik Veronika

Az építőköcskák a helyükre kerülnek...

➔ Turbuly Lilla *Nekünk nyolc!?* című ifjúsági előadásáról

A zalaegerszegi Hevesi Sándor Színház Stefo Nantsou-Tom Lycos *Kövek* című, vitákat kiváltó, majd a felmerült kérdéseket nyílt fórumon feldolgozó ifjúsági előadása után egy ősbemutatóval, Turbuly Lilla *Nekünk nyolc!?* című színdarabjával zárta a 2015/2016-os évad ifjúsági előadásainak sorát. Az eset kapcsán felmerült kérdések (a szülő, az iskola és a színház felelősségéről, a témakör megválasztásáról, de legfőképpen arról, mennyire kezelheti a színház felnőttnek a tizenéves, legérzékenyebb életkorba lépő kamaszokat) mindenképp tanulsággal szolgálhatnak. Ezért a teátrum nyíltan felvállalt – népszerű és többnyire a fővárosi József Attila Színházban sikerre vitt darabokra alapozó – népszínházi

szerepe mellett, meg kell említeni azt a komoly és következetes munkát, mely az ifjúsági nevelési program keretén belül zajlik Zalaegerszegen. A Tantermi deszka című középiskolai beavató színházi program számos interaktív, osztálytermi, színházi nevelési előadást kínál a 13-19 éves korosztály számára. Ehhez illeszkedik jól a két említett, a Tantermi deszka programján kívül eső – az általános iskola felső tagozatosait és így a közönség még fiatalabb korosztályát megcélzó – ifjúsági darab is.

Turbuly Lilla, a Zala-hoz több szállal kötődő író, költő, kritikus (színházi kritikái rendszeresen jelennek meg a Pannon Tükör hasábjain) a Móra Kiadó Pöttyös Könyvek sorozatában megjelent

Kosársuli és Viszlát, kosársuli! című ifjúsági regényeit dolgozta át színdarabbá. A történet egy sportkollégium életébe, az ott élő nyolcadikosok mindennapjaiba – a zalai dombok völgyében megbúvó Nagykapornakra – kalauzolja a nézőket. A színdarab a két kisregény történetének fonalát nyolcadik osztály év elején veszi fel. Julcsi, a kosárcsapat oszlopos tagja, tragédiaként éli meg az iskolakezdést. A legjobb barátjának elvesztése, az új, mogorva kosáredző érkezése, mind hozzájárulnak a bizonytalansághoz a kamaszlány eddig biztonságosnak és kiszámíthatónak hitt életében. De hasonló gondokkal küzdenek társai is, kinek egy győztes meccs, kinek a csapatkapitányi posztért vívott harc, kinek az édesanyja betegsége miatti állandó aggodás ad okot a szorongásra, lázadásra. Mindennapos csatáikat az iskola falain belül vívják meg, de az egymás közti konfliktusaik ellenére összetartó, jó szándékú gyerekek, akik aktív tagjai egy védő és oltalmazó közösségnek. Adaptált darab esetében óhatatlan az összehasonlítás az eredeti művel, és ez esetben a színdarabnak felszínesebben sikerült megközelíteni az olyan komolyabb témát, mint a gyermekeit egyedül nevelő, súlyos betegséggel együtt élő anya. A darab igazi konfliktusa abból adódik, hogy egy zsarnoki, rossz természetű ember gyakorolja a hatalmat, aki a felnőttek világában főnökként, a gyerekek között tanárként ugyanolyan rombolást végezhet. Ennek a kiszolgáltatottságnak az érzését tetézi, hogy sem a szülők, sem a tanárok nem érzékelik a probléma komolyságát. Erre az érzésre is rímel a színdarab címe, *Nekünk nyolc!?* (A nyolcas számra való utalás egyenesen felbukkan többször is a

darabban.). Naszladny Éva – a zalaegerszegi teátrumban a *Fafeye, a tengerész*, a *Scapin furfangjai* és a *Vőlegény* darabokat is jegyző – rendező biztos kézzel, de minimális kockázatot vállalva nyúlt a darabhoz. Így a nézők (beleértve a felnőtt közönséget is) egy kedves és szerethető történetet láthatnak, nem kevés zalai utalással. Ehhez jól asszisztáltak a színház fiatal színészei, annak ellenére, hogy 28-30 éves színészek alakítják a 14 éves kamaszokat. A nagyszínpadi előadásokban többnyire háttérben maradó Kovács Dóra látható Julcsi szerepében, aki hitelesen hozza a karaktert. Kiemelkedő a jó humorérzékű és szókimondó Linda szerepében feltűnő Magyar Cecília alakítása, akinek kamaszos lázadása mögött ott rejlik az édesanya betegsége miatti aggodás. Káta Kinga és Barsi Márton is hozza a tőlük megszokott színvonalat. A történet felnőtt szereplőit alakító színészek is a karakterükhöz leginkább közelálló szerepkörökben tűnnek fel. Annus néni szerepét Czegő Teréz, Lajos bácsiét Wellmann György tölti meg étellel. A tanári karban továbbá Baj László, Bellus Attila, Kovács Olga és a rettegett Tibi bácsit életre keltő Andics Tibor látható. Egyszerre leleményes és praktikus a Berzsenyi Kriszta díszlet- és jelmeztervező által kialakított színpadi kép. A kevés, de több funkciót is betöltő bútor mellett nagyon ötletes a színpad közepén elhelyezett nagy felületű tábla, mely egyfajta „táblagépként” is funkcionálva képes több szereplő gondolat- és érzelmi világának a megjelenítésére is. A *Nekünk nyolc!?* és az elmúlt évadok ifjúsági darabjai szerencsére okos és gondolkodó fiatalokként kezelik a nézőközönséget, az építkezés jó irányba halad.

Turbuly Lilla

Egerszeg nyitott egy kortárs színházi fesztiválra

Gáspár Anna / fotó: Kállay-Tóth Anett

A Kvártélyház nyári programsorozatának idén is része volt a ZA-KO Művészeti Fesztivál: július elején hét felnőtt és két gyerekelőadás érkezett Egerszegre, zömmel kortárs magyar darabok, független színházak előadásában. A Kvártélyház Kft. mellett a fesztivál másik fő szervezője a Manna Kulturális Egyesület. Vezetőjével, Gáspár Annával a negyedik évébe lépett fesztiválról beszélgettünk.

- *Vidéken ritkán szerveznek független színházi fesztivált. A szegedi Thealteren és az amatőr színházi szférán kívül alig találunk ilyeneket. Miért éppen Zalaegerszegen jött létre ez a fesztivál?*

- A 2008-ban alakult Manna Kulturális Egyesület egyik célja éppen az, hogy oldja ezt a Budapest-központúságot, hogy minél több helyre tudjunk eljuttatni értékes előadásokat. Sokszor úgy alakulnak ezek a kapcsolatok, hogy először olyan előadást kérnek, amiben ismert színészek szerepelnek, aztán az egyik program húzza maga után a másikat. Ahogy kialakul a bizalom, érzik, hogy jó előadásokat viszünk, a nézők már olyan előadásokra is bejönnek, amihez nincs kapaszkodójuk. A Kvártélyházba először Kállay Molnár Péter két előadását hoztuk, a *Kövek a zsebbent* és a *Cavemant*. Így ismerkedtem meg a Kvártélyház vezetőjével, Tompa Gáborral, és így fedeztem fel ezt a kivételes adottságú, jó hangulatú belső udvart. Kevés ilyen intim, színjátszásra alkalmas, belvárosi helyszínt ismerek. A következő évben már közös bemutatónk volt a Kvártélyházzal a *Hungarian Blues Brothers*. Aztán egyszer csak Tompa Gábor felhívott, hogy lehetne pályázni egy fesztiválra, mi lenne, ha megpróbálnánk. Ahogy ez lenni szokott, az utolsó pillanatban voltunk, villámgyorsan kellett ötletelni. Kuriózumokban gondolkodtunk, olyan előadásokban, amelyeket az egerszegi közönség év közben nem láthat. Az itteniek nagyon szeretik a színházukat és az itt játszó színészeket, de úgy gondoltuk, ez a fesztivál lehetőséget adhatna új arcok, más színházak megismerésére. A ZA-KO nevet én találtam ki, úgy, hogy nem tudtam, hogy Egerszegen ehhez a névhez mennyi minden kötődik: a ruhagyár története és szomorú vége, az üresen álló-romló épület. Rágódtunk rajta, aztán arra jutottunk, hogy maradjon ez a név, hátha emellett, hogy emlékeket idéz, új, pozitív jelentéssel is feltöltődik majd. Pályáztunk.

- *És nem nyertetek...*

- De addigra már annyira belelkesültem, és annyira jó érzés volt, hogy itt nyitottak a kortárs független színházra, várnak minket, hogy mégis belevágtunk. Ennek a területnek a legnagyobb kincse a befogadóhely. Ez az erős hívás, amit itt tapasztaltam, eldöntötte a dolgot. Nagy volt a kockázat, hiszen fogalmam sem volt, hogy azok az előadások, amiket kiválogattunk, eltalálják-e a helyi közönséget. Akkor, 2013-ban még egyáltalán nem volt támpontunk, most már jobban tudjuk, mi az, amire bejönnek. Mégis, már az első fesztiválon is volt olyan előadás, a *Francia rúdugrás*, ami telt házat vonzott, úgy, hogy se a darabot, se a színészeket nem ismerték. Tompa Gábornak már volt tapasztalata az itteni fesztiválszervezésben, tudta, hogy az Egerszeg Fesztivál is hosszú évek alatt érte el a jelenlegi látogatottságát. Tisztában voltunk vele, hogy ez az építkezés is lassú lesz. De minden évben

➔ Interjú Gáspár Annával a ZA-KO Fesztiválról

gyarapodik a közönség, az idén már bérletekre is volt igény. Eltelt négy év, és a Kvartélyház meg a Manna boldogan nevelgeti ezt a közös gyereket, minden nyáron kísérletezünk, hogy mit hozhatnánk még. Az idén például operát. Tudtommal ebben a térben még sosem szólalt meg opera, pedig az énekesek a ma délutáni próbán maguk is rácsodálkoztak, hogy milyen jó az udvar akusztikája. A *Cosí fan tutte* ugyan a Katona József Színház produkciója, de ez sem igazi kőszínházi előadás. Dinyés Dániel, az előadás zenei vezetője kezdte el ezt az operabeavató műfajt az Ördögkatlan Fesztiválon, aztán a Katona lecsapott rá. Nem kész előadást látnak a nézők, hanem a próba folyamat egy stádiumát, a rendező, Göttinger Pál kommentárjaival.

- *Mindig hoztok gyerekelőadásokat is.*

- Igen. Egyrészt sok jó, független gyerekelőadás van, másrészt már az első évben azt tapasztaltuk, hogy ezekre már elővételben jól fogytak a jegyek. Ennek az lehet az egyik oka, hogy nyáron nincs más gyerekszínház sem a városban, sem a környéken, holott a szülők, nagyszülők ekkor tudnának közösen színházba menni a gyerekükkel, unokájukkal. Itt is törekszünk arra, hogy a klasszikusok mellett kortárs szerzők műveit is elhozzuk. Így van ez az idén is: az Apró Színház *János vitéze* a néphagyományokra épít, a Gardrób Művészeti Csoport *Tökvárosa* viszont interaktív, kortárs produkció.

- *A programban szinte minden évben szerepelnek helyi kötődésű alkotók is.*

- Így terveztük most is: Göncz László *Olvadó jégcsapok* című drámáját hozta volna a lendvai Bánffy Társulat. Sajnos ők most egy váratlan egyeztetési gond miatt mégsem tudnak jönni, de később elhozzák ezt az előadást a városba. Két éve például az egerszegi Kaj Ádám rendezése, a *Sörgyári capriccio* átírata, a *Nyiratkozások* szerepelt a programban, korábban pedig a *Lendvai képek*, ami a testvérvárossal közösen készült produkció volt.

- *Mit lehet tudni az idei két Mannás előadásról?*

- Amikor megszűnt Bodó Viktor társulata, a Szputnyik, egyik színésze, Molnár Gusztáv új társulatot alapított, Terminal Workhouse néven. A *M/Ámor, vagy amit akartok* az első előadásuk, amihez mi biztosítottuk a befogadóhelyet, a próbatermet, egyszóval az infrastruktúrát, így vált koprodukcióvá, Manna-előadássá is egyben. Mi így működünk: sosem megrendelőként, kész tervekkel veszünk részt a folyamatban, hanem úgy, hogy megkeresnek bennünket, és ha úgy látjuk, hogy ígéretes előadás születhet, támogatjuk a létrejöttét. Nagy örömünkre ezt az előadást beválogatták az idei Vidor Fesztivál programjába, de utazik az Ördögkatlanba és az EFOTT-ra is. Azóta volt még egy közös bemutatónk, Mucsi Zoltán rendezésében az *Emigránsok*, és már a harmadikra készülünk, *Keleti nyitás* címmel az ősszel Tasnádi István *Bábelna* című darabjából.

A *Mary és Max* a Bethlen Téri Színházzal közös tehetséggondozó programunk keretében szüle-

tett. Ebben a programban generációk találkoznak, több értelemben is. A fiatal rendező (itt Valcz Péter) kap maga mellé egy tapasztalt mentort (ebben az esetben Jordán Tamást), és a két színész (Góz István és Grisnik Petra) között is két generációnyi különbség van. A *Mary és Max* egy gyurmafilm alapján született, különleges, érzékenyítő előadás, hiszen Max a történet szerint Asperger-szindrómás. Az Autisták Országos Szövetsége is odaállt mellénk, figyelemmel kísérték a szövegkönyv alakulását, a próbaanyagot, így minden szempontból hiteles előadás született. A *Mary és Max* esetben találkozik a színház és a szociális szféra, reméljük, sok helyre eljut még.

- *Az első év sikertelen pályázata óta van-e változás? Hogyan alakul a fesztivál finanszírozása?*

- A harmadik évben kaptunk először NKA támogatást, és az idén újra. Van valamennyi jegybevétel is, de a költségvetésünk nagyobb részét saját forrásból kell előteremtenünk. A Kvártélyház a játszóhelyet és az infrastruktúrát adja, ami hatalmas segítség. A város így, közvetve, a Kvártélyház működtetésén keresztül járul hozzá a fesztiválhoz. A Manna Egyesület misszióknak tekinti ennek a fesztiválnak az életben tartását, egész évben spórolunk rá, hogy megrendezhessük, és a működtetési támogatásunk jelentős részét ide hozzuk. Fontosnak tartom, hogy itt, Zalaegerszegen ki tudott alakulni a független színházi vendégjátékoknak egy bázis, amire – négy év után már mondhatom – a társulatok és a nézők egyaránt számítanak.

- *Hogy tapasztaljátok, a közönség csak a városból kerül ki, vagy messzebbről is jönnek?*

- Nem végeztünk még közvélemény-kutatást, de az biztos, hogy a zenei programokra, mint amilyen Péterfy Bori koncertje volt, vagy az idén Hernádi Judit előadása lesz, távolabbról is jönnek. Előfordult az is, hogy táborozók jelentkeztek be, és csoportosan jöttek megnézni egy ifjúsági előadást.

- *A fesztivál nevében is hangsúlyozzátok, hogy itt a kortárs művészet áll a középpontban.*

- És ezen belül is a magyar alkotók. Úgy gondoljuk, hogy az olyan kortárs szerzők, mint Szabó Borbála, Vinnai András, Péterfy-Novák Éva és mások műveihez jobban tud kapcsolódni a néző, hiszen a saját életére, világára ismerhet bennük. Hiszünk benne, hogy a kortárs művészetre, a kortárs színház formáló erejére vidéken is nagy szükség van.

Egy asszony - Tenki Réka
fotó: Pezzetta Umberto

Király László

Kodály anekdoták III.

Akik rendszeresen olvassák a Pannon Tükröt, már találkozhattak Kodályról szóló anekdotáimmal, két alkalommal is. Kodálynak számos humoros történet fűződik a nevéhez, de ezek száma természetesen véges. Így ezúttal arra vállalkozom, hogy Kodály és kortársainak, tanítványainak néhány humoros történetét osztom meg az olvasóval.

Kodályról köztudott, hogy meglehetősen morózus viselkedésű ember volt. Nem nagyon köszönt senkinek és nem is szívesen fogadott köszönést. (Más kérdés, hogy a barátságatlan külső arany szívet takart, de erről később.) Vele szemben Bartók, bár hallgatag természetű volt, de mindenkinek szívélyesen előre köszönt. Amikor egyszer Kodályt szembesítették ezzel a kettőjük közötti különbséggel, csak annyit mondott: „Hát, persze! Hiszen azt se tudja, hogy kinek köszön...”
(Kelen Dénes, Kelen Hugó zeneszerző fiának közlése)

XXX

Kodály megérdemelné a jeruzsálemi Jad vaSém intézet Világ Jámbora kitüntetését! Ugyanis a Köröndön lévő ház – amelyben lakott – egyik emeletén volt a Hasomér Hacair elnevezésű zsidó ifjúsági egyesület klubszobája. (Magyarra Ifjú Gárdának fordíthatjuk. L'sámár annyit jelent: őrizni, Cair: fiatal. Franciául Jeunes Gardiens-nek mondhatnánk.) 1944 vészterhes napjaiban nyilasokkal teli autó fékezett Kodály lakása előtt. Ezt a fiatalok is észrevették, de esélyük sem volt a menekülésre, belefutottak volna a rohamosztagosokba. Ám a földszinten lakó Kodály résen volt és kitérta ajtaját a fiatalok előtt. Majd amikor a pártszolgálatosok – dolguk végezetlenül – eltávoztak, a Mester népzene órát tartott a fiataloknak, elmagyarázta, melyik daluk milyen eredetű...

Még korábban történt, hogy az Ifjú Gárda túl hangosan énekelt. Kodály mérgesen felrohant hozzájuk és kérte őket, hogy halkabban daloljanak, mert nem tud tőlük dolgozni. Mire a gárdisták közül valaki megszólalt: „Jó kifogás...”

XXX

Az embermentő Kodály – mint a fenti történetből is láthattuk – nem vádolható antiszemitizmussal. Erre bizonyíték felesége, született Schlésinger Emma származása és az a tény, hogy az ő biztatására a katolikus Kodály rendszeresen látogatott zsidó közösségeket, tanulmányozta énekeiket. Zeneszerzői munkásságában ennek két nyomát találhatjuk. Állítólag a *Háry János* című daljátékában van egy jelenet, amely a „zsidó családot” ábrázolja. Ám ezt a részt – feltehetően még a 40-es évek antiszemita légkörében – a cenzorok kivették, és azóta sem került vissza...

A másik egy rövid, de szép kórusmű a *Boruch Sém Kövau*d (*Áldott a tiszteletreméltó név*), mely a péntek esti liturgia egy részlete: a Semá Jiszroél (Halljad Izrael) után mondott ima, melyet csak ünnepnapokon énekelnek, máskor prózában mondanak. Az 50-es évek ateista légkörében a művet magyar szöveggel kezdték énekelni *Naphimnusz* címmel (így került bele a 80-as években a Kodály lemez-összkiadásba is), ami azért is blaszfémia, mert az egy Isten hívő zsidó vallási szöveget a Napistenhez szóló imádsággá változtatták...

A következő Kodályi mondást tehát a fentiek fényében kell értelmezni. Még a II. világháború előtt mondta egyszer Kodály, a zsidóságra utalva, ironikus módon: „A makkabeusok nem csak akkor szíszegnek, ha a lábukra lépnek, hanem ha csak közelítenek is felé.”

Sajnos a történelem azt igazolta, hogy a „sziszegés” jogos volt: a sok évezredes üldöztetés csúcspontján 6 millió ember szenvedett vértanúhalált...

XXX

Valaki egyszer azt mondta, nagyon találóan: „Korgó gyomorral nem lehet himnuszt énekelni.”
Kodály hozzátette: „mást se...”

XXX

Kodályt egyszer megkérdezték, helyesnek tartja-e, hogy a fiatalok könnyűzenét hallgatnak. A válasz így hangzott: „Az nem baj, ha időnként elszopogatnak egy savanyúcukrot. Baj akkor van, ha a főétel helyett eszik.”

XXX

Varga Károly (sokak Varga Karcsi bácsija, ma már elmúlt 90 éves) a Magyar Rádióban és a Magyar Televízióban is sok zenei riportot készített. Többek között Kodály Zoltánnal is. Az első adásokat visszanezve, Karcsi bácsi megjegyezte: „Hát Tanár Úr, én most látom csak, hogy milyen csúnya vagyok.”
Mire Kodály: „Mondja Varga, maga sosem szokott tükörbe nézni?”

XXX

Kodály – zárkózott személyiség lévén – csak kevés emberrel tegeződött. Általában mindenkit a vezetéknevén szólított és magázott. (”Mondja Szabó..., Mondja Vass..., Mondja Maros...” stb.) Két ember biztosan volt, akivel tegeződött, ez a két egerszegi származású Dezső: Pais professzor, a nyelvtudós és Keresztury költő, irodalomtörténész.

Pais professzor – Kodályhoz hasonlóan – külön ember volt. Egy alkalommal pl. azt kérdezte növendékétől: „Mondja fiatalember! Szokott maga kocsmába járni?” „Én nem, professzor úr, soha!” – hangzott a válasz. Mire Pais Dezső: „Na, nem is lesz magából semmi!” (A professzor úrról persze tudni kell, hogy ő viszont igencsak kedvelte a „kocsmahivatalokat”. Állítólag lakása és az egyetem környékén is megvoltak a törzshelyei. Ettől függetlenül – vagy ki tudja – 90 éves kora után halt meg.)

XXX

Pais Dezső a II. világháború után, pénzét féltvén, azt földbirtokba fektette. Egy alkalommal kiment megtekinteni birtokát – taxival. A járműből kilépve azonban megtapasztalta és szóvá is tette: „Itt sár van!” Aztán anélkül, hogy szemével hizlalta volna a „jőszágot”, visszahajtatott budapesti otthonába. Viszont nem sokkal később – földbirtokosként – kulákklistára került...

XXX

A Kodálynál 10 évvel fiatalabb Lajtha László zeneszerzőt (1892-1962) Franciaországban jobban ismerték, mint idehaza. Számos művének bemutatója volt Párizsban (pl. az '56 emlékére írt *7. Forradalmi szimfóniájának*), a zeneszerző kiadója a francia Leduc cég volt. Lajtha barátai között tudhatott olyan klasszikus mestereket, mint Ravel, vagy Honegger. Itthon nem sok megbecsülésben volt része. (Polgári származása nem volt jó ajánlólevél.) Az 50-es években „természetesen” nem utazhatott, külföldi barátaival csak levélben tarthatta a kapcsolatot. Francia kitüntetését sem vehette át személyesen, itthon viszont az ÁVO figyeltette: ha esténként kinézett az ablakán, a sarki lámpa fényében mindig ugyanazt a bőrkabátos, kalapos figurát láthatta. Ekkor írta a *Mise a szorongattatások napjaiban* című nagyszerű művét, melynek előadására semmi reménye nem lehetett. Később a Kossuth-díjat nem zeneszerzői, hanem népzenekutatói munkásságára kapta.

Hollós Lajos, a Magyar Rádió – ma már nem létező – tömegzenei rovatának volt a vezetője. Ám előzőleg a Művelődési Minisztériumban dolgozott. Ilyen minőségében kísérté be egy nap Lajtha Lászlót Révai József miniszterhez, Rákosi „kultúr pápájához”: „Bemutatom Lajtha tanár urat.” Mire Révai: „Foglaljon helyet, Lajtha elvtárs.” Erre Lajtha: „Én magának nem vagyok elvtárs!” Hollós Lajos elsápadt, remegni kezdett, mert azt gondolta, hogy a sztálinista rendszerekben szokásos drama-

turgia szerint Révai megnyom egy gombot, kinyílik a fal, belép két ávós, megragadják a zeneszerzőt, majd senkinek nem lesz joga megkérdezni, hova tűnt Lajtha László...

De nem ez történt! Lajtha előadta kérését: kellene kb. 15 ezer Ft. népzene kutatásra. (Fiatallabbak kedvéért: ekkoriban egy munkás havi fizetése 80-100-150 Ft között mozgott.) Révai csak ennyit mondott: „Megkapja!” Ennyit a Rákosi rendszer kiszámíthatatlan, irracionális légköréről.

Valószínűleg a fenti történet előzménye az volt, hogy Lajtha László díjat nyert Olaszországban egyik szimfóniájával. Ám a Szabad Európa Rádió bement: Lajtha olyan szegénységben él Magyarországon, hogy kénytelen a családi ezüstjeit, szőnyegeit eladogatni, hogy meg tudjon élni. Ez igen kínos volt a diktatúrának, ezért aztán Révai magához hívatta Lajthát, mondván: „Miben tudnának együttműködni?”

XXX

Weiner Leó (1885-1960) szintén Kodály egyik jeles kortársa volt. A századelő legjelentősebb magyar zeneszerzői közé tartozott: briliáns, virtuóz, utóromantikus stílusa miatt a „magyar Mendelssohn-nak” titulálták. A konzervatív ízlésű budapesti közönség körében a maga idején sokkal népszerűbb volt, mint Bartók, vagy Kodály. Sok más – azóta divatból kiment – szerzőhöz képest azonban Weiner zenéje ma is frissen hat. *Csongor és Tünde* szvitjét – bár keletkezése idején már egy megkésett stílusú zenemű volt – muzikális értékei ma is életben tartják. Nem beszélve a híres *Rókatáncos I.* divertimentőről, amely ma is – méltán – garantált siker bárhol a nagyvilágban. Weiner évtizedekig a Zeneakadémia kamarazene tanára volt, olyan világhírességek kerültek ki a keze alól, mint pl. Starker János, Pauk György, Frankl Péter, vagy a Bartók Vonósnégyes tagjai.

Magánemberként Leó bácsi bogaras, zsugori agglégény volt: 1960-ban bekövetkezett halálakor komoly vagyon maradt hátra utána, de miután gyermeke nem volt, nem tudható, ki örökölte az összekuporgatott értékeket...

Leó bácsi természetesen nem főzött magának, hanem vendéglőben ebédelt. Miután kissé hipochonder is lehetett, az étteremben minden alkalommal szalvétájával megtisztogatta az evőeszközöket. Egyszer vendégségbe hívták egy nagypolgári családhoz, többedmagával. A vacsoraszatlnál reflexszerűen elkezdte tisztogatni a kanalat-kést-villát. A pincér észrevette, odasielt és kikapta Leó bácsi kezéből az evőeszközt, majd újat hozott. Leó bácsi persze azt is elkezdte tisztogatni. A jelenet megismétlődött. Amikor a pincér meghozta a harmadik készletet, a zeneszerző felháborodott: „Mit képzelnek?! Itt ma este az összes eszcájgot én fogom megpucolni?”

XXX

Szintén a vendégséghez kapcsolódik az a történet, hogy amikor Leó bácsi az asztalnál véletlenül leejtett egy darab pástétomot, nem hajolt le és vette fel a finom étket – nehogy leleplezze magát –, hanem cipője talpával lassan, komótosan beledörzsölte azt a szőnyegbe. A takarítónők nem kis örömére...

XXX

Egy alkalommal Leó bácsit meghívta egy módos budapesti nagypolgári család vendégségbe, mondván, hogy a 12 éves gyermek zenei képességeket mutat: komponál és saját szerzeményeit maga zongorázza. A zeneszerző eleget tett a meghívásnak. Az ominózus délutánon a feketekávé után megjelent az ifjú. Illendően bemutatkozott, majd a zongorához ülve eljátszotta szerzeményeit. Az utolsó hangok után persze mindenki várakozóan nézett a nagytekintélyű zeneakadémiai professzorra: várták a véleményét. Ám Weiner nem szólalt meg. Elrévedve nézte az ifjút, majd nagy sokára imigyen nyilatkozott: „Hogy ennek a gyereknek milyen csúcsos feje van!”

Miután a fenti történetben szereplő fiatalember – idős zeneszerzőként – 1989-ben elhunyt, talán nem sért személyiségi jogokat, ha közlésem: Székely Endréről van szó. Együttal szeretnék igazságot is szolgáltatni neki. Ugyanis őt a szakma gyenge zeneszerzőnek tartotta. A magam részéről nem osztom ezt a vélekedést maradéktalanul. Számos kompozíciója van, amely figyelmet érdemel: pl. a *Fantasma* című zenekari műve, melyet a holdra szállás eseménye inspirált, a *Hullámok* című

zenekari alkotás, melyet Virginia Woolf írásai ihlettek, egy hegedű-zenekari műve, valamint utolsó nagyszabású alkotása, az Eichmann-pert feldolgozó *Ítélet Jeruzsálemben* (1986) című oratóriuma. Az is érdemére szolgál, hogy 1958-59-ben írt *II. vonósnégyesét* Nagy Imre emlékének szentelte. Ám ezt évtizedekig titkolnia kellett. A 80-as évek közepén egy élő rádióadásban tette közzé a hírt, tehát a rendszerváltás a zenében tulajdonképpen ekkor kezdődött meg...

Annyi személyes emléket hadd tegyek hozzá: többször voltam Székely Endre társaságában, anélkül, hogy tudta volna, hogy én ki vagyok. Egyik legemlékezetesebb „testközeli” élményem 1971-ben volt, amikor a Zeneakadémia kistermében egy kortárszenei koncerten véletlenül egymás mellé kerültünk. Feleségével ült ott, aki nem volt más, mint Csáth Géza író (született Brenner József) – Kosztolányi Dezső unokatestvérének – lánya....

XXX

A 30-as évek végén Bartók *Divertimentó*jának magyarországi bemutatójára készült egy vonószene-
kar, Sándor Frigyes – a későbbi Liszt Ferenc Kamarazenekar alapító karnagya – vezényletével. Wei-
ner részt vett az egyik próbán, melynek végén másnapig kölcsönkérte a partitúrát a karmestertől. A
következő próbán e szavak kíséretében adta vissza a kottát: „Hát kérem, itt azért nagy bajok vannak.”
Leó bácsi nem ismerte fel a 20. század egyik legnagyobb remekművének értékeit. Ettől ő még jó
zeneszerző, de a színvonalas kismester nem minden esetben veszi észre a zsenit...

XXX

Végül: Weiner Leót megkérdezték egy alkalommal, hogyan összegezné pályája eredményét. Ő erre
csak ennyit mondott: „Mellőzés”. Pedig hát Weiner műveinek esztétikai értéke valóban nagyon
magas. Ismertsége, darabjainak játszottsága okán sem csekély. Igaz, CD-felvételei révén a nagyvilág
csak az utóbbi évtizedekben ismerhette meg munkásságát, de ez ismét csak arra bizonyíték, hogy
az értéken nem fog az idő.

XXX

Bárdos Lajos (1899-1986) Kodály egyik legjelentősebb tanítványa volt. A magyar kórusmozgalom
atyja nemcsak zeneszerzőként, de az Éneklő Ifjúság-mozgalom egyik alapítójaként is a kodályi
gondolat megvalósítója. Nem rejthetem véka alá, hogy Bárdos Lajossal személyes kapcsolatban is
voltam, mivel édesapám tanára volt a Zeneművészeti Főiskola egyházzenei tanszakán. 1964-ben
találkoztam vele először Nagykanizsán, szerzői estjén, melyet akkor adott autogramja is bizonyít.
Bárdosnak rendkívül jó humorérzéke volt. Pl. lelkesen gyűjtötte a sajtóhibákat. Egy alkalommal
édesapám is küldött neki egy ilyet, ahol Bárdos nevét „Jajosnak” írták. Ő persze azonnal humorosan
reagált: „Szóval Jajos?” Majd elkezdte „ragozni” a témát: „Bajos, Csajos, Zajos”, stb.

XXX

Bárdos Lajos elő akarta adni Bach *h-moll miséjét*. Ám akkoriban minden műsort engedélyeztetni
kellett az ÁVO-n. Bárdos gondolta, hogy nincs sok esélye az engedély megszerzésére, ezért „készült”:
magához vette a Pravda előző heti számát, melyben hírül adták, hogy Moszkvában előadásra került
a mű. A magas rangú ávos tiszt persze mereven elzárkózott az engedély megadásától. Erre Bárdos
előhúzta zsebéből a Pravdát és a tiszt orra alá dugta a következő szavak kíséretében: „Én a szovjet
kultúrpolitikával értek egyet. Ön nem?” Mire az ávos elsápadt és pillanatok alatt Bárdos kezében
volt az engedély... (Fiatalabbak kedvéért: aki hangoztatni merete, hogy ő nem ért egyet valamivel,
ami a Szovjetunióból jön, aznap éjjel már nem a saját ágyában aludt...)

XXX

Bárdos Lajos idős kora ellenére is rendkívül fiatalos szellemiségű volt. Amikor a 70-es években a
Zeneművész Szövetségben megtámadták Jeney Zoltán *Alef* című zenekari darabját, melyben mind

a 12 hang egyszerre szólt, Bárdos volt az, aki megvédte Jeneyt. Lisztre hivatkozott, aki már a 19. században megjósolta, hogy a jövő zenéjében meg fog szólalni mind a 12 hang (más kérdés, hogy ez a jelenség valóban bekövetkezett, Ligeti *Atmosphères*, Penderecki *Hirosima*, Kagel *Heterofónia* és más egyéb művekben ezt megtapasztalhattuk, de 2016-ból visszanezve, úgy tűnik, mégsem ebbe az irányba megy a zene története).

XXX

Bárdos tréfacsináló attitűdjéhez egy történet. Amikor Harmath Arthur, a Zeneakadémia egyházzenei tanszékének vezetője 70 éves lett, tanítványai ünnepi kiadvánnyal kedveskedtek neki. Am Bárdos elkészítettett egy fotómontázst (egy példányban), ahol a nagytekintélyű professzor fürdőnadrágban ül a strandon, körülötte pedig növendékei felöltözve állnak. A kép aláírása: „Harmath Arthur tanítványai körében.” A döbbsent tanár urat persze rögtön megvigasztalták a valódi példánnyal... (Maros Rudolf zeneszerző, Harmath Arthur vejének közlése ’70-es évek)

XXX

Az 50-es években Bárdos Lajost „klerikális reakciósként” tartották számon, mivel ő alapította a Cecília Egyesületet (Cecília a zene védőszentje), karnagya volt a Bazilikának, a Mátyás templomnak stb. Miután a Zeneakadémián megszüntették az egyházzenei tanszakot, Bárdosnak az a szerep jutott, hogy fúvósokat taníthatott összhangzattanra... Ettől függetlenül óráin a terem tömve volt, mivel más tanszakok növendékei is nála akartak tanulni. Volt mit... (Pl. Ligeti György, a világhírű magyar zeneszerző is Bárdost említi legfontosabb tanáráként.) Az 50-es évekre jellemző módon Bárdos Lajos egy WC-ből átalakított teremben taníthatott csak a Zeneakadémián. Persze, nem kellett őt féltetni: Amikor csak tehette, kigúnyolta a párthatározatok, brosúrák nyelvtanilag primitív szövegét. Abban a korban ez nem volt életbiztosítás... Leghősiesebb cselekedete azonban az volt, amikor valaki írt egy nótát Sztálin 70. születésnapjára *Szárnyal a dal* címmel, Bárdos tanár úr saját költségén nyomtatott egy példányt, melyen az első szóról lehangyta az ékezetet...

XXX

Marosán György, a péklegényből lett ifjú kommunista 1945 után azzal vált hírhedtté, hogy kijelentette: „Ahhoz, hogy új világot építsünk, minden régít le kell rombolnunk!” Mire Bárdos megkérdezte: „A pékműhelyeket is?...”

XXX

1960 januárjában Kodály nem tudott részt venni Szervánszky Endre (1911-1977) *Hat zenekari darab* című – korszakos jelentőségű – művének bemutatóján. Ezért aztán később bement a Rádióba, hogy felvételről ismerkedjék meg a darabbal. (A Rádió akkori vezetősége ugyanis a Szervánszky-bemutatót letiltotta, csak a hangverseny többi részét engedte sugározni.) Amikor Kroó György zenetörténész, az ún. „népművelési rovat” vezetője feltette a tekercest a magnetofonra, először természetesen a zenekar hangolása szólalt meg. Kodály ekkor megkérdezte: „Ez már a darab?” A fenti történethez tudni kell, hogy Kodály esküdt ellensége volt a Schönberg-Webern-Berg nevével fémjelzett „második bécsi iskola” esztétikájának, az ún. dodekafóniának. Az ő számára a folklór alapú tonális zeneszerzés volt az egyetlen járható út. Tehát az olyan komponálási mód, melynek eredményeképpen a hangok az átlagember zenehallgató számára is füllel hallhatóan összetartoznak. A dodekafon zene a hallgatóban talajtalan, lebegő érzést kelt, mintha a súlytalanság állapotában lennének. Nincsenek szilárd pontok, kapaszkodók a fül számára, ezért aztán Kodály minden alkalmat megragadott, hogy ironikus megjegyzéseket tegyen az ilyenfajta zenére. (Szervánszky darabjának esztétikája Webern gondolkodásmódjához kapcsolódik. Jelentősége abban van, hogy ez a mű vetett véget Magyarországon a zenében „a szocialista-realista gúgyögésnek” – ahogy Sári József fogalmazott a Szervánszky emléktábla avatásán.) Kodály egyébként nyitott volt és érdeklődő: amikor a 60-as évek első felében hírt vett, hogy

elektronikus zenei felvételek érkeztek a Rádióba (az olasz Luciano Berio művei), elsőként ment be, hogy azokat meghallgassa. Eljárt az akkori fiatal zeneszerzők (Jeney Zoltán, Sály László, Sári József, Vidovszky László) hangversenyeire is – amelyek egyébként ez idő tájt megtöltötték közönséggel a Zeneakadémia nagytermét – és egy alkalommal odaszólt az ifjaknak: „Na, hogy vannak a dodekafonisták? Megy a komponálás?”

XXX

Még egy a dodekafóniához kapcsolódó történet. A Kodály-tanítvány Járdányi Pál (1920-1966) a nagy különbség ellenére bizalmas, baráti viszonyban volt Sári József kollégájával. A 60-as években elmondta neki, hogy éppen ír egy tanulmányt arról, hogy szerinte az új zene számára nem a dodekafónia lesz a jövő útja. De ezt az írását most még nem akarja publikálni, mert a kommunista pártnak is ugyanez a véleménye és ő nem akar nekik igazat adni...

Pannon Pódium

Szerkesztőségünk június 15-én és 16-án – hagyományteremtő céllal – rendezte meg a Pannon Pódium kulturális minifesztivált Zalaegerszegen. A fesztivál keretében bemutattuk a folyóirat harmadik számát, melynek intermezzójaként köszöntöttük a születésnapos Egervári Klára színművésznőt, volt irodalmi és színházi beszélgetés Vörös István és Payer Imre, József Attila-díjas költőkkel, valamint Bodolay Géza és Sándor János, Jászai-díjas, Erdemes művész rendezőkkel. Megemlékeztünk Utassy József Kossuth-díjas költő születésének 75. évfordulójáról, a lenti Utassy Versmondó Kör közreműködésével, valamint Babits Mihályról (akit pedig 75 éve ragadtak el az „égi s ninivei hatalmak”) a *Jónás könyve, Török Sophie előadásában* c. színdarabbal, Kéner Gabriella és Báhner Péter főszereplésével. A színművésznő utolsó este még egy *Sörgyári capriccio*-adaptációval is megörvendeztette a közönséget. A Pannon Pódiumot utazó fesztiválnak álmodtuk meg, így minden alkalommal más-más zalai településen szeretnénk megrendezni a jövőben.

Jubiláló vonyarci művésztelep

Az idei esztendőben 25. alkalommal rendeztük meg Vonyarcvashegyen a nemzetközi művésztelepet a művelődési házban, 2016. július 29. és augusztus 7. között.

Hat országból érkeztek hozzánk festőművészek. A mostani telep résztvevői a következők voltak: Azerbajdzsánból, Bakuból Elnur Mahmudov; Ausztriából, Wiener Neustadtból Horváth Melinda; Indiából, Új Delhiből Poonam Chandrika Tyagi; Szerbiából Janko Laco és Zoran Vajdic Zrenjaninból, Dragan Jovanovic-Rile Sabacból; Törökországból Ibrahim Coban Konyaból, Mustafa Cevat Atalay Tekirdagból. S a telep témáját adó Balaton című vers költője, Serdar Ünver Bursából. Magyarországról Kovac Sándor Gönyűről, Biszák László Szekszárdról, Takács-Szencz Livia és Takács Ferdinánd Csersegtomajról, F. Szemes Mari Vonyarcvashegyről.

A telep vezetője Illésné Major Julianna volt, s az idei esztendőben a művészeti igazgatói feladatokat Ibrahim Coban látta el. Mustafa Cevat Atalay egy – a tekirdagi egyetemen a vonyarcvashegyi minta alapján szervezett – mail art pályázatról tartott vetítéssel egybekötött ismertetőt.

A Balaton – Serdar Ünver lentebb közölt verse alapján – jó témának bizonyult, szebbnél szebb alkotások születtek, melyeket 2017 februárjában mutatunk be a közönségnek egy kiállítás keretében.

Serdar Ünver (Gemlik/Törökország, 1955-)

Balaton

Örömhír, a Balatonnak Örömhír most
Már az ág is Hozzáér

Könnyű tavasz Mandulaág
Még a szél is Megmártózik

Finom habjaiba Szállván
Tegnap a kedvesem Ott úszott!

(Vonyarcvashegy, 2011.)

Fordította és a beszámolót írta: **Illés Major Julianna**

Megemlékezések

A Pannon Írók Társasága és a Pannon Tükör szerkesztősége augusztus 23-án megemlékezett a 10 esztendeje elhunyt zalaegerszegi költőnőről, Pécsi Gabrielláról. A szomorú évforduló alkalmából a Göcseji úti temetőben Bubits Tünde, Király László, Tóth Imre és Szemes Péter helyezett el koszorút. Szerkesztőségünk, a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtárral közösen, emellett, 2016. szeptember 22-én 17.00 órakor emlékesttel tiszteleg egykori szerzőnk és kedves író társunk előtt.

Augusztus 26-án, ugyancsak az egyesület és a szerkesztőség képviselőjében, Bubits Tünde és Szemes Péter Utassy József Kossuth-díjas költő pózvai emléktáblájánál helyezett el koszorút.

90 éve született vitéz Rózsás János író

1926. augusztus 6-án született vitéz Rózsás János, a GULAG kényszermunka-táborainak hiteles krónikása, aki életrajzi dokumentum-regényeivel (*Keserű ifjúság*, *Duszja* nővér) és a *GULAG Lexikkon* állított örök emléket rabtársainak.

Születésének 90. évfordulója alkalmából állított emléktáblát valamikori otthonánál (Nagykanizsa, Csengery utca 52.) Nagykanizsa Megyei Jogú Város önkormányzata, 2016. augusztus 26-án, melyet Dénes Sándor polgármester avatott fel az író fia, barátai, tisztelői körében. Mellette látható egy szintén augusztusban kihelyezett másik emléktábla, melyet civil szervezetek és adományozók hoztak létre, és amelyet majd később avatnak fel.

A 2012. november 2-án elhunyt író élete utolsó pillanatáig levelezett az egykori rabtársakkal, rabtársa leszármazottaival és az orosz hatóságokkal, hogy minél több fogvatartottról legyen híradás, nyom, emlék. Különösen példaadó volt az orosz néphez való hozzáállása: annak ellenére, hogy a szovjet lágerekben töltött kilenc esztendő, 1944 és 1953 között, és büszke volt leventéségre, hazája iránti szeretetére és odaadására, szerette az orosz kultúrát, becsülte az orosz népet, nem a gyűlölet, hanem a tragikus sorsokra való emlékezés, a tiszteletteljes főhajtás sugárzik írásaiból.

Első, elsőként Münchenben megjelenő életrajzi regénye, a *Keserű ifjúság* keletkezéstörténete izgalmas és speciális értelmiségi kapcsolatra (irodalomtörténeti kuriózum) is rámutat:

„Hosszú várakozás, idegtépő bonyodalmak után végre 1953. december elsején este átléphettem a szülői ház küszöbét, Nagykanizsán. Szüleimet, testvéreimet szerencsésen viszontláttam. Hajnali négy óráig beszélgettünk, hiszen közel egy évtizeden át nem tudhattunk egymásról, egészen a hazaérkezésem, a találkozásunk percéig! Mint idegen országnak kiszolgáltatott rab soha nem levelezhettem az otthoniakkal. A hazai, moszkovita hatalombitorlók letagadtak, kiiktattak minket az élők sorából, mint nyomtalanul eltűnteket.

A megvirradt első itthoni napon, amint kialudtam magamat, déltájban felkeltem. Családi körben elfogyasztottam édesanyám első egyszerű főztjét (mert akkoriban idehaza is nehéz idők jártak), és utána bevonultam a kishálóba, a valamikori legényszobámba, és az édesapámtól kapott, régi irkákból kitépett üres lapokon elkezdtem ceruzával írni lágeri élményeim vázlatát. 1954. április végére készültem el a kilenc év hevenyészett feljegyzéseivel, dátumok, névsorok és a főbb események rögzítésével. Közben munkába álltam, de esténként szorgalmasan rőttem a sorokat a különböző méretű irkalapokra.

1954. május 9-én egy bekötött, üres lapokból álló vastag könyvbe kezdtem kidolgozni fogságom naplóját, melynek „Decembertől decemberig” címet adtam, ezzel utaltam az 1944 és 1953 között eltelt, rabságban töltött kerek kilenc esztendőre. Az első öt év eseményeivel betelt a könyv. A következő négy év élményeinek kidolgozását aztán egy másik könyvben folytattam, mely eredetileg pénztárnapló volt. A teljes kilenc esztendő naplószerű feldolgozását 1955. november 13-án fejeztem be. Később megszámláltam: összesen 167 magyar és 444 más nemzetiségű rabtársamról tettem név szerint említést naplómban, hosszabb-rövidebb feljegyzés formájában. Másokról is írok, akiknek a neve nem maradt meg az emlékezetemben, de sorsuk, a velük való találkozás felejthetetlen volt, nyomott hagyott bennem. Minden dátum, földrajzi megnevezés, a

szereplő személyek nevei a valóságosnak megfelelően szerepelnek benne, az események minden mesészővése, regényesítése nélkül.

Erről a nagy munkáról nem tudott más csak a szüleim, majd a feleségem, akik a naplót írás közben folyamatosan olvasták. Nagy veszedelem lett volna, ha az állambiztonsági szervek tudomást szereznek ezen őszinte és részletes, dokumentum értékű tanúbizonyság létezéséről.

Az volt az elképzelésem, hogy ha már nagyon öreg leszek, és naplóm a családomban senkinek a számára nem jelent veszedelmet, akkor beadom az Országos Széchényi Könyvtárba. Ott őrizték meg a jövő nemzedékek számára. Talán egyszer majd felkelti a történészek érdeklődését, és esetleg forrásmunkaként felhasználják kutatásaik során. De a Gondviselésnek ebben is más volt a szándéka, mint ameddig emberi képzeletem terjedhetett.

1962 decemberében olvastam az Ogonyok nevű, moszkvai képes hetilapban, hogy a NOVIJ MIR című folyóirat novemberi számában egy addig teljesen ismeretlen orosz szerzőtől megjelent egy kisregény, lágeri témában. Az írója Alekszandr Iszajevics Szolzsenyicin, a munka címe: IVAN GYENYSZOVICS EGY NAPJA.

Meglepődtem: hiszen ő az én barátom, fizika-matematika tanár, akivel évekig együtt sínylődtünk Észak-Kazahsztánban, az ekibasztuzi speciális politikai börtönlágerben! A NOVIJ MIR szerkesztőségén keresztül rövidesen megkaptam a címét. Felvettük a kapcsolatot, megindult a levelezés közöttünk. Baráti dedikációval megküldte lágeri kisregényét, és láttam, hogy annak eseményei abban a munkatáborban játszódnak, ahol éveket töltöttünk együtt, és ahonnan ő 1953 februárjában szabadult, én pedig júniusban.

Gondoltam egy nagyot: kihasználva a hruscsovi enyhülés korszakát, a sokat rejtegetett naplóm szövegére támaszkodva feldolgoztam rabságom egy fél esztendejét, irodalmi színvonalon, és már a kéziratnak a DUSZJA NŐVÉR címet adtam. Az a fél esztendő a szovjet rabságom legszörnyűbb korszaka volt, - 1946/1947 fordulóján az észak-uráli, Dolgaja falucskáról elnevezett fakitermelő lágerben. Az embertelen körülmények között majdnem elpusztultam. Az életemet egy Duszja nevű orosz kórházi nővér mentette meg. Hálából megörökítettem a jóságos asszony becenevét, aki körülbelül az édesanyámmal egyidős lehetett akkoriban, és ő volt az én második édesanyám. A kéziratból néhány jellegzetes jelenetet oroszra fordítva elküldtem Szolzsenyicinnek. A barátom egyetértett velem abban, hogy ezzel a könyvvel állítsak emléket életem megmentőjének, bátorított a visszaemlékezés megírására.

(Rózsás János: Fogságom naplója és egyéb irodalmi munkáim sorsa. Kézirat. Nagykanizsa, 2010.)

A Nobel-díjas író így emlékezett a díj átvételekor, Stockholmban, 1974-ben Rózsás Jánosra:
„A GULAG-szigetcsoport ősszel megjelenő harmadik kötetében többek között megemlítem Rózsás Jánost. Éppen azért, hogy közismertté tegyem ezt a nevet, mert egy nagyon jó szándékú és tisztességes magyar fiatalember, aki velem szenvedett egy táborban... S akit két éve nyaggatnak, nyomorgatnak, hogy rólam szóló nyilatkozatot adjon közzé. A KGB megbízottait, s aztán a helyi hatóságokat szabadították rá, hogy csak nyilatkozzék mindenáron ellenem. Ám ez a magyar fiatalember mind a mai napig hallgat! Nem nyilatkozik. Képzelnék magunk elé egy ilyen, vagy hasonló ember állapotát, aki az életét jobbá és könnyebbé tehetné azzal, hogy a KGB kívánságainak megfelelően nyilatkozik. S ő, a magyar, a tisztességes szándékú és jóakarátú magyar nem nyilatkozik tisztességtelenül...”

Kardos Ferenc

Szerzőinkről

Áfra János (1987; Debrecen) költő, kritikus
Barna T. Attila (1971; Budapest) költő, kritikus
Báthori Csaba (1956; Budapest) költő, esszéista, műfordító
Bíró József (1951; Budapest) költő, performer
Bognár Anna (1987; Budapest) irodalomtörténész, irodalomtudományi PhD hallgató, DE BTK
Boldog-Bernád István (1991; Budapest) irodalomtudományi PhD hallgató, ELTE BTK
Csik Veronika (1986; Zalaegerszeg) kritikus
Elmer István (1952; Budapest) író, újságíró
G. Tóth Franciska (1978; Esztergom) irodalmi muzeológus, a Babits Emlékbizottság tagja **Göncz László** (1960; Lendva) történész, író
Halász Albert (1969; Lendva) költő, néprajzkutató, könyvtáros
Háy János (1960; Budapest) költő, próza- és drámaíró
Kaj Ádám (1988; Zalaegerszeg) drámaíró, rendező
Kardos Ferenc (1964; Nagykanizsa) költő, könyvtáros
Király László (1954; Budapest) zeneszerző, zenei író
Kostyál László (1962; Zalaegerszeg) művészettörténész
Krippel Gréta (1991; Budapest-Esztergom) költő, egyetemi hallgató
Kun Árpád (1965; Gaupne) költő, prózaíró, műfordító
Marno János (1949; Budapest) költő, prózaíró, műfordító
Márton László (1959; Budapest) próza- és drámaíró, műfordító
Molnár Miklós (1946; Szombathely) író, költő, műfordító
Mozsár Eszter (1973; Zalaegerszeg) újságíró, szerkesztő
Pál Péter (1998; Lendva) költő, versmondó, középiskolai tanuló
Prantner Ivett Rita (1983; Esztergom) irodalmi muzeológus, a Babits Emlékbizottság elnöke
Suhai Pál (1945; Budapest) költő, kritikus, műfordító
Szabó P. Katalin (1988, Balatonendréd) irodalomtudományi PhD hallgató, ELTE BTK
Szemes Péter (1979; Zalaegerszeg) irodalomtörténész, kritikus
Szemethy Tamás (1989, Budapest) tanár, történelemtudományi PhD hallgató, ELTE BTK
Takács Ferenc (1948; Budapest) irodalomtörténész, kritikus
Tari István (1953; Óbecse) költő, prózaíró, képzőművész
Turbuly Lilla (1965; Budapest) költő, prózaíró, kritikus
Vass Tibor (1968; Hernádkak) költő, képzőművész, szerkesztő
Vörös István (1964; Budapest) költő, prózaíró, műfordító
Walther von der Vogelweide (1170k-1230k) középkori német költő

A lapszámot **Lukács Zoltán** és **Pezzetta Umberto** fotóival illusztráltuk.

Részlet Dús László kiállításáról

PANNON TÜKÖR KÖNYVEK, EGYÉB TAGI ÉS SZERZŐI KÖTETEK

PANNON TÜKÖR KÖNYVEK

1./ Utassy József Emlékkönyv

A 75 éve született, Kossuth- és József Attila-díjas költő emlékét őrző kötetet felesége, Horváth Erzsébet szerkesztette. Meg nem jelent és hozzá írott versek, novellák, baráti, pályatársi visszaemlékezések, esszék alkotják egy-egy fejezetét. „...hiába tűnt el bárkája a szemhatáron túl... szövegei élnek” - írta róla Szemes Péter Itt és otthon c. kötetében. (2013)

2./ Szoliva János: Idővonal

A nagykanizsai költő maga válogatta verseit nyújtja felénk, melyek megjelenését sajnos nem érthette már meg. Erős gondolatiságú, szentenciós szövegeiben mesterien merevítette ki a múlt pillanatokat. „A világot rejte, testamentumian tömör passzusaiban meglevőnek a felvidéki vízimolnár ösök, az eltávozott szülők... s a nemlét csöndjének mélysége magassággá válik” - olvashatjuk fülszövegében. (2015)

3./ Szemes Péter: Itt és otthon. Válogatott kritikái írások 2008-2014

A szerző közel másfél évtizede szerkesztője a folyóiratnak, melyben számos emlékeztetés tanulmányt, kritikát is publikált. Az elmúlt években született írásaiból válogatott kötetében az egyetemes magyar irodalom néhány újabb, jelentős teljesítményének mélységeit bontja ki, közérthető, élvezetes stílusban. (2015)

4./ Tóth Imre: Exit

A zalaegerszegi költő már középiskolás korában jelentkezett egyéni hangvételű, sajátos világot építő verseivel, s ehhez a mai napig hű maradt. „Tóth Imre kötetében különösen közegbe kerül a szerző személyes élettörténete. A közeg sarokpontjait a gyászunka jelöli ki. Ezek a pontok a transzcendencia végtelenségére tárják az írások terét és idejét” - írta Payer Imre a kötet előszavában. (2016)

5./ Lackner László: Vonzalmak és tisztítások

A zalaegerszegi szerző hatodik könyve, második novelláskötete egyfajta életmű-összegzés. „Nem véletlen az sem, hogy a cím távolról Goethe „rokonlelkűségeit” idézi, hiszen a Vonzalmak és tisztítások első két része, a másodikhoz csatolt kisregénnyel, a műfaji különbözőség ellenére a klasszikus elődök hasonlóan a férfi-nő kapcsolat labirintusában kalauzolja a szellemi vándort” - olvashatjuk az előszóban. (2010)

6./ F. Wolf Ágnes: Napfogyatkozás

A keszthelyi óvónő naplója jelentős egy szörnyű betegségből sikeresen kigyógyult, emberfeletti betegoldali küzdelmet makacsul felvállaló, élni akaró asszonyról, hogy hitet adjon azoknak, akiknél diagnosztizálják a halálos kórt, mert mindig van remény. „... meggyőz bennünket arról, hogy elsősorban mi magunk vagyunk felelősek az egészségünkért, egyszeri és megismételhetetlen életünkért” - írja a szerkesztő az ajánlásában. (2008)

7./ Szemes Péter: Rendületlenül

A lapszerkesztő tavalyelőtti kötetét alapvetően két fejezetet foglal magában. A *Tíz esszé* a történelmi Zala irodalmi hagyományait vizsgálja, beleértve a kiadványozást (antológiák, irodalmi könyvsorozatok) is. A *Tíz kritika* egység a zalai-muravidéki szerzők legutóbb megjelent könyveit elemzi. (2014)

8./ Tóth Imre: A kert

A zalaegerszegi költő két verseskötet után novellákkal jelentkezett, melyek a lírai szövegekben megismert univerzumot járják be más nézőpontból. „A kert hét rövid szövege, noha az egyes novellák külön-külön világot építenek, vagy inkább mutatnak meg, a melyben száz szállal kapcsolódnak össze, így azokat egy műalkotás mozaikdarabjaiként is tekinthetjük.” - írja a szerkesztő az előszóban. (2015)

9./ Lángi Péter: Őszidőm leltára

A Keszthelyen élő nyugdíjas tanár második kötetében versek, verses levelek, képeslapok, aforizmák, haikuk és műfordítások zavarba ejtő sokszínűsége tárul elénk. „A kötet egyik legszebb verssorai születtek meg a „szíves krónikát” jegyző költő hangultváltásaiból, melyek tisztelgések a kórházi dolgozók előtt... Bebarangolván ezt a lelkiileg és valóságosan is tágas (költői) világot, megérezzük, mit jelent: „szeretetre kitarva” élni.” - fogalmazza meg az előszó. (2015)

10./ Lackner László: Kakukkfőka

A zalaegerszegi író a rendszerváltozásnak egy sajátos, egyéni sorsot mélyen érintő történettel igyekezett emléket állítani. „Szívesen hívom föl a figyelmet az írás választott stílusára: a frappáns, rövid, lecsupaszított mondatok ügyesen pörgetik előre - esetenként hátra - a cselekményt, és nem nehéz megjósolni, hogy aki belefog a könyv olvasásába, hajszojni fogja magát, hogy megtudhassa végét” - írja a fülszövegben Fábrián László szerkesztő. (1997)

SZERZŐINK ÉS A PANNON ÍRÓK TÁRSASÁGA TAGJAINAK KÖTETEI:

11./ Bubits Tünde: Hollókék

A zalaegerszegi tanárnő első könyve egy felnőtteknek szánt fantasy-mese. „Az író lírai betétekkel, szürreális képekkel átszőtt kisregénye a Kegyetlenség és a Jóság küzdelmét jeleníti meg, amelyben a féltékeny Szörny tombolása egy vonzó, egzotikus virágokkal ékes Ember-Kertet semmisít meg” - vezeti fel a történetet az előszó. A szerző így vall a könyv születéséről: „A történet általam írta meg önmagát, hogy vele újra megalkothassam önmagam”. (Vitrin Képzőművészeti Egyesület, 2015)

12./ Cséby Géza: Vasárnapi koncert - Niedzielny koncert

A keszthelyi író, költő tizenhatodik kötetét személyes hangvételű verseit kínálja olvasásra, első fejezete párhuzamosan lengyel fordítással is. Ismert, hogy a szerzőnek anyai ágon lengyel felmenői vannak, és évtizedek óta munkálkodik a magyar-lengyel kapcsolatok erősítésén. A kötet záró részében a szülőváros, és a Balaton kedvelt települései szépségeit vázolja fel szeretettel, helyenként finom iróniával. (Magánkiadás, 2014)

13./ Lackner László: A skorpíó jegyében

A szerző 1956-os gyerekkori élményei alapján írta meg regényét, amely jugoszláv határ menti járási székhely (Lenti), társadalmi és családi közegében ábrázolja a forradalmi eseményeket, egy tizenhárom éves kamasz látásmódjával. Izgalmas, szellemes jelenetek váltogatják egymást, amit színesít az első szerelem lélekemelő élménye. A közismert budapesti események után érdekes belelátni abba, hogy falun miként bontakoztak ki a történelmi események. (IPV, 1989)

14./ Tóparti esszék, tanulmányok

A hévízi Csokonai Társaság az elmúlt évben ünnepelte alapításának 25. évfordulóját. Ez alkalommal egy kötetben tették közzé a korábbi évek legemlékezetesebb, legjobb előadásait. Ismert szerzőktől olvashatunk izgalmas esszéket például Csokonai valláshoz fűződő viszonyáról, Kazinczy és Festetics György kapcsolatáról, Deák Ferenc és Vörösmarty barátságáról, Weöres Sándorról, a muravidéki kétnyelvű oktatás tapasztalatairól. (Csokonai Irodalmi és Művészeti Társaság, 2014)

KÖNYVTÁRAKBÓL KÖLCSÖNZHETŐ KÖNYVEK

15./ Palackposta - Zalai-muravidéki írók, költők antológiája

A harminchárom zalai, vagy a megyéhez kötődő, illetve muravidéki szerző elmúlt években keletkezett alkotásaiból válogatott a szerkesztő Szemes Péter, aki a következő szavakkal ajánlotta a kötetet, az érdeklődők figyelmébe: „Minden közösség számára fontos, hogy időről időre számba vegye kulturális értékeit, teljesítményeit. S ne csak a múltbelieket, amelyek az összegzés idején már a felvállalt (esetleg megtagadott) hagyomány részét képezik...” (Pannon Tükör Könyvek, 2014)

16./ Csönddel cserepezve - Lenti szépirodalmi antológia

A Lenti szépirodalmi antológia tizenkét szerző munkáiból nyújt válogatást. „Lenti, városá nyilvánítása óta több kiadvány megjelenését is támogatta, ezek között azonban szépirodalmi antológia még nem volt. Zala megye Trianon-tépte dél-nyugati csücskében szerencsénk szép számú, városunkhoz és környékéhez kötődő költő, író alkotott, és alkot ma is” - írja az előszóban a Horváth László polgármester. (Szerkesztette: Szemes Péter, kiadta Lenti Város és a Pannon Írók Társasága, 2014.)

17./ Rajnai Rotter Csaba: Napkeltétől napnyugtáig

A keszthelyi szerző első kötetét, melybe azok a prózai munkák kerültek bele elsősorban, amelyek a vízparthoz, a horgászathoz és az emberekhez kötődnek. Elbeszélései másik része a mai hétköznapi eseményeiből merített témát. Megtalálhatók bennük a gyermekkori, fiatal felnőttkori élmények alapján írt történetek, de a fantázia szülte elbeszélések is színesítik a kötet tartalmát. A kötetet grafikáit Sólyom Sándor készítette. (2001)

18./ Rajnai Rotter Csaba: Múltbéli történetek

A Keszthelyen élő szerző második kötetét, melyet hosszabb szünet után, már a nyugdíjas éveiben tart a közönség elé. Elbeszélései első fele a Csongor történetek köré szövéődnek, melyek egy készülő regény előmunkálatai. A második részben a hétköznapi történetek, események inspirálta témákat dolgozza fel. Elbeszéléseiben bepillantást ad abba a világba is, amelyik a racionalitáson túl, egy álomvilág határán működik. (2012)

A könyvek 1.500,-os áron utánvétellel megrendelhetők a Pannon Tükör szerkesztői címén: 8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21, vagy e-mail címén: pannontukor@gmail.com.